

93

Վ. ՊԵՏՐՈՎԸ

Չ Ի Ն Ա Ս Տ Ա Ն

Յ Ե Վ

Յ Ա Պ Ո Ն Ի Ա

308
Պ-50

ԽՍՀՄ ԺՈՂ. ԿՆՆՏՐՈՆ. ՀՐԱՏԱՐԱԿԶ. ՄՈՍԿՎԱ, 1931

JUL 2013

10155

71-50

1 DEC 2000

Վ. ՊԵՏՐՈՎԱ

ДВУП РГОСВЯБЛИОТЕКА ТССР
 1021 31
 373

Չ Ի Ն Ա Ս Տ Ա Ն

Յ Ե Վ

Յ Ա Պ Ո Ն Ի Ա

ՊՐԱԿ III.

Պետ. դի. Նորնորդի Մանկավարժական
 Սեկցիայի Թույլտվությունը — I աստ.
 զպրոցների համար:

ԽՍՀՄ ԺՈՂՈՎՈՐԴՆԵՐԻ ԿՆՆՏՐՈՍՎԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ
 ԻՐՈՍԿՎԱ 1931

Թարգման. Ս. Հ.

13390.63

Главлит № А-89.167   Заказ № 979   Тираж 4 000
Книжная ф-ка Центриздата Народов СССР. Москва,
Шлюзовая набережная, 10

ԱՌԱՋԱԲԱՆ

Ներկա պրակը, նախընթացների որինակով*, կազմված է
յերկու տիպի հոդվածներից. մի մասը, ավելի թեթևները,
նշանակված են I աստիճանի դպրոցականների ինքնուրույն
ընթերցանության համար, մյուսները, ավելի դժվարները
(«Բանվոր դասակարգի դրուժյունը Յապոնիայում», «Յա-
պոնական գյուղացիները», և այլն), պետք է նյութ
ծառայեն ուսուցչին — դասարանում պատմելու համար:
Այդ գլուխներից ուսուցչից կտա իր խմբակին միայն այն,
ինչ վոր նա նրանց ուժերին մատչելի կգտնի: Դասարա-
նում մշակված հոդվածները կարող են հետագայում նյութ
ծառայել աշակերտների ինքնուրույն աշխատանքների հա-
մար, ըստ առանձին առաջադրանքների:

Այլ հեղինակներից վերցված գրական նյութերը կրճատ-
ված և պարզեցված ձևով են բերված:

Վ. Պ.

* Մեր հրատարակ. լույս են տեսել նույն հեղինակի — 1) «Անգլիա, Գեր-
մանիա, Ֆրանսիա, 2) «Հյուսիսային Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներ»:

ՉԻՆԱՍՏԱՆ

ԳՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒՄ ԵՆ ՉԻՆԱՍՏԱՆԻՆ
ՆՎԻՐՎԱԾ ՅԵՐԵԿՈՒՅԹ

Մինչև վոր Կոստյան և Կոլյան ճանապարհորդում էին արևմտյան յերկրներում, նրանց դպրոցական ընկերները այդ միջոցին ժամանակը իզուր չէին կորցնում: Ոգոստ. 15-ից վերսկսեց իր աշխատանքը 4-րդ խմբի «չինական խմբակը»: Այդ խմբակը կազմակերպված էր 1927 թ. գարնանը, յերբ Մոսկվայում տեղեկություններ էին ստացվել հեղափոխական շարժման ուժեղացման մասին՝ այդ հեռավոր արևելյան յերկրում: Տասնի չափ յերեխաներ, վորոնք շատ էին սիրում կարգալ ոտար յերկրների ու ժողովուրդների մասին, ցանկություն հայտնեցին սարքելու իրենց դպրոցում «չինական անկյուն»: Ուսուցչուհին մեծ պատրաստակամությամբ ոգնեց նրանց: Իմանալով, վոր Կոստյան ու Կոլյան շուտով վերադառնալու յեն արտասահմանից և իրենց հետ բերելու յեն շատ պատմություններ յեվրոպական կյանքից, չինական խմբակի նախագահուհի Մաննիկը մտադրվեց սարքել մեծ յերեկույթ ամբողջ I աստիճանի համար և այդ յերեկույթի ժամանակ սարքել ցուցահանդես վոչ միայն յեվրոպական յերկրներին և Ամերիկային վերաբերյալ, այլ և ասիական յերկրներին: Ընկերները խորհուրդ տվին նրան առա-

ջարկել աշկումին, վորպեսզի այդ հանդիսավոր յերեկույթը սարքվի աշնան սկզբին և այդ յերեկույթին հրավիրվեն մյուս դպրոցների յերեխաների և ծնողների պատգամավորությունները: Վերջ ի վերջո վորոշվեց հյուրեր հրավիրել նաև անխնամ յերեխաների հարկան ախուժից: Ուրախ-գվարթ աղմկում էին տասը փոքրիկ «չինուկները» (այդպես էին կոչում չինական խմբակի անդամներին նրանց խմբակիցները), վազվզելով դպրոցի դեռևս դատարկ սենյակներով: Նրանք պատրաստվում էին յերեկույթին և ծավալում էին իրենց ցուցահանդեսը: Ամենից առաջ, իհարկե, կախ տվին պատից Չինաստանի մեծ, գունավոր քարտեզը:

Քարտեզի տակ փակցրին փոքրիկ բացատրություն, վորը գրված էր չուստրիկ, կապուտաչյա Հոիփսիկի մանր ձեռագրով: Հոիփսիկը այնքան էլ ջանասեր աշակերտուհի չէր, բայց շատ էր սիրում խորագրել պլակատներն ու դիագրամները և հպարտանում էր իր գեղեցիկ, պարզ ձեռագրով: Այս անգամ նա վոչ միայն արտագրել էր մի քանի խոսք աշխարհագրության դասագրքից, այլ և իրանից էլ ավելացրել էր յերկու-յերեք ֆուազ, վոր կարդացել էր գրքերից:

«Չինաստանը յերկրադնդի ամենամեծ պետություններից մեկն է: Նա ահագին տարածություն է բռնում Ասիայի հարավ-արևելյան մասում: Ամենահին ժամանակներից նա բաժանվում է Արտաքին Չինաստանի և Ներքին Չինաստանի: Վերջինս բաժանվում է Հյուսիսային, Միջին և Հարավային Չինաստանի:

Ներքին Չինաստանը կոչվում է յերբեմն «18 նահանգներ», վորովհետև նա բաժանված է 18 նա-

հանգնեցի: Շատ հին գարերում Չինաստանի այս մասը բաժանված էր մնացած ամբողջ աշխարհից մի գարմանալի կառուցվածքով — Չինական Մեծ պատով: Այդ կառուցվածքը տարածված էր հարավուր կիլոմետրերի վրա: Նրա հաստ ջարե պատերի մեջ շինված էին ուղղանկետեր և յուրաքանչյուր 20 մետրի վրա բարձրանում էին պահակային աշտարակներ: Այդ պահակին պատը պետք է պաշտպաներ. հին Չինաստանը վայրենի քոչվորների գրոհներից»:

— Ալեքսանդրա Պավլովնա, յես պատրաստել եմ գեկուցում չինական գյուղացիների մասին — հայտարարեց Մաննիկը: — Ուղղում եք, կարդամ ձեզ:

— Իհարկե, կարդա: Իսկ հետո մենք լեզ կոգնենք նկարներ շոկել այդ գեկուցման համար:

Աշխատանքից յետ մնացած լինելով ամառվա ընթացքում, յերեխաները այնքան էլ ախորժակով չնստեցին Մաննիկի գեկուցումը լսելու: Բայց և այնպես լսեցին նրան ուշադրութամբ մինչև վերջը, վորովհետև շատ էին ուզում ցույց տալ կոստյային և կոլյային, վոր թեև իրանք արտասահման չեն գնացել, բայց և այնպես յետ չեն մնացել ոտար ժողովուրդներ ուսումնասիրելու գործում:

— Ալեքսանդրա Պավլովնա, խնդրեմ չհարժեք, վոր յես ինքս եմ հորինել այս բոլորը: Յես միայն շարահյուսել եմ Սավելյեվի «Չինաստանի գյուղացիները» անունով շատ թեթև գրքույկը, — ասաց Մաննիկը և սկսեց կարդալ:

ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐԸ

(Ըստ Սավելյեվի)

Գյուղացիների թիվը Չինաստանում հասնում է մոտ 350 միլիոնի: Աշխարհիս յերեսին չկա մի այլ յերկիր, ուր այնքան շատ և այնքան խիտ գյուղացիներ ապրեն, ինչպես Չինաստանում: Չինաստանն ամենահին գյուղացիական յերկիրն է: Այնտեղ մարդիկ սկսել են աշխատել հողի վրա մի քանի հարյուր տարի սրանից առաջ և մինչև այժմ աշխատում են հողից լավ բերք ստանալ: Բայց վոչ մի տեղ աշխարհիս յերեսին չկան այնպիսի աղքատ գյուղացիներ, ինչպես Չինաստանում: Հազարավոր տարիներ աշխատում են չինացիները միևնույն հողի վրա, միևնույն միջոցներով: Դարերով գրեթե չեն փոխվել կարգերը չինական պետութայն մեջ: Իսկ հիմա Չինաստանում անհանգիստ է, — քաղաքացիական պատերազմ է, մտցվում են նոր կարգեր: Չինաստանի գյուղացիությունը կկարողանա հասնել լավ կյանքի, դուրս գալ աղքատությունից միայն այն ժամանակ, յերբ հեղափոխությունը Չինաստանում կհաղթե: Այն ժամանակ բազմամիլիոն գյուղացիությունը ևս կմասնակցի իր պետութայն շինարարութայնը, կկարողանա բարելավել իր կյանքը, իր գյուղի կենցաղը և տնտեսությունը:

Գյուղը: Չինական գյուղերը շատ հաճախ կրում են այն ընտանիքների անունները, վորոնք վաղուց ապրում են այդ գյուղում, բայց հաճախ էլ այդ գյուղերը անվանում են կենդանիների կամ բույսերի անունով, որինակ — «Բաղի բույն», «Սոսոդ ձի», «Մեծ սեխեր» և այլն: Տները գյուղերում կառուցված են ծուռ ու մուռ: Խրճիթները շինվում են այն նյութից, վորը կա ձեռքի տակ մոտ տեղում, իսկ մի քանի տեղերում գյուղացիները ապրում են ուղղակի քարայրերի մեջ, վոր նրանք փորում են պինդ կոսի-ղեղին

հողի լեռնային ստորոտներում: Այդպիսի քարայրի մեջ մուժ է լինում, ողը ծանր, վորովհետև վոչ պատուհաններ կան և վոչ էլ խողովակներ ողափոխության համար:

Չինաստանի տարբեր շրջաններում գյուղացիական բնակարաններն էլ տարբեր են. մի տեղ քարայրեր, մի այլ տեղ կավածեփ հյուղեր, բայց կան և փայտե խրճիթներ, և աղյուսե տներ: Տները շինվում են շատ ցած, մուտքը բակիցն է, իսկ փողոցի կողմը լինում է խուլ պատ: Այդ նրա համար է արվում, վորպեսզի ավելի ապահովված լինեն գողերից: Տանիքները մեծ մասամբ տափակ են, ինչպես սովորաբար արևելյան և հարավային յերկրներում. տանիքների վրա դարսում են վառելիքը և հավաքված բերքը:

Գյուղացու բակում ապրում են՝ շունը, կատուն, հավը իր ճտերով, խոզը պահպանվում է աղյուսներով շարված փոսի մեջ: Այնտեղ նա ապրում է ու չաղանում: Շունը կարճ թևով կապվում է ցցից: Հենց այստեղ էլ խնամում են անասուններին և խաղում են յերեխաները: Սողում են ու վազվզում լակտաները, կատվի ձագերը և խոզուկները: Կեղտոտ է: Բացի լավ չծածկվող դռներից կա նույնպես պատի մեջ մի ծակ — դա շների ու կատուների մուտքն է:

Տան մեջ, հենց մուտքի դռան մոտ գտնվում է վառարանը (պլիտան), վորի ծխնելույզը վոչ թե առաստաղն է դուրս գալիս (հեշտությամբ բռնկվող հարդե տանիքի հրդեհվելու յերկյուղից), այլ հատակի մեջ: Ամառը խրճիթում շող է և խեղդիչ, իսկ ձմեռը — ցուրտ: Վառելիք հավաքում են յերեխաները, վորտեղ վոր գտնեն և ինչ վոր գտնեն, հավաքում են չոր տերևներ, տաշեղներ, ծառերի չորացած ճյուղեր և այդ բոլորը պարկի մեջ լցնելով տանում են տուն: Տան անկյուններում դրված են փարչեր,

գամբյուղներ, գանազան գործիքներ, հասարակ շուկակի դազգյահ և մանելու անիվ, մի դույզ նոստարան կամ քուրսի: Հատակը հող է, առաստաղ չկա, ուղղակի գլխիզ վրա տանիքն է: Խրճիթում խոնավ է, կեղտոտ, մուժ և ծխոտ:

Ամառը գյուղացիները ամբողջ ողը անցկացնում են բացողյա, աշխատելով կամ ուղղակի հանգստանալով:

Գյուղացու սնունդը բաղկացած է մեծ մասամբ բրնձից, բողկից, կաղամբից, միսի դրած կամ աղած ձկից և լոբիյի կերակուրներից — լոբիյի պանիր, լոբիյի սալաթ կամ քաղցրավենիք: Շատերի համար նույնիսկ բրինձը — այդ ժողովրդական սնունդը — չափազանց թանկ ուտելիք է հանդիսանում, նրանք բրինձը ծախում են, իսկ իրենց համար պատրաստում են կարտոֆիլ: Կերակուրը ուտում են փայտիկներով կամ մատերով:

Գյուղացիների հագուստը կազմված է շապիկից և վարտիքից — եժան կապույտ բամբակե կտորից: Գլխներին դնում են լայնեզր գլխարկ կամ գտակ, վոտքերը շատ հաճախ բոբիկ են:

Չինական արտերի չափն է մեկ ու կես — յերկու հեկտար, իսկ յերբեմն դրանից էլ պակաս: Նրանց ավել են այնպիսի գիրքեր, վորպեսզի շուրը, հոսելով մեկ արտից, չգնա, այլ վոռոզի հետևյալ արտերը: Բացի դրանից նրանք յեզրափակված են հողի թումբերով, վորպեսզի ավելի յերկար պահեն շուրը: Արտերը շատ խիտ են կպած իրարու, ինչպես մեզրամոմի բժիճները: Չինական կան արտերը, ասես, բանջարանոցներ լինեն: Չինական գյուղացին խնամք է տանում իր ցանած յուրաքանչյուր բույսի վրա: Նրանցից ամեն մեկին նա հասցնում է շուր և պարարտանյութ, մաքրում է մոլախոտերից: Չինաստանում դեռևս կան այնպիսի արտեր, վորպիսիները չկան ուրիշ վոչ մի յերկրում — արտեր ջրի վրա և արտեր քարերի

վրա: Ահա գետի վրա, ափի մոտ մի մեծ հյուսված լաստ: Նա խարխախներով ամրացած է հատակին, վորպեսզի չլողա-չզնա, և ծածկված է պողաբեր տիղմով: Ահա հենց դա յե արտը ջրի (գետի) վրա: Իսկ ժայռերի ծերպերի վրա գլուղացու ընտանիքը կրում է հողը հովիտից — պարկերով, պատգարակներով: Յերբ գոյանա հողի բավականին հաստ շերտ, կարելի յե տնկել բույսը: Դրա համար շատ հող է հարկավոր կրել պարկերով ուսերի վրա:

Այն հողը, վոր ծածկում է ընդարձակ տափաստանի մեծ մասը, ուր հատկապես խիտ են բնակված շինացիները, շատ պողաբեր է: Հենց այդ հողն է կոչվում լյոս: Ամբողջ լեռներ, վորոնք գնում են աստիճաններով և կտրատված են ձորերով, բաղկացած են լյոսից: Լյոսը շատ ծա-կոտ է. նա, սպունդի նման, ծծում է իր մեջ ջուրը, ողը, գանազան աղեր և այդ պատճառով էլ այդպես պողաբեր է. նրա ծակոտիների մեջ հավաքվում է այն բոլորը, ինչ վոր անհրաժեշտ է բույսերի արմատներին: Իսկ յերբ ջուր չկա, նա, ինչպես չոր, անպետք սպունդը, փշրվում է, իսկ յերբ ձեռքդ ես վերցնում, փոշիանում է: Ճանապարհ-ների վրա լյոսը կոխկրավում է և դառնում է պինդ, կավի նման: Ուրեմն, լյոսը շատ պողաբեր է, բայց միայն այն դեպքում, յեթե նա ջուր է ստանում: Ինչպես վոր ամե-նալավ փայտը չի տա տաքություն, մինչև վոր չվառվի, այնպես էլ լյոսը բերք չի տա, մինչև վոր ջուրը չհասնի նրան:

Տաք յերկրներում վոռոգումը — դա ինքը կյանքն է: Հենց վոր չորանա առուն, — կյանքը կորչում է. այնտեղ, ուր արտեր եյին, մնում է անապատ: Չինացիները շինում են ցած տեղերում ամբարտակներ, այնտեղ, ուր հոսելով կուտակվում է անձրևի ջուրը: Անց են կացնում ջուրը նաև լեռնային առվակներից, Յեզը պտտեցնում է բամ-

բուկից շինած անիվը, ծայրերին ամրացրած դույլերով. այդպիսի ջրամբար անիվը որական յերեք հարյուր տա-կառ ջուր է տալիս $7\frac{1}{2}$ մետր բարձրության վրա: Յեթե ջուրը բարձրացնում են տափաստանում յեղած ջրամբարից, ար-տերը վոռոգելուց հետո նրան կրկին հավաքում են և բարձրա-ցնում են ավելի վերևը յեղած արտերը, այսպես ասած — հետևյալ հարկը: Իսկ յեթե ջուրը լեռնային առվակներից է վերցվում, վերևի արտերը վոռոգելուց հետո, նրան հավա-քում են և ցած իջեցնում, վորպեսզի վոչ մի կաթիլը գուր չկորչի:

Բայց չե վոր հողը վոչ միայն խմել է ուզում, այլ և ուտել: Պարարտացում — ահա այն սնունդը, վոր պահան-ջում է և ստանում է շինական գլուղացու հողը յուրա-քանչյուր տարի: Պարարտացումը միակ փրկարար միջոցն է, վորը արդեն հազարավոր տարիներ պահպանում է շինա-կան արտերը հյուժմելուց: Բայց վորտեղից վերցնել պա-րարտանյութը. կարիքը ստիպեց չին չքավորներին հնարա-գետ լինել: Վորքան թափթփուկներ կան, վորոնց վրա մենք սովորաբար ուշադրություն չենք դարձնում: Փոքրոց-ներում ընկած է աղբը: Վարսավերը խուզում է մարդ-կանց — մազերը մնում են հատակին: Սղոցում են փայտը, գերանը — թափվում է թեփը: Տոներին այրում են խոտի խրձեր — մոխիրը մնում է: Խոզի մազը, վոսկորներ, բանջարեղենի կտորտանքներ, խոհանոցային թափթփուկ-ներ, մուրը, փթած ձուկը, ամեն մի սատկած անասուն, էլ չխոսած աղբի մասին — այդ բոլորը գործի յե դրվում: Դանդաղ այրում են բույսերի մնացորդները, դրանք ծածկելով ճիմով, և ստացվում է յուղոտ սև փոշի, վորով ծածկում են սերմերը ցանի ժամանակ: Վորովհետև Չի-նաստանում անասուն, տավար շատ քիչ կա, հիմնական պարարտանյութ է ծառայում այնտեղ վոչ թե գոմաղբը,

այլ մարդկային կզկզանքը: Վաղուց ի վեր չինացիները հետևում են, վարպետի դրանք գուր չկորչեն: Չե՞ վոր դրանից ե կախված հողի բերրիութունը, ապա ուրեմն Չինաստանի գյուղացիների ամբողջ կյանքը: Յերկրագործական գործիքներ չինական գյուղացին շատ քիչ ունի, յեղածներն ել շատ հասարակ են և հնադարյան. այդպիսի գործիքներով եր մշակվում հողը և հազար տարի սրանից առաջ: Վորովհետև չինական գյուղացին քիչ գործիքներ ունի, ապա մարդկային աշխատանք և ուժ մի կտոր հողի վրա շատ ավելի յե գործադրվում, քան վորևե այլ յերկրում: Արտերը շինել աստիճաններով, շուր անցկացնել, փխրացնել հողը բերիչներով, պահպանել կանոնավոր պտղափոխութուն, ցեխը շաղ տալ վտաններով բրնձի տունկի ժամանակ, մաքրել արտը աղբաբույսերից, կանգնած մինչև ծնկները ճահճի մեջ — ահա ինչպես ե սովորաբար աշխատում չինական գյուղացին:

Չինական գյուղացիների հողաբաժինները շատ փոքր են. 70 տոկոսից ավելին ունեն 2 հեկ. պակաս հող մեկ ընտանիքի համար. 15 տոկոսը ունեն 2—3 հեկ. և 15-ը՝ 3 հեկ. ավելի: Միջին չինական գյուղացին ունի $\frac{2}{3}$ հեկտար: Դա շատ փոքրիկ հողաբաժին ե, վորով նա հազիվ-հազ կարողանում ե ապրել և այն ել միայն շնորհիվ նրան, վոր նա իր հողը մշակում ե, ինչպես բանջարանոց, և հողի պղպարբուծության ու հարավային կլիմայի շնորհիվ տարին յերեք անգամ բերք ե հավաքում: Գյուղացիներից շատերի հողամասը ավելի ևս փոքր ե: Շատ քչերը ունեն 6 և ավելի հեկտար հող — դրանց արդեն հարուստներ են հաշվում: Ուրեմն, չինական գյուղը, ինչպես և արևմտայն վրոպական գյուղերը, ունի հարուստ և աղքատ խավեր: Կան և այնպիսի գյուղացիներ, վորոնք իրենք հող չունեն կամ ունեն այնպիսի փոքրիկ կտոր, վորով չեն կարող ապրել. նրանք

ավելի հարուստ գյուղացիներից վերցնում են հողամաս կապալով և կամ վարձվում են, վորպես բատրակ: Չինաստանում կան այնպիսի շրջաններ, ուր գյուղացիության մեկ յերրորդ մասը և նույնիսկ կեսը հողը ուրիշներից կապալով են վերցնում շատ ծանր պայմաններով. սովորաբար նրանք վճարում են հողի համար բերքի մեկ յերրորդ մասը, իսկ յեթե հողի տերը սվել ե վարձակալին գործինքներ կամ պարարտանյութ, այդ դեպքում և յերկու յերրորդը:

Չինական գյուղացիների մոտ 15 տոկոսը բատրակներ են, վորոնք գուրկ են նույնիսկ այն փոքրիկ կտոր հողից, վորի վրա, ըստ չինական առածի, «կարելի յե գոնե մեխ գամել»: Բատրակներին մի որվա աշխատանքի համար վճարում են 7 կոպեկ, իսկ բատրակուհիներին — 4 կոպեկ: Ինչպես կարելի յե ապրել դրանով:

Այժմ տեսնենք, թե ինչպես են գյուղացիները ծայրը ծայրին հասցնում իրենց տնտեսության մեջ: Գյուղացու ծախսերը մոտավորապես այսպես են դասավորվում —

Բնակարանի նորոգումը	բոլոր ծախսերի 16%
Ինվենտար ձեռք բերելը	» 24%
Ինվենտարի նորոգումը	» 5%
Տուրքեր	» 32%
Պարտքերի վճարումը	» 20%
Մնացած ծախսերը	» 3%

Ինչպես տեսնում ենք, ամենախոշոր ծախսն ե տուրքերի վճարումը: Ամենից վատը այն ե, վոր չկա տուրքերի համար վորոշ, հաստատված չափ. չինովիսիկները վերցնում են, վորքան կարող են և մեծ մասը իրենց գրպանն են դնում:

Յեթե լավ տարիները գյուղացին այդքան վատ ե ապրում, ապա նրա տանջանքները սոսկալի յեն դառնում, յերբ վորևե տարերային աղետ ե պատահում — ջրհեղեղ կամ յերաշտ: 1920 թ. այնպիսի ուժեղ ջրհեղեղ եր յեղել,

վոր ավելի քան 5 միլիոն մարդու բնակարան եր քանդվել,
և մի քանի տասնյակ միլիոն մարդ չեյին կարողացել հա-
վաքել իրենց բերքը և ստիպված էյին յեղել սովի մատն-
վելու: Զրհեղեղներ և յերաշտ Զինաստանում հաճախ են
պատահում շնորհիվ անտառների բացակայության, վորոնք
անխնայորեն կտրվում են. ներկայումս այնքան քիչ ան-
տառ է մնացել, վոր ստիպված են յերկաթուղիների հա-
մար շպախներ Յապոնիայից բերել տալ: Զինաստանի որի-
նակից պարզ է, վոր անտառները պետք է պահպանել և
անկել նոր անտառներ, վորպեսզի կլիման ավելի բարե-
խառն լինի, վորպեսզի ապահովենք մեզ ջրհեղեղներից ու
յերաշտից, վորպեսզի շինությունների համար նյութ լինի և
գործարանների համար — հումուլթ:

Քանի վոր գյուղատնտեսությունը հաճախ անգոր է կե-
րակրելու ընտանիքը, գյուղացիները զբաղվում են նաև
տնայնագործական արհեստներով — մանելով, գործելով,
մետաքսից ու փայտից զանազան իրեր շինելով, բամբու-
կից խաղալիքներ պատրաստելով և այլն:

— Վերջին տարիներս չինական գյուղացիները դադա-
րել են հլու-հպատակ լինելուց, — շարունակեց Մաննիկը
արդեն բերանացի: — Նրանք պայքար են սկսել բոլոր իրենց
ճնշողների դեմ. հարուստների դեմ, վորոնք տալիս են
հողը կապալով անչափ բարձր գներով, կառավարիչների
դեմ, վորոնք քայքայում են նրանց տուրքերով ու հար-
կերով, բիրտ գեներալների դեմ, վորոնք վտանակոխ են
անում նրանց դաշտերը և կողոպտում են նրանց գույքը:

— Ինչ գեներալներ, Ինչի մասին ես խոսում — ընդ-
հատեց Մաննիկին Հոփսիկը:

Մաննիկը կարմրեց, շփոթվեց և խղճուկ նայեց ուսուց-
չուհուն: Նա ինքն էլ լավ չեր հասկանում, թե վորտեղից
են Զինաստանում այդ կոփասեր գեներալները:

Ուսուցչուհին ոգնության հասավ:

— Ահա թե ինչ, յերեխաներ, — ասաց նա, — սրանից
մի քանի տարի առաջ Զինաստանում իշխում էր թագա-
վորը, բայց 1911 թ. հեղաշրջում տեղի ունեցավ, վորը
վերջ դրեց միապետի հազարամյա իշխանությանը և այդ
մեծ պետությունը դարձրեց հանրապետություն: Բայց
յետամնաց և բիրտ կառավարիչների ձեռքով քայքայված
յերկիրը ստիպված էր յերկարատև պայքար մղելու ստար-
յերկրյա պետությունների և սեփական զիջատիչ, ավա-
զակաբարո գեներալների դեմ: Զինաստանում չկա միաս-
նական ուժեղ կառավարություն. առանձին շրջանների
գլուխն են անցած մանր վարիչներ-գեներալներ, վորոնք
անընդհատ պատերազմում են իրար դեմ: Պատերազմը
ձեռնաու յե նրանց համար, վորովհետև հնարավորություն
է տալիս կողոպտելու հարևան շրջանների անպաշտպան
ազգաբնակչությունը և այդպիսով հարստանալու: Նրանք
այնքան ընտելացել են պատերազմելու, վոր չեն ել
ուզում վերջ տալ այդ կռիվներին, վորոնցից նրանք մեծ
յեկամուտներ են ստանում:

«Ծանոթացեք նշանավոր չինական գեներալների կեն-
սագրությանը, — ասում է մի գերմանացի գրող — և դուք
կտեսնեք, վոր նրանք բոլորը նախկին ավազակներ են,
իսկ նրանց բանակները — ավազակային վոհմակներ»:

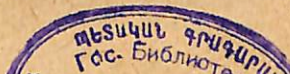
Այդ գեներալները կոմունիստների վտերիմ թշնամի-
ներն են: Նրանք հասկանում են, վոր կոմունիստները,
հաղթանակելով, պիտի խլեն իշխանությունը նրանց ձեռ-
քից, այդ պատճառով էլ նրանք անխնայորեն վոչնչացնում
են կոմունիստներին և նրանց համակրող բանվորներին,
գյուղացիներին և ուսանողներին: Գրեթե ամեն որ մենք
կարդում ենք լրագրներում այս կամ այն ավազակ-գեներ-
ալի հրամանով գլխատված, կախված, սոսկալի տանջանք-

ներով մահացված տասնյակ և հարյուրավոր կոմունիստները, հեղափոխական բանվորների, գյուղացիների, ուսանողների մասին: Չկան այնպիսի գազանություններ, վոր չգործադրվեն հակա-հեղափոխական գեներալները, չինական բուրժուազիայի կողմից հեղափոխականների վերաբերմամբ. մասսայական մահապատիժներ, սոսկալի տաններ և այլն: Այդ պատճառով եր նրանց ատում են բանվորներն ու գյուղացիները: Չինական գեներալը յերբեք չի համարձակվի փողոց դուրս գալ առանց բազմամարդ պահակի: Շատ հաճախ կարող եք տեսնել այսպիսի պատամուրթիլը, վտանաստիճանների վրա — աջ ու ձախ — կանդանած են յերեքական զինվոր. ամեն մեկի ձեռքին ատրճանակ կա. յերկուսը իրենց ատրճանակի բերանը յետ են ուղղած, յերկուսը — կողքի, յերկուսը — առաջ, իսկ ավտոմոբիլի մեջ նստած է, ծածկվելով, վորևե գեներալ կամ իշխանավոր:

Այդ գեներալները մշտական ռոճիկ են ստանում վորևե ոտար իմպերիալիստական պետությունից — Անգլիայից, Ամերիկայից, Յապոնիայից կամ Ֆրանսիայից: Մեծ գործ և նավատորմի ունեցող խոշոր իմպերիալիստական պետությունների համար համեմատաբար հեշտ է ամբողջ յերկրամասեր կորզել քայքայված, թուլացած պետությունից, տիրանալ նրա հարստություններին և նրա բնակչության աշխատանքին: Նրանք վոչ միայն ամբողջ յերկրամասեր են խլել «ինքնուրույն» Չինաստանից (անգլիացիները, որինակ, տիրացել են առաջնակարգ նավահանգիստ Հոնկոնգին, արդյունաբերական կենտրոն Խանկուոյին և այլն), այլ և իրենց թաթն են գրել յերկրի բոլոր փողային հարստությունների վրա. նրանք հետևում են սուրբերի գան

ձումին և պահանջում են իրենց տալ նրանց մեծ մասը ի հատուցում պարտքերի և այն վլասները, վոր կրել են ոտարյերկրյա բռնազրավիչները քսան տարի առաջ սեղի ունեցած խոշոր չինական ապստամբության ժամանակ: Քանի վոր պետական գանձարկղը մտնող սուրբերի մեծագույն մասը — յոթը տասերորդը — գյուղացիներն են վճարում, պարզ է, վոր գյուղացիական սուրբերի ծանրությունը չի կարող թեթևանալ, մինչև վոր չի տապալվի ոտարյերկրյա իմպերիալիստների լուծը, մինչև վոր նրանք փաստորեն իշխում են յերկրում այս կամ այն ավագակ գեներալի և նրա վարձկան վոնմակի անվան տակ, այլ և իրենց գործերի և ռազմանավերի ոգնությամբ:

Հետևաբար, չինական գյուղացիներին հարկավոր է ազատվել ոտարյերկրյա բռնազրավիչներից և սեփական ճնշողներից — ազան հողատերերից և գիշատիչ գեներալներից: Յերբ գեներալներից մեկի բանակը բռնազրավում է մի այլ գեներալի շրջան, բանդիտ-զինվորները սկսում են կողոպտել դժբախտ գյուղացիներին և քաղաքացիներին: Այն պատրվակով, թե նրանք պետական սուրբերն են հավաքում բնակչությունից, գեներալները բռնազրավում են պարտված շրջանի ամբողջ գույքը, հաճախ մինչև վերջին շորը, իսկ տղամարդկանց բռնությամբ զինվոր են վերցնում: Առանձնապես ծանր է լինում այդ դեպքերում բեռնակիր բանվորների-կուլիների դրությունը. նրանց ստիպում են ռազմական անագին բեռները տանել ուսերի վրա, փոխարինելով ձիերին: Յեվ այդ անագին ծանրությունը բեռնած ուսերին, նրանք անցնում են հաճախ 500—600 կիլոմետր: Չինաստանի մայրաքաղաք Պեկինում (Բեյպին) մի որ անհետացել են բոլոր բեռնակիրները, անհայտ աղբյուրներից նրանք իմացել են, վոր քաղաքին մոտենում է թշնամի գեներալը, և շտապել են պահվել:

Վերջին տարիներս Չինաստանի գյուղացիութիւնը վճռական պայքար է սկսել հողի գիշատիչ սեփականատէրերի դեմ, վորոնք խլում են չքավոր գյուղացուց գրեթէ նրա ամբողջ բերքը: Սկսեցին կազմակերպել գաղտնի հեղափոխական ընկերութիւններ, վորոնք պայքարելով հողատերերի և տեղական վաշխառուների դեմ, միևնույն ժամանակ ոգնում եյին Չինաստանի բանվոր դասակարգին կռիւնք իրենց ընդհանուր թշնամու — չինական ու յեվրոպական կապիտալիստների, իմպերիալիստների և չինական գեներալների դեմ: Հեղափոխական շարժումը ծավալվեց, ընդգրկեց գրեթէ ամբողջ յերկիրը, առանձնապէս ուժեղ թափ ստանալով հարավային և կենտրոնական Չինաստանում: Շարժման գլուխն անցավ Չինաստանի հերոսական կոմունիստական կուսակցութիւնը, վորին, չնայած սոսկալի հետապնդումներին, հալածանքներին և հազարավոր զոհերին, հաջողվեց առանձին գյուղացիական ապստամբ շոկատներից կազմակերպել չինական կարմիր բանակը, վորը ներկայումս մեծ հերոսութեամբ պայքարում է վոչ միայն հակահեղափոխական Գոմինդանի և նրա արյունուշտ պարագլուխ — չին բանվորի ու գյուղացու դահիճ Չան-կայ-Շիյի և մյուս գեներալների դեմ, այլ և անգլիական, ամերիկական, ֆրանսիական իմպերիալիստների դեմ, վորոնք իրենց վոչ միայն նյութական ոժանդակութեամբ, այլ և անմիջապէս իրենց ռազմանավերով, անրոպլաններով, զորքերով ոգնում են Չան-կայ-Շիյին խեղդելու չինական մեծ հեղափոխութիւնը: Ներկայումս Չինաստանում արդեն կան տասնյակ շրջաններ ու գավառներ, հարյուրավոր գյուղեր ու քաղաքներ, վորոնց վրա ծածանվում է հաղթական կարմիր դրոշը, ուր սահմանված է Խորհրդային իշխանութիւն:

Չինաստանի բազմամիլիոն գյուղացիութեան հեղափոխական պայքարը նոր է սկսվել. անցնելով շարժման գլուխը, չինական բանվոր դասակարգը և նրա ավանգարդ — կոմունիստական կուսակցութիւնը կտանի չին աշխատավորութիւնը դեպի վերջնական հաղթանակ:

Նկ. 1. Թեյի պլանտացիա: Գյուղացին, ջորի հեծած, դիտում է իր արքը:

* * *

— Սլէքսանդրա Պավլովնա, — ասաց Մաննիկը, — դուք ինձ խոստացել եյիք ոգնել նկարներ շոկելու իմ գեկուցման համար:

— Այո, յես քեզ բերել եմ նկարներ, վոր կարել է գերմանական ժուռնալից. այդ պատկերները կարող ես կախել պատին «Գյուղացիներ» խորագրով. — պատասխանեց ուսուցչուհին և հանձնեց Մաննիկին 2-րդ և 3-րդ նկարները:

— Յես ել, Մաննիկ, նկար եմ բերել քեզ համար, — ուրախ դեմքով հայտարարեց Հռիփսիկը և մեկնեց Մաննիկին 4-րդ նկարը:

— Ալ, Պավլովնա, իսկ մեր խմբակի հետևյալ ժողովում յես պիտի կարդամ զեկուցում չինական քաղաք մասին, — հայտարարեց Սաշան:

— Լավ. իսկ այսօրվա համար բավական է, յերեխաներ, գնացե՛ք սուհ:

* * *

Հետևյալ ուրբաթ (չինական խմբակի զբաղմունքի որը, յերեխաները բերին իրենց հետ թուղթ, ներկեր, սոսինձ և մեծ ջանքով զարդարեցին ցուցահանդեսը: Սաշայի գեկուցումը չինական քաղաքի մասին բոլորը լսում էին մեծ ուշադրությամբ, վորովհետև Սաշան շատ լավ աշակերտ էր և այնպես լավ էր կարգում, վոր նրան լսելը ավելի դուրեկան էր, քան Ուստիճանի յերեխաներից մի քանիսին:

— Ի՞նչ քո գեկուցումը ի՞նչք էս գրել, Սաշա, — խորամանկ շեշտով հարցրեց Մաննիկը: — Քեզ վոչ փոք չե՞ ոգնել:

— Վոչ, ինձ մի քիչ ոգնեց յեզբայրս. նա ինձ գրել է ավեց և սխալներս ուղղեց:

— Իհարկե, քեզ համար հեշտ է գեկուցում գրելը: չե՞ վոր ուսանող յեզբայր ունես:

— Բայց չե՞ վոր քեզ ել յես ոգնեցի, — ժպտալով նկատեց ուսուցչուհին:

Հին չինական քաղաքների ճնշող մեծամասնությունը թե՛ իրենց կյանքով և թե՛ սարք ու կարգով նման են մեծ գյուղի: Միակ տարբերությունը այն է, վոր քաղաքները շրջապատված են ահագին պարիսպներով: Յեվրոպական քաղաքներում կենտրոնացած են լինում մեծ ֆաբրիկներ ու գործարաններ, ընդարձակ խանութներ, հարուստ բաղկեր, պետական հիմնարկներ, բազմաթիվ դպրոցներ — Չինաստանում այդ բոլորի թիվը շատ փոքր է: Չինական քաղաքի փողոցները նման են գյուղական փողոցներին — նույն մերկ պատերը և նույն փոքրիկ խանութները:

Չինաստանի բոլոր քաղաքներում-գյուղերում անպայման պետք է լինեն բավականին խորը ջրհորներ, վորոնք դարսված են քարերով: Սակավ դեպքերում այդ ջրհորները ունենում են ծածկոց և սովորաբար յերկրի մակերևույթից բարձր չեն լինում, ուզտի և հաճախ մարդիկ ընկնում են նրանց մեջ: Բացի դրանից միշտ կեղտոտվում են փողոցներից հոսող ջրերով: Միայն XX դարում Պեկինում և այլ խոշոր քաղաքներում սկսեցին շինել արտեզյան ջրհորներ:

Չինական քաղաքի յերկրորդ առանձնահատկությունն է մանրավաճառի դուքանը, ուր վաճառվում են ամենից ավելի բանուկ առարկաներ՝ բրինձ, կարմիր թերթիկներ հարսանիքի հրավերի համար և սպիտակ թերթիկներ — թաղման հրավերի համար, ֆեյերվերկներ, թղթե դրամներ գոհաբերությունների համար: Այդպիսի դուքանը հաճախ բացվում է միայն այն ժամանակ, յերբ գալիս է գնորդը, մուշտարին, քիչ-շատ լուրջ գնումներ կատարելու համար պետք է գնալ տոնավաճառ: Չինական գյուղերի և քաղաքների փողոցները շատ հազվադեպ դեպքում սալա-

հատակված են լինում և ընդհանրապես հակասանքի տարակա-
կան վիճակի մեջ են գտնվում: Բայց վերջին տարիներս
չինական քաղաքները աշխատում են բարեկարգվել, մո-
տենալով յեվրոպական ախպին:

Չինական քաղաքների փողոցները, ընդհանուր առմամբ,
շատ միապաղաղ են. յեթե չլինեյին բազմաթիվ խանութ-
ները, բազմազան ցուցանակներով զարդարված, այլ և գե-
ղեցիկ աղոթատները, նրանք շատ տաղտկալի էյին լինե-
լու: Չկա զանազանութուն շինությունների վոճի և բարձ-
րության մեջ. գրեթե բոլոր, նույնիսկ ամենահարուստ,
տները միմարկանի յեն. բոլոր նրբափողոցները այնքան
նեղ են, վոր նրանցով հազիվ-հազ կարողանում է մի սայլ
անցնել: Հարավային, մանավանդ ծովափնյա քաղաքնե-
րում յերկհարկանի տների թիվը շատ ավելի մեծ է. ար-
տասանմանում յեղած չինացիները սկսում են գերադասել
բազմահարկ կառուցվածքների վոճը, սակայն պահպանե-
լով չինական ճարտարապետության զանազան զարդա-
րանքները:

Բնակելի տները մեծ ջանքով առանձնացված են փո-
ղոցից: Ընդհակառակը, այն շինությունների վրա, վորոնք
նշանակված են հասարակական նպատակների համար, չի-
նացիները շոայլում են իրենց ֆանտազիան, մանավանդ
ցուցանակների նկատմամբ, և լայն կերպով բաց են անում
այդ շենքերի ներսը: Այդ իսկ պատճառով խանութներում
հաճախ բացակայում է նույնիսկ պատը — նրանք, կար-
ծես, փողոցի շարունակությունն են կազմում, տալով նրան
առանձին կենդանություն և աշխուժություն: Նույն փողոց-
ներում, ամեն տեղ, ուր այդ իրենց հարմար թվա, տեղավոր-
վում են մանրավաճառները, ծախելով իրենց ապրանքը սե-
ղանների վրա կամ ժամանակավոր ծածկույթների տակ:
Այդ մանրավաճառները մշտապես մեկ տեղից մյուսն են

անցնում: Կնորդներ գրավելու համար նրանք զանազան
հնչյուններ են արձակում կամ ձայնով, կամ հատուկ գոր-
ծիքներով: Յերեխաների ամենամեծ սերն է վայելում
քաղցրավենիքներ վաճառողը, վորը իր ապրանքը կրում է
յերկու արկղիկների մեջ, անցկացրած փայտի վրա:

Իր մոտենալու մասին այդ մանրավաճառը տեղեկաց-
նում է, զեզզնզացնելով այն մկրատը, վորով նա կտրում
է քաղցրավենիքները — շաքարած գետնը նկույզը, կան-
ֆետները: Հաճախ հանդիպում ենք նաև «անուշ և թթու»,
այսինքն միրգ վաճառողին. սա իր ներկայության մասին
հաղորդում է զանգուլակով: Սրա ապրանքներից ամենից
ավելի հաջողություն ունեն բամբուկի բարակ ձողիկները,
վորոնց վրա անցկացված, են յելակենու մրգեր, փոքրիկ
խնձորներ, սալոր և այլն:

Բայց վոչ միայն թափառական մանրավաճառներն են
աշխուժացնում չինական փողոցը: Հաճախ հանդիպում ենք
այնտեղ փողոցային պատմասացների, յերգիչների, յերա-
ժիշտների, ֆոկլուանիկների և դերասանների: Պատմասացը
կանգ է առնում վորևե բազմամարդ, կենդանի տեղում և
սկսում է պատմել հավաքված ամբոխին շատ պարզ, մատ-
չելի լեզվով զանազան պատմական դեպքեր, զինվորների
մասին, վորոնց գիշերային գրոհի լեն տանում բերանները
լաթե խցանով փակած, վորպեսզի չկարողանան շարքերում
խոսել արդարների հաղթանակի և մատնիչների ու դավաճան-
ների կործանման մասին, կամ ահռելի դեերի, վհուկների և
հսկաների մասին, վորոնց հավատում են անտիպապաշտ չի-
նացիները: Ամբոխը լսում է ուշադրությամբ, յերբեմն առա-
ջին անգամ ծանոթանալով իր սեփական յերկրի պատմական
անցքերին այդ թափառական պատմասացի շնորհիվ:

Տեղ-տեղ կարելի յէ հանդիպել թափառական դերա-
սանների խմբերին. այդպիսի խմբերի մեջ լինում են շատ

յերեխաներ, — նրանք սովորում են թատերական արվեստը, նրանց աշխատանքի համար վոչինչ չեն վճարում, տալով միայն շատ աղքատիկ սնունդ: Չինացիները շատ են սիրում թատրոնական ներկայացումներ, մանավանդ տոնակատարությունների ժամանակ. այդ հանգամանքը ոգտագործելով, չինական հեղափոխականներից վոմանք գրում և ներկայացնում էյին այնպիսի պիեսներ, վորոնք բաց էյին անում աշխատավոր ժողովրդի աչքերը, հասկացնում էյին նրանց, թե ովքեր են նրանց բարեկամներն ու թշնամիները:

Չինական փողոցներում չափազանց շատ են մուրացկանները: Նրանք այնքան շատ են և այնքան վողորմելի, վորքան վոչ մի այլ յերկրում: Յերբեմն այդ մուրացկանները միանում են հատուկ արտեղների մեջ և վորոշ տուրք են դնում խանութպանների վրա իրենց ոգտին:

Նկ. 2. Չինական մուրացիկներ:

Հաճախ կարելի յե հանդիպել թափառական չինացիների կապիկներով: Լսվում է թմբուկի ձայնը և անմիջապես յերեխաների ամբոխ է հավաքվում: Չինացին կանգնում է փոքրիկ հանդիսատեսների կազմած շրջանի կենտրոնում և ստիպում է իր կապիկին, վորը հեծած է վոչխարի վրա և գլխին կարմիր գլխարկ ունի, գանազան ոյիններ խաղալ:

Անցնենք չինական հին քաղաքի փողոցներով: Տեսնենք, թե ինչ կերպարանք ունի նա այժմ, XX դարի յերկրորդ քառորդում:

Ուղտերի կարավանը մտնում է քաղաքի դարբասով, — գրում է ժամանակակից ճանապարհորդը: — Յեր-

կարաբուրդ կենդանիները ածուխով լի պարկեր են կրում լեռներից: Քաղցեհները և կուլիների գորշ, կապույտ ու սև ամբոխի մեջ, ուիկչաների և ավտոների անիվների միջև ջրկիրները քարշ են տալիս իրենց ճոզացող միանիվ սայլակները: Անցնում են արագաշարժ ձիեր լծած կառքեր, վորոնց վրա — յերկու վոստիկանի միջև — ինչ վոր թշվառականներ, ձեռները կռնակներին կապած: Անկյուններում շրջում են վոստիկանները — լայն սրերով, դեղին պատյանների մեջ: Փողոցով անցնում են շարքով գինվորները:

Արվարձաններում, տան շեմքերին նստած են կանայք, ծնկներին դրած փոքրիկ յերեխաներ ներկած դեմքերով: Յերեխաներից մի քանիսի վզերին շան վզնոցներ են կապած: չար վոզիները, ըստ չինական ավանդության, վախենում են շներից և չեն կպչի փոքրիկ յերեխաներին: Խաչաձևվող փողոցներից մեկում փողոցային վարսավիրը սապնում է մի ծերուկի գլուխը, ածիլում է դեմքը ու գլխազազաթը, մաչրում է մազերից քիթը, ականջները և նույնիսկ աչքերը:

Հարսանիքային շքերթը, առջևից ու յետևից յերաժիշտներով շրջափակված, անցնում է ժխորի միջով, աշխույժ պրոսպեկտներով: Թաղման սգերթը, վորը իր փարթամությամբ գերազանցում էր այն բոլորը, ինչ վոր հաջողվեց ինձ տեսնել Չինաստանում, կանգ է առնում փողոցի մեջտեղում, փողոցային շարժման, տրամվայների և կառքերի առաջ: Ամբոխը լեցնում է տրոսուլարները: 68 բեռնակիր տանում են անաղին գույնզգույն դազազը (68 — համաձայն սրբազան որենքներին): Նրանք համառորեն հրում են անցորդներին, և դազազը, ճոճվելով յերկար, ծանր ձողերի վրա, շրջում է կողքի փողոցը: Պատահում է յերբեմն, վոր բեռնակիրները այդ ձողերով ամբողջ ուժով

խփում են վորևե տան պատին, քանդում են պատը, քանդում են տունը. սակայն, բողոքել այս դեպքում չի կարելի — դա թաղման սգերթ է: Յերբեմն այսպիսով անձնական հաշիվներ են մաքրում»:

Բայց հին արևելյան քաղաքի վրա ևս իր զրոշմն է դրել յեվրոպական կուլտուրան — դա դեսպանական թաղամասն է, շրջապատված պատով, վորի միջից նայում են գնդացիներին ամեն կողմ ուղղված բերանները: Յեվրոպացիներին — ազնվացիներին, ֆրանսիացիներին, բելգիացիներին և ուրիշներին այդ թաղամասը տրամադրելու համար հարկավոր յեղավ վոչնչացնել, քանդել, փորփրել մի շարք մեծ, աշխուժ չինական փողոցներ: Ոտարյեբկբացիները ոգտվում են Չինաստանում միանգամայն բացառիկ իրավունքներով: Նրանց թույլ է տրված պահելու այստեղ իրենց գործերը, ունենալու հրետանի, գնդացիներ, տանկեր, զրահապատ գնացքներ: Բռնագրավողները յուրացրել են բոլոր այդ իրավունքները, վորպեսզի կարողանան պաշտպանվել իրենց շուրջը ապրող, իրենց կողմից կողոպտված ու կեղեքված 400 միլիոն չինական աշխատավորութունից; վորպեսզի կարողանան պահել նրան ստրկութան մեջ, կեղեքել, շահագործել, կողոպտել նրան: Միայն գերմանացիներն ու ավստրիացիները զրկված են այդ բացառիկ իրավունքներից, իբրև պարտվածներ համաշխարհային պատերազմում: Իսկ Խորհրդային Միությունը ինքը հրաժարվեց այդ բացառիկ իրավունքներից ու արտոնություններից, վորոնք ստորացնում են չին ժողովուրդը. Խորհրդային Միությունը, վորպես բանվորա-գյուղացիական յերկիր, վոչ միայն չի կարող մասնակցել բազմամիլիոն չին աշխատավորության կեղեքմանը ու շահագործմանը, այլ, ընդ հակառակը, շահագրգռված է նրա ազատագրման մեջ թոտարյեբկբայ իմպերիալիստներից և թե սեփական միլիտա

րիստ-գեներալների, կապիտալիստների ու կալվածատերերի և հակահեղափոխական Գոմինդանի ծանր, արյունոտ լծից:

Շատ անգամ են փորձել չինացիները վերացնել այդ բացառիկ իրավունքները ոտարյեբկբացիների համար, բայց նրանք անգոր են գտնվել այնպիսի հզոր իմպերիալիստական պետությունների հանդեպ, ինչպես Անգլիան, Հյուսիս-Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, Յապոնիան, Այդ իսկ պատճառով նրանց բոլոր փորձերը մատնվում եյին անհաջողության: Ոտարյեբկբայ իմպերիալիստական պետությունների կողմից կաշաված, իրարու հետ անընդհատ պատերազմող, յերկիրը ավերի ու թալանի մատնած հակահեղափոխական գեներալների Չինաստանը չի կարող, անշուշտ, ազատագրվել իմպերիալիստական ոտարյեբկբայ լծից: Այդ կարող է անել միայն բանվորա-գյուղացիական, խորհրդային Չինաստանը — կոմունիստական կուսակցության ղեկավարությամբ:

Սա յե հին չինական քաղաքի աիպիկ պատկերը: Բայց նա հետզհետե ավելի ու ավելի մեծանում, աղմկալից է դառնում. արդյունաբերական քաղաքները աշխատում են նմանվել յեվրոպական ու ամերիկական խոշոր կենտրոններին: Այդպիսի ժամանակակից խոշոր չինական քաղաքի նմուշ կարող է ծառայել Շանհայը:

ՉԻՆԱԿԱՆ ՉԻԿԱԳՈՆ*

Շանհայը իրենից ներկայացնում է անգլիական, ֆրանսիական, ամերիկական փողոցների, հրապարակների, վիլլաների և արվարձանների մի անվերջ ցանց: Վոչ միայն Շանհայի աշխուժ ու գործային ծովափը իր յերկնամբարձ

* Չիկագոն մի ահագին արդյունաբերական քաղաք է Հյուսիսային-Ամերիկայի Միացյալ Նահանգներում:

շենքերով ու պալատներով, վորոնց մեջ տեղավորված են բանկերը, վարչութիւնները, հյուպատոսարանները և նավային ընկերութիւնները, հիշեցնում է ամբօրինակաւ վորեւէ նավահանգիստ, այլ և նրան կից փողոցները, նույն թիւում և Նանկին-ուղը, այդ գլխավոր արտերիան, անչափ նման են Չիկագոյի փողոցներին: Նանկին-ուղը ցերեկով կատարյալ մարդկային հեղեղ է, կատարյալ խելահեղ մըշնոց, վորը ցնցվում է խլացուցիչ շշակներից, զանգերից ու թմբկահարումներից, իսկ յերեկոյից մինչև ուշ գիշեր կուրանում լուսի անսպառ հեղեղից և անթիվ պլպլացող կրակների շլացուցիչ փայլից: Յե՛վ վոչ միայն ցուցանակներն են շժմեցնում անցորդին, վոչ միայն ուղեկազմներն ու զրոշակներն են նրան պաշարում և ճնշում, այլ և խանութների բաց պատուհաններին կանգնած գուռնաչիներն ու թմբկահարները, վորոնք աղմկում են փողոցով մեկ, փառաբանելով իրենց ցուցահանած գրավիչ ապրանքները: Հսկայական տասնարկանի խանութները՝ թատրոններով, ակումբներով, կախ ընկած պարտեզներով տանիքներին՝ վառ լուսավորվում են մթնշաղը իջնելուն պես: Փայլում են շլացուցիչ փայլով տասնյակ հազարավոր ելեկտրական լապտերներով գրված չինական տառերը, իսկ նրանց կողքին վառվում են ու հանգչում անգլիական բառերը: Այդ հրավառ տառերն ու բառերը հրավիրում են յե՛վրոպացիներին ու չինացիներին խանութ մտնել և թողնել այնտեղ իրենց փողերը:

Նանկին-ուղին գուգահեռ ընկած է մի այլ փողոց—ավելի ևս խայտաբղետ, ավելի ևս աղմկոտ և ուրախ: Այստեղ շարված են իրար կողքի, մեկը մյուսի յետեից, թեյարանները և ճաշարանները: Ահագին ռեստորանների բազմաթիվ փոքրիկ սենյակները լիքն են այցելուներով: Այստեղ ուտում են ամենաանհավանական բաներ և սարսափելի քանակով: Ամեն մի

ուտելիքից հետո տալիս են տաք թաց անձեռնոցիկներ, իորոնցով վորկրամուխները սրբում են ձեռքերը, գլուխն ու իզը: Մտնում են և դուրս են գալիս մանրավաճառները ըննց արկղներով և կոնակ քորոզները փոսակրից շինած իրանավոր մատներով: Հեռախոսում եք դեմի թեյարանը՝ այնտեղից իսկույն գալիս է փոքրիկ վայելչակազմ չիուհին պակաս գեղեցիկ ուղեկցուհու և ջութակահարի ետ: Յերեքն ել նստում են փոքրիկ աթոռների վրա և

Նկ. 3. Շանհայի նավահանգիստը: — Ոտարյուրկոյա պետութիւնների ռազմանավերը:

իւրրիկ յերգչուհին յերգում է անբնական ու սոսկալի բարձր ձայնով: Յուրաքանչյուր յերգը արժե գոլլար: Աղջկա դեմքը սպիտակ ներկած է, հագին գուռնազույն թավշյա գզիստ է և աղամանդյա մանյակ, անպես, ինչպէս յե՛վրոպական թաղամասերի տիկիներն մոտ: Նա հալիվ ըստն տարեկան լինի:

Արևմուտքն ու Արևելքը խառնված են իրար չինական ծովափնյա քաղաքներում: Յեւ Արևելքը ավելի ու ավելի նահանջում է Արևմուտքի առաջ: Շանհայում հին չինական քաղաքից փառահեղ տաճարների և աղոթատների տեղը մնացել են մենակ ավերակներ, փոսեր, աղբ ու կեղտոտություն:

Հոնկոնգում վերջին 70 տարվա ընթացքում ահագին փոփոխություններ են տեղի ունեցել: Ահագին լեռը, վորի վրա ընկած է քաղաքը, բաժանված է դեպի վեր սողացող փողոցների: Ներքևում, ծովափին — ահագին զորանոցներ, խանութներ, պահեստներ, շքեղ գրասենյակներ, յերկնամբարձ տներ — մեկ խոսքով — ժամանակակից յեվրոպական քաղաք: Վերևում — հիվանդանոցներ, դպրոցներ, յեկեղեցիներ, աղումբներ, թեք բարձրացող ճանապարհ, վորը փառահեղ բուսաբանական այգու մոտով, գորեղ ջրամբարների մոտով տանում է դեպի ամուր կառուցված պալատները: Նավահանգստի — աշխարհի ամենալավ նավահանգստներից մեկի — շուրջը յերևում են ժայռերի ցցված դեղին կատարները: Ժայռերի կողմով կտորների տեղը ստեղծված են նոր գործարաններ, սպասարկու շենքեր և բնակարաններ: Մերկացված դեղին կավը փայլում է կապույտ ջրի վրա: Ամեն կողմից յերկրի խորքն են գնում ավտոմոբիլի ճանապարհները:

Այդ բոլոր փոփոխությունները առաջացրել են այստեղ անզլիացիները, ծավալելով արտադրությունը և առևտուրը: Բայց բավական եր, վոր ապստամբած ժողովուրդը արգելք դներ ոտարյերկրյա ապրանքների վրա, վորպեսզի անզլիական Հոնկոնգը սկսեր հյուժվել ու մեռնել, չնայած բոլոր այդ նորահառույց շենքերին, ավտոմոբիլի ուղիններին և գործարաններին: Մի գերմանական ճանապարհորդ տեսել է 1926 թվականին, թե ինչպես աղումբներում,

պալատանման գրասենյակներում, բանկերում, գեղեցիկ վիլլաներում նստած եյին հոգսից ու անել սարսափից քարացած մարդիկ: Արդեն յերկար ամիսներ վոչ մի ապրանք չեր գնում Հոնկոնգից Չինաստանի խորքերը:

Նկ. 4. Չինական հեղափոխության հայրը — Սուն-Յաթ-Սենը:

* * *

Հետևյալ ուրբաթ ուսուցչուհին խոստացել եր կարդալ պատմվածքներ չինացիների կյանքից, բայց ուշացավ պարպմունքի, և «չինուկները» անցան իրենց ցուցահանդեսի աշխատանքներին:

— Յեկեք, նախ և առաջ կախ տանք չինական հեղափոխականների մեծ առաջնորդ Սոււն-Յաթ-Սենի պատկերը՝ իսկ հետո կլսենք Ալեքսանդրա Պավլովնայի խոստացած պատմվածքը — ասաց Սաշան:

— Բայց չի կարելի միայն կախ տալ պատկերը, առանց վորեւ բացատրութեան, — առարկեց Միքայելը: — Մենք իհարկեւ, բոլորս ել գիտենք, թե ով եր Սոււն-Յաթ-Սենը, բայց մեր հյուրերը գուցե չգիտեն այդ: Յեկեք կազմենք պատկերի տակ մակագրութիւն:

Մինչև ուսուցչուհու գալը «չինուկները» կազմեցին արտագրեցին և կախ տվին հետևյալ մակագրութիւնը՝

«Սոււն-Յաթ-Սենը չինական հեղափոխութեան մեծ առաջնորդն է: Նրան կոչել են «չինական հեղափոխութեան հայրը»: Նա 40 տարի շարունակ պայքարում էր իր յերկրի լավագույն ապագայի համար: Նա ստեղծեց առաջին գորեղ հեղափոխական կազմակերպութիւնը — Միութենական Լիգան, վորը 1911 թ. ապստամբութիւն բարձրացրեց. ապստամբութիւնը վերջացավ թագավորի տապալումով և հանրապետութեան հայտարարութեամբ: Սոււն-Յաթ-Սենը Չինական հանրապետութեան առաջին պրեզիդենտն էր և Միութեան Լիգայից վերակազմված ազգային կուսակցութեան — Գոմինդանի ղեկավարը: Նա հազվագյուտ կրթութեան ու տաղանդի տեր մարդ էր: Մի քանի անգամ յեղել էր Յեվրոպայում և Ամերիկայում, աշխատելով գրավել այդ յերկրների համակրանքը դեպի իր ազատագրման համար մարտնչող չին ժողովուրդը: Նրա ղեկավարութեամբ ստեղծվեց Չինաստանի Հարավում առաջին հեղափոխական իշխանութիւնը: Նա

շատ գրում էր և նրա աշխատութիւնները թարգմանված են յեվրոպական բոլոր լեզուներով: Նա մեռավ 1925 թվականին, թողնելով ազատութեան մարտիկի մեծ հռչակ: Ժողովրդական մասսաները վառ են պահում իրենց մեծ առաջնորդի հիշատակը և հարգում են նրա անունը յուրաքանչյուր ժողովրդական ժողովում: Նրա մահը մեծ կորուստ էր չին ժողովրդի համար: Նրա մահվանից հետո նրա ստեղծած Գոմինդան կուսակցութիւնը դավաճանեց հեղափոխութեանը, դավաճանեց Սոււն-Յաթ-Սենի պատգամներին, կաշառվեց իմպերիալիստական պետութիւնների և չինական բուրժուազիայի կողմից և դարձավ չինական բանվորների և գյուղացիների արյունուշտ դահիճը:

Չին բանվորների և աշխատավոր գյուղացիութեան առաջնորդն ու ղեկավարն է այժմ Չինաստանի Կոմունիստական կուսակցութիւնը, վորը Կոմինտերնի ղեկավարութեամբ հերոսական պայքար է մղում Խորհրդային Չինաստանի համար:

Նոր ելին վերջացրել յերեխաները այդ աշխատանքը, բը յեկավ ուսուցչուհին: Նա կարգաց յերեխաների գրածը ապա սկսեց կարդալ խոստացած պատմվածքը:

ԿՈՒԼԻ № 204

(Ըստ Գոլիչեի)

Ամբողջ որը, առավոտից մինչև ուշ յերեկո, նստած է ահագին ոթելի դեմը, ուր ապրում են ոտարյերկրաները: Իր բուզկայի փոքրիկ, աղոտ ապակիների միջով հետևում է ոթելի դռներին: Հազիվ վտարս դուրս եմ ում հյուրանոցի դռներից, յերբ նա արդեն մի վոսայու-

նով իր № 204 ռիկչայի մաս ե: Յես նստում եմ, բացա-
տրելով նրան մի քանի խոսքով. թե ինչ եմ մտադիր դի-
տելու այդ որը: Յերբեմն նա ինձ տանում ե զիվանագի-
տական թաղը, դեսպանատներից մեկը — գերմանական
կամ խորհրդայինը: Այդ դեսպանատները ոթելից միայն
մի քանի քայլ հեռավորութան վրա յեն գտնվում, բայց
և այնպես նստում եմ № 204 ռիկչայի վրա, վորովհետև
իմ և կուլիյի միջև լուռ պայմանագիր ե կնքված, վոր
իմ Պեկինում լինելու ամբողջ ընթացքում նա գոյու-
թյուն ե ունենալու միայն ինձ համար, իսկ յես — նրա
համար:

Առանձին բավականութուն ե պատճառում նրան մեր
խորհրդային դեսպանատուն գնալը: Յերբ մենք անցնում
ենք խորհրդային դրոշակի մոտով, նա յետ ե նայում
առանց վազըը ընդհատելու, աչքով նշան ե անում ինձ և
մի քանի ժամանակ հիացած նայում ե վեր — ծածանվող
կարմիր կտորին: Դեպի գերմանական դեսպանատունը նա
միանգամայն անտարբեր ե: Յապոնական դեսպանատան
մոտով նա ուղղակի թռչելով ե անցնում — նա յապոնա-
ցիներին չի սիրում: Անգլիական դեսպանատան տուօջ նա
աշխարհ թքում ե, իսկ ամեն անգամ, յերբ անցնում ենք
ֆրանսիական դեսպանատան առաջով, նա կանչում ե՝ —
„François-cochons“, (ֆրանսիացիները խոզեր են). դա նրա
իմացած միակ ֆրանսերեն խոսքերն են: Բայց նա լավ
ե խոսում անգլիերեն: Նա ընդհանրապես ինտելիգենտ
տղա յե, այդ № 204 կուլին: Անգլիերեն նա սովորել ե
յերկար տարիներ ոթելի առաջ աշխատանքի սպասելով:
Նա վոչ միայն շատ լավ գիտի Պեկինը, այլ և յերբեմն,
վորևե տաճարի, թատրոնի կամ հիմնարկի մոտով անցնելիս,
նա զարմանալի խելոք մտքեր ե արտահայտում: Վորտե-
ղից գիտե նա կարմիր դրոշակի նշանակութունը: Ինչ-

պես ե նա զգացել-հասկացել, վոր այդ կարմիր դրոշը
կուլիյի համար շատ ավելի մեծ նշանակութուն ունի, քան
ամերիկականը: Անշուշտ, խորհրդային դեսպանատնից դուրս
յեկող ոուս ճանապարհորդը ավելի լավ ե վարձատրում
նրա աշխատանքը, քան ամերիկյան, այլ և վարվում ե
նրա հետ վոչ այնպես, ինչպես վարվում են սովորաբար
կուլիների հետ, գուցե նույնիսկ «ընկեր» ե ասում նրան,
յեթե քիչ-շատ տիրապիտում ե չինական լեզվին: Վոչ, իմ
կուլին բնությունից հասկացող եակ ե. դա մի առողջ,
ուժեղ, մաքուր, կարգին տղա յե:

Մենք մեծ բարեկամներ ենք: Յես իմանում եմ նրա-
նից գանազան մանրամասնություններ իր և իր ընկեր-
ների կյանքից: Նրա տերը նախկին վոստիկան ե, վորը
ոտարյերկրացիներին գանազան մութ ծառայություններ
մատուցանելու միջոցով կապիտալ ե դիզել և ձեռք ե բե-
րել 47 ռիկչա: Ինչ որ ել վոր լինի — լավ թե վատ, հա-
ջող թե անհաջող — յուրաքանչյուր կուլի պարտական ե
տալ նրան 40 ցենտ (80 կոպեկ): Շանհայում կուլիները
վճարում են իրենց տերերին որական մի ամբողջ դոլլար:
Այդ իսկ պատճառով Շանհայում գործադուլ ե յեղել, վո-
րին մասնակցել են 15 հազար կուլի: Պեկինում կուլիների
կազմակերպությունը դեռ նոր ե ստեղծվում: Շանհայի և
Տյանձինի կուլիները, սև աշխատանքի բանվորները, նա-
վային, յերկաթուղային և քաղաքային բեռնակիրները շատ
լավ են կազմակերպված: Դրանք — զգաստ, վոչ պահանջ-
կոտ, առողջ ժողովուրդ են, սովոր բացողյա աշխատանքի.
նրանք ունեն իրենց գաղտնի միությունները: Յես հարց-
նում եմ իմ կուլիյին, արդյոք չե՞ն բողոքում նրա ընկեր-
ները այն առթիվ, վոր յես մշտական նրա ճամբորդն եմ,
այն ինչ նրանք հաճախ կես որ առանց աշխատանքի յեն
նստած:

— Իհարկե, — պատասխանում ե նա, — յես իմ վաստակի մի մասը նրանց եմ տալիս. մենք միշտ ոգնում ենք իրար:

Մտտենում ե նոր տարին. նախորդակին, խանութները փակվելուց առաջ յես նվերներ եմ գնում իմ կուլիյի համար, նրա յերեխայի համար (վոր իր գարծանքի առարկան եր) և ընդհանրապես նրա տոնի համար, վոր կատարելու յե նա վաղը իր տանը Բեռնավորված մեծ ծրարով, վորի պարունակութունը յես գաղտնի յեմ պահում, բայց վորին ուղղված ե նրա շեղ հայացքը, յես առաջարկում եմ կուլիյին տանել ինձ իր բնակարանը: Նա ապրում ե շատ հեռու, ամենաաղքատ մարդկանց բնակած փողոցում, ցածր, բավականին խղճուկ տնակներով: Նրա տան դարպասին հասնելու համար պետք ե բարձրանալ փոքրիկ ավազոտ բլրակը: Բայց նա չի ուզում ինձ իր մոտ տանել: Կարծես ճնշվում ե:

— Մի մտնեք ինձ մոտ, — ասում ե նա, — ինձ մոտ շատ կեղտոտ ե: Տվեք ինձ փաթեթը, յես կկանչեմ այստեղ կնոջս և փոքրիկիս: Ինչ կարիք ունեք այդ ցեխի մեջ մտնելու:

Բայց յես արդեն փաթեթը կոնատակիս զրի և առաջ անցա: Նա ծիծաղում ե և քարշ ե տալիս ուրիշան բլրակի վրա:

— Ահա իմ տունը:

Չորս ծայրահեղ չքավոր ընտանիքներ են ապրում այդ փոքրիկ նեղ բակում, վորի կողքի բնակարանումն ե և նրա «տունը»: Տների միջև ընկած քառանկյունի սարածության վրա անյերևակայելի ցեխ ե, մի կույտ աղբ, զանազան թափթփուկներ և աղտոտություններ: Բնակարանի դռներին յերևում ե կուլիյի կինը: Նա, ինչպես և իր ամուսինը, 25 տարեկան ե, մաքուր, լավ ու կոկիկ հագն-

ված մի կին ե — կարմրաքիթ, հաստաթուշ յերեխան գըրկում: Մանուկի գլխին բրդե գլխարկ ե դրած:

Յես դժգոհ եմ, վորովհետև հենց այդպիսի գլխարկ եմ գնել փոքրիկի համար: Ծիշտ ե, յես միացրել եմ նրան նաև բրդե մի վերնաշապիկ, վորը, անշուշտ, հարկավոր կգա նրան այս ցուրտ ձմռանը: Ինձ դիմավորում ե նաև պառավ սկեսուրը: Նրանք բարևում են, ժպտալով: Ըստ յերևույթին, նրանք արդեն լսել են իմ մասին: Ապա սենյակում բաց են անում իմ բերած նվերները՝ — շորերը, գինին, կոնսերվները և անուշեղենները: Ապա հավաքվում են բակի բոլոր բնակիչները — պառավներ, մի ջոսոտ յերեխա, մի կաղ տղա: Կուլիյ և իր փոքրիկ ընտանիքը դեմ չեն, վոր հարևանները զննում են, հոտոտում, շոշափում ե մեկը մյուսին ե տալիս գինին, գլխարկը, շապիկը և այլն: Մանոթանալով հարևանի ստացած նվերներին, նրանք խմբովին հեռանում են և յես իմ կուլիյի ու իր ընտանիքի հետ նստում եմ ցինովկաների վրա: Այդ ցինովկան, վոր շրջակալված ե կապույտ կանտով, շատ գեղեցիկ ե ու մաքուր, նա թե իբրև նստարան ե ծառայում և թե իբրև անկողին: Յես նկատում եմ անկյունում ծալած, մաշած վերմակը: Այդտեղ եր նաև, քարե վոտերի վրա, դըրված վառարանը: Զամբյուղի վրա դրված են մի քանի գլուխ կաղամբ և մի լամպ կոտրած ապակիյով: Մի անկյունում ընկած ե հին փուքս: Պատից կախ են տրված յերեք նկար՝ — մեկը ծովային կռիվ ե պատկերացնում, յերկրորդը — խրամատներ, իսկ յերրորդը — մի ինչվոր տեսարան հին առասպելներից: Ընտանիքը իր շնորհակալությունն ե հայտնում ինձ: Ապա հայրը վերցնում ե յերեխայի հին գլխարկը և նրա յերկար մետաքսյա սև մագերի վրա գնում ե նորը, ավելի գունեղը: Կինը մինչ այդ կանաչ թեյ ե յեփում և տալիս ե ինձ փոքրիկ բաժակով:

Հյուրասեր տանտերերը զգուշութեամբ բաց են անում բիակվիտների արկղիկը և առաջարկում են ինձ: Նրանք ուրախութեամբ բաց կանեյին իմ բոլոր նվերները և կառաջարկեյին ինձ: Բայց արդեն մութն ընկնում է. յերկյերկու բաժակ թեյ խմելուց հետո յես հայտնում եմ, վոր ուղում եմ տուն գնալ: Փողոց եմ դուրս գալիս մոր, յերեխայի, սկեսուրի և բոլոր հարեանների ուղեկցութեամբ: Տան դարպասին փակցրած են կարմիր և վոսկեգուլն մեծ պլակատներ, վորոնց վրա նկարված են չաղ, սրտոտ-բարեհոգի աստվածները — դարպասների պաշտպանները: Բալում, աղբակույտի վրա կախված է լապտեր: Իմ յեկած ժամանակը նա դեռ չկար. իսկ այժմ նա հայտնում է, վոր այս տան մեջ ևս սկսվել է նոր տարվա տոներ:

— Բայց այս պատմվածքը, յերեխաներ, յերիտասարդ և առողջ կուլիի մասին է խոսում: Միլիոնավոր չին բանվորներ շատ ավելի վատ են ապրում: Ահա թե ինչ է գրում այդ մասին հետազոտող Շերվուդ Եզդին:

«Աշխատանքի պայմանների, աշխատավարձի և բանվորական որվա ուսումնասիրությունը Չինաստանում հայտնաբերեց ամենից ավելի ցնցող պատկեր, վորպիսին միայն հնարավոր է յերևակայել աշխատանքի ամբողջ աշխարհում: Գրեթե բոլոր նորագույն գործարաններում գերակշռում է 12 ժամյա բանվորական որը: Յետամնաց չինական ձեռնարկություններում բանվորական որը շարունակվում է 12-ից մինչև 16 ժամ, իսկ յերբեմն հասնում է 18 ժամի ամբողջ շաբաթ անընդհատ: Հյուսիսի մի քանի քարահանքերում յուրաքանչյուր սմենայի ստորյերկրյա աշխատանքը շարունակվում է 24 ժամ անընդհատ: Մետաքսագործական և բամբակամանածային շատ գործարաններում աշխատում են 6-ից մինչև 12 տարեկան յերեխաներ: Նրանց աշխատավարձը տատանվում է 6-ից մինչև 24 կոպեկ

որական: Հարյուր հազարավոր աշակերտներ վոչինչ չեն ստանում բացի անդից, վորը արժե որական մոտ 12 կոպեկ:

Չինաստանի և Յապոնիայի համար դեռ ևս միանգամայն ժամանակակից է Յելիգավետ Բոտոնինգի բանաստեղծությունը —

ՅԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ՎՈՂԲԸ

Ջահել գառնուկն է ցատկոտում անհոգ լայնարձակ դաշտով,
Ջահել թռչնիկը յերգում է հնչեղ յերկնքում հստակ,
Ջահել այծյամը ճյուղերի ստվերն է մտնում անվրդով,
Ջահել ծաղիկն է ուրախ թպրտում արեգակի տակ:
Լոկ մանուկներին վիճակված է բիրտ լուծը ստրկութեան
Հեղձուկ շենքերում, խուլ նկուղների խավարի գրկում:
Լոկ մանուկների կյանքն է կրճատում ժանգոտած շղթան
Այն յերկրում, վորտեղ իբր թե ազատ մարդն է բնակում:

Հեկեկում են մանուկները թշվառ —
«Մենք հոգնած ենք, տանջված ու անկյանք,
Հազիվ-հազ ենք կանգնել — ուժասպառ,
Ել ինչպե՞ս վազվզենք ու խաղանք:
Ծալվում են ծնկներս թուլցած,
Յե՛վ փակվում են աչքերս քնած:

Ամբողջ որերով ծանր բեռան տակ խուլ նկուղներում
անուժ կուացիք,
Կամ լուսաբացից մինչև ուշ գիշեր մեքենաների
անիվը շրջի:

Այ, անիվներն են անվերջ աղմկում,
Ողի հոսանքով դեմքերս շփում:
Նրանց պտույտից կսկսի շուտով
Ամեն ինչ շրջել — արագ պտույտով —

Յե՛վ մեր ուղեղը, և սիրտն, և ողը, և պատուհանի
լույսերը ազոտ,
Յերկիրնքը մռայլ, կամարները սև, ճանճերը — նստած
պատերին կեղտոտ:

Պատում ե ամեն ինչ, պտտում
Վաղ առավոտից մինչ գիշերը ուշ,
Յե՛վ աղմկում ե այնպես չարագուժ —
Տեսնել — լսելու ել ուժ չի մնում:
Յե՛վ մենք պատրաստ ենք, ասես մեղապարտ
Ծնկաչոք ընկնել մեքենայի ջուլ
Յե՛վ դիմել նրան խուլ աղերսանքով՝ —
«Կանգ առ, դադարիր թեկուզ ակնթարթ»:
Իդուր են, սակայն, խնդիր, աղերսանք —
Ամեն ինչ իրա կարգով ե գնում
Յե՛վ անիմներն են անվերջ պտտում,
Ասես՝ սև բախտի անողոք գուժկան...»
Դժբախտ դեպքերի, աշխատունակության կորստի և
մահվան դեպքերում վոչ մի վարձատրություն չի տրվում,
թեև չինական գործարաններում կան բազմաթիվ վտան-
գավոր մեքենաներ առանց վորևե զգուշացման միջոցների
և այդ իսկ պատճառով դժբախտ դեպքեր շատ հաճախ են
պատահում: Ամբողջ ընտանիքներ աշխատում են գործա-
րաններում գիշերվա և ցերեկվա ամենաներում, և ընտա-
նեկան հին կարգերը քայքայվում են ժամանակակից ար-
դյունաբերության գրոհի տակ:

Չինական բանվորների կեսից ավելին աշխատում են
շաբաթվա բոլոր յոթը օրը և այդ աշխատանքի համար
ստանում են այնքան, վոր կատարյալ մուրացիկի կյանք
են վարում: Մի խոսքով, աշխատանքի պայմանները Չի-
նաստանում այժմ նույնն են, ինչ վոր ելին յեվրոպական

յերկրներում հարյուր տարի օրանից առաջ: Մի անգլուհի,
վորը դիտել ե գործարանները մի շարք չինական քաղաք-
ներում, գրում ե, վոր այդ գործարաններում բացակա-
յում են վորևե սանիտարական կանոններ:

«Կանայք և յերեխաները շատ հեշտությամբ ընդուն-
վում են գործարանները, վորովհետև նրանք համաձայնում
են շատ չնչին աշխատավարձի: Մի քանի գործարաննե-
րում մենք տեսանք կանանց, վորոնք աշխատում ելին՝
յերեխաներին մեջքերին կապած: Յերեխաները մանուկ
հասակից ընկնում են գործարան և կատարում են զանա-
զան աշխատանքներ. վեց, յոթը, ութը տարեկան հասա-
կից նրանք անցնում են կանոնավոր աշխատանքի: Ուշա-
դրություն դարձնելով ահագին քանակությամբ փոշու վրա,
գործարաններից մեկում, մենք հարցրինք կառավարչից,
թե ընդունվում են, արդյոք, վորևե միջոցներ հիվանդու-
թյունների տարածման դեմ: Ահա բառացի նրա պատաս-
խանը՝ «Կնչ, այստեղ մշտապես նոր մարդիկ են: Այս-
տեղից գնում են կամ ուրիշ գործարան, ուր ավելի յեն
վճարում, կամ գերեզմանոց»: Այդպիսով, ժամանակակից
չինական գործարանային սիստեմը լավում ե միլիոնավոր
աշխատավորներ: Սովամահ լինելու յերկյուղից զրգված,
մարդիկ անխնայորեն մաշում են իրենց կյանքը: չնչին աշ-
խատավարձի համար: Աշխատանքի մի շարք ճյուղերում
բանվորներին բառիս բուն իմաստով սպանում են իրանց
ուժից վեր աշխատանքով: Կուլիները, վորոնք Արևմտյան
գետի վրա գտնվող ջրաղացներում անիմներն են շարժում
վոտքերով, սովորաբար մեռնում են վաղաժամ: Մոցոցող-
ները, կառապանները և բեռնակիրները 4—8 տարի աշ-
խատելուց հետո դառնում են կատարյալ ինվալիդներ»:

Շանհայում կարելի յե դիտել այսպիսի պատկերներ
բանվորական կյանքից:

Առավոտյան ժամը հինգ և կեսն եր. գիշերային սմե-
նան հեղեղով դուրս եր թափվում գործարանից: Մարդ-
կային խայտաբղետ ամբոխի մեջ կարելի չե գանել բոլոր
հասակները, սկսած 60-ամյա պառավներից և վերջացրած
ծծկեր մանուկներով մայրերի ձեռքերին: Յերկար գիշերվա
ընթացքում 28 կուպեկ աշխատած կինը բռնած է իր 12
տարեկան յերեխայի ձեռքից. այդ յերեխան ստացել է իր
աշխատանքի համար 14 կուպեկ: Ապա մի կադ կին, կա-
պտած վոտքով, տանում է ձեռքից բռնած իր յերեխա-
յին: Այդ յերեխան իր կյանքի կեսը անցկացնում է
գլորագոյ գործարանում: Նա խաղում է մեքենաների
տրանջում, մինչև վոր ինքն ել անցնի աշխատանքի: Այս-
տեղ են և փոքրիկ սայլակները, վորոնցով կուլիները
տուն են տանում ութական կին վնասված կամ թույլ վոտ-
քերով: * Իրա համար նրանց չնչին աշխատավարձից կըր-
ճատվում է ամիսը 1 ուրբլի 4 կուպեկ: Չմեռվա մութ
առավոտյան ծխնելույզները սև քուլաներով են թքում
արթնացող քաղաքի գլխին, իսկ փողոցներից ու նրբափո-
ղոցներից մարդկային կյանքերի նոր հեղեղներ են հոսում
ահագին անընդհատ գլորագոյ գործարանները:

Մենք այցելեցինք բանվորների բնակարանները: Մի
հյուան շատ սիրալիր հրավիրեց մեզ իր «բնակարանը»:
Նրա վիզը ծածկված եր վերքերով, վորոնք փոխադրում
եյին տուբերկուլյոզի վարակը այդ փոքրիկ տնակում
պատասպարված բաղմանդամ ընտանիքին: Նա աշխատում է
որական 70 կուպեկ կամ մոտ 20 ուրբլի ամիսը և կերա-
կրում է յերեք հոգուց բաղկացած ընտանիքը: Յերկհար-

* Չինաստանում յերկար ժամանակ սովորություն կար փոք-
րիկ աղջիկների վոտքերը պինդ պարուրել վորպեսզի նրանք
շատ փոքրիկ լինեն: Այդ այլանդակությունը պատահում է մինչև
այժմ ել, ուստի և շատ բանվորներին ի վիճակի չեն քայլելու:

կանի տան մեջ, փոքրիկ սենյակներում, վոր նման են
մկան ծակերի, ապրում են չորս ընտանիք, բաղկացած
40 մարդուց: Մենք այցելեցինք այդ սենյակներից մեկը,
մոտ 1 քառակուսի մետր տարածությամբ, ուր ապրում
են 10 մարդ: Նրանց կեսը քնում է գիշերային սմենայի

Նկ. 5. Հին չինական միանիվ սայլակի վորով
տանում են յերեխաներով կանանց:

ժամանակ, իսկ մյուս կեսը — ցերեկը: Սենյակում վոչ
վառարան կա, վոչ ել ողանցք: Կրակը վառվում է ուղ-
ղակի հատակի վրա, յերկաթե կաթսայի տակ, վորի մեջ
ճաշն եր պատրաստվում բոլորի համար: Տան մեջ վոչ

Նրանք կա, վոչ արտաքինոց: Նրանց փոխարինում է սենյակում դրված դույլը: Այդ սենյակում գեղեր ու ցերեկ 10 մարդ — աղամարդիկ, կանայք ու յերեխաներ — ճաշ են պատրաստում, քնում ու ապրում: Տան դուռը դուրս է գալիս մի կեղտոտ նրբափողոց, մոտ 2 մետր լայնությամբ, վորը ավելի շուտ աղբանոցի յե նման: Յերեխաների մեծամասնությունը տառապում է աչքերի հիվանդություններով: Նրանց գրեթե բոլորի գլուխներն ու դեմքերը ծածկված են քոսով և այլ վերքերով, վորոնք արդյունք են այդ կեղտոտ նրբափողոցի, անմաքրության, խնամքի բացակայության և կիսասոված վիճակի: Իսկ քաղաքի բեռնակիրները — կուլիները մեծ մասամբ ապրում են հենց փողոցում և քնում են, փայտի կտոր դնելով գլխատակերին:

Յեթե բանվորը վնասվում է վտանգավոր մեքենաներից, վորոնք գործարանատերերի անփութությունից շնորհիվ չեն շրջակալված, նա վոչ մի կերպ չի սպանովվում. ինչպիսիք բանվորի միակ ճանապարհն է — մուրացիկ դառնալ, յեթե չի ուզում սովամահ լինել:

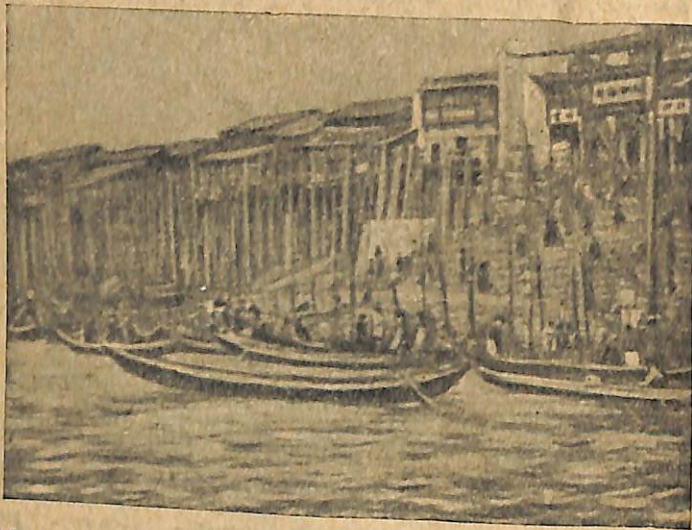
Նույնիսկ դժբախտ դեպքերի ժամանակ սպանված բանվորների համար գործարանների տերերը տալիս են նրանց ընտանիքներին յերկու և նույնիսկ չորս անգամ պակաս նպաստ, քան թե սպանված եղի համար: Այդ իսկ պատճառով արդարացի յեն ասում, վոր մարդկային կյանքը Չինաստանում ամենաեծան ապրանքն է:

Ահա թե ինչպիսի պայմաններում են ապրում և աշխատում չին բանվորները և քաղաքի աշխատավորությունը: Ոտարյերկրյա կապիտալիստների և սեփական բուրժուազիայի անորինակ շահագործության լծի տակ տնքում է չին բանվորությունը: Չարմանալի չէ, վոր նույնիսկ աշխարհի մեջ ամենից ավելի համբերատար այդ

բանվորները սկսել են, վերջապես, վրդովվել և պահանջել իրենց դրուժյան բարելավումը: Վերջին տարիներս գործադուլների գրեթե անընդհատ ալիքը վողողում է Չինաստանի քաղաքները և նշանակալից է այն, վոր չինական բանվորները արտաբերում են բարձր դիմացկունություն և համերաշխություն. դեպքեր են յեղել, յերբ յերկու յերեք բանվորի հեռացման պատճառով գործադուլ են հայտարարել հազարավոր բանվորներ և նրանց մեջ չեն գտնվել դավաճաններ: Գործադուլ սարքող բանվորները պահանջում են բարձրացնել աշխատավարձը, վերջ տալ կանանց ու յերեխաների անողոք շահագործությանը, բարելավել աշխատանքի ընդհանուր անտանելի պայմանները: Խոշոր գործադուլ տեղի ունեցավ 1925 թ. փետրվարին, յերբ գործադուլ հայտարարեցին յապոնական տեկստիլ գործարանների 33 հազար բանվորները: Նրանք պահանջում էին կրճատել բանվորական ժամերը, սահմանել հանգստի օրեր, ավելացնել աշխատավարձը և քաղաքավարի վարվել իրենց հետ: Յապոնական գործարանատերերը տվին իրենց համաձայնությունը, բայց հետո դրժեցին իրենց խոսքը: Մայիսին վերսկսվեց գործադուլը. այս անգամ յապոնական գործարանատերերը զենք բանեցրին իրենց անհնազանդ բանվորների դեմ, իսկ յեվրոպական վոստիկանությունը գործարանատերերին ոգնության հասավ. յերկու բանվոր սպանվեցին, յոթը — ծանր վիրավորվեցին: Այդ դեպքը ահադին հուզմունք և գայրույթ առաջացրեց մյուս բանվորների մեջ: Ընդհանուր գործադուլ սկսվեց ամբողջ յերկրում ոտարյերկրյա կեղեքիչների դեմ: Շանհայում գործադուլավոր բանվորներին միացան ուսանողները. նրանք բանվորների հետ միասին ցույցեր կազմակերպեցին ոտարյերկրյա դահիճների դեմ: Բանվորների դասացին ոտարյերկրյա կապիտալիստական-հեղափոխական կարգային պայքարը կապվեց ժողովրդական-հեղափոխական

պայքարի հետ և Չինաստանի լայն մասսաները մասնակցեցին այդ պայքարին: Իսկ յերբ 1925 թ. մայիսի 30-ին ոտարյերկրյա վոստիկանությունը Շանհայում նորից գնդակահարեց բանվորական ցույցը և գետին ընկան տաւնյակ սպանվածներ և հարյուրավոր վիրավորներ, վոտքի յելավ ամբողջ յերկիրը: Խոշորագույն արդյունաբերական քաղաքները — Պեկին, Կանտոն, Սանկոու — իրենց վրդովմունքն ու ցասումն եյին արտահայտում գործադուլներով, ժողովներով, նվիրատվություններով: Շարժումը ընդհանուր

Նկ. 6. Խանկոու քաղաքը, վորտեղից սկսվեց պայքարը Չինաստանի ազատագրման համար՝ ոտարյերկրյա կեղեքիչներից և սեփական հակահեղափոխականներից:

ժողովրդական ցասումի բնույթ ստացավ Չինաստանի ոտարյերկրյա կեղեքիչների, առանձնապես Անգլիայի և Յապոնիայի դեմ: Սակայն գեներալները և կապիտալիստները, այլև չինական բուրժուազիան հանձինս Գոմինդանի՝ դավաճանեցին ապստամբած աշխատավորությանը, կաշառվելով իմպերիալիստական պետություններից: Այժմ չին աշխատավորությունը կոմունիստական կուսակցության դե-

կավարությամբ հերոսական պայքար ե մղում թե ոտարյերկրյա իմպերիալիստական պետությունների և թե սեփական կապիտալիստների ու կալվածատերերի դեմ, պայքար ե մղում Խորհրդային Չինաստանի համար:

Անգլիան, Ֆրանսիան, Ամերիկան, Յապոնիան թե ցամաքային և թե ծովային մեծ ուժեր են պահում Չինաստանում, վորպեսզի պաշտպանեն իրենց զբաղած վայրերն ու հարստությունները, ցրված ամբողջ յերկրում, այլև ոգնեն չին գեներալներին, գործարանատերերին և կալվածատերերին ապստամբած բանվորների և գյուղացիների դեմ: Ժամանակավորապես դա նրանց հաջողվեց. գոմինդանը, վորպես բուրժուական կուսակցություն, պատրաստ եր պայքարելու ոտարյերկրացիների դեմ մինչև այն մոմենտը, յերբ նա հույս ուներ, վտարելով նրանց իր յերկրից, իր ձեռքը վերցնել հարուստ յերկրի արդյունաբերական բոլոր ձեռնարկությունները և առանց մրցակցի շահագործել չին բանվորությանը և աշխատավորությանը: Իսկ յերբ նա տեսավ, վոր Չինաստանի բանվոր դասակարգը և աշխատավոր գյուղացիությունը վոտքի յե կանգնում և կռվի անցնում իր դասակարգային շահերի համար, վոր չին աշխատավորությունը պահանջում ե բարելավել իր կյանքի ու աշխատանքի պայմանները, վոր նա համա-ձայն չե այլևս որական 18 ժամ աշխատելու չնչին աշխատավարձով, վոր չին գյուղացին համաձայն չե այլևս իր բերքի կեսը կամ յերեք քառորդը տրամադրելու կալվա-ծատերերին և կապիտալիստներին, — Գոմինդանը գերա-դասեց համաձայնության գալ ոտարյերկրյա իմպերիալիստների հետ, դաշինք կապել սեփական կապիտալիստների ու հակահեղափոխական գեներալների հետ և նրանց հետ

միասին պայքարել ապստամբ բանվորների և գյուղացիների դեմ: Սկսվեցին հեղափոխական պրոֆմիլոթյունների, առաջավոր ուսանողության և մանավանդ կոմունիստական կուսակցության ներկայացուցիչների ձերբակալումները, գնդակահարումները, գլխատումները: Թշնամական քայլեր սկսվեցին Խորհրդային Միության ներկայացուցչության դեմ Պեկինում, Շանհայում, Կանտոնում: Մեր ներկայացուցչությունները շրջապատվում էին զորամասերով, թե չինական, թե յեվրոպական, նույնիսկ սպիտակ եմիգրանտներ

Նկ. 7. Ամերիկական կապիտալիստների վարձկանները դուրս են գալիս չին բանվորների և գյուղացիների դեմ:

րից կազմված վոհմակներով. մեր հյուսպատուսարանները մտնողներն ու այնտեղից դուրս յեկողները յենթարկվում էին խուզարկության, խորհրդային շատ քաղաքացիներ ձերբակալվում էին և դատի մատնվում այն շինծու մեղադրանքով, թե նրանք իբր թե զրբում են չինական մասսաներին ապստամբելու գեներալական կառավարության դեմ:

Գոմինդանի դահիճները գաղանդորեն չարչարում էին իրենց ձեռքը ընկած կոմունիստներին ու հեղափոխականներին: Թվում էր, թե հեղափոխութունը բոլորովին ջախջախված է: Բայց այնքան էլ հեշտ չէր համբերությունը կորցրած բազմամիլիոն բանվոր ու գյուղացի մասսաներ: շարժումը ընկճել: Վոչ միայն հարավում, Չինա տանի ավելի առաջավոր շրջաններում, այլև հյուսիսում — հա՛յա-հեղափոխական գեներալների թիկունքում — սկսեցին կազմակերպվել զինված գյուղացիական ջոկատներ «Պողպատե

Նկ. 8. Սովալուկ չին կուլիներ: Քաղաքացիական պատերազմի հետևանքով զրկված են աշխատավարձից և ստիպված են մուրացիանություն անելու:

սուր», «Կարմիր նիզակներ» և այլ անուններով: Այդ ջոկատները անսպասելիորեն վտառի էին բարձրացնում այս կամ այն շրջանի գյուղացիությունը կալվածատերերի և տեղական իշխանության դեմ և հսկայական ապստամբություններ էին առաջացնում, վորոնց հանդեպ շատ անգոր էին գտնվում կառավարական կանոնավոր զորքերը: Քաղաքի բանվորները ևս, չնայած Գոմինդանի և սպիտակ գեներալների բոլոր գաղանդություններին, չեն ընդհատում իրենց թե գաղտնի — ընդհատակյա, և թե բացահայտ — գործադուլային պայքարը նրանց դեմ:

Զինաստանի անծայրածիր դաշտերում և բանվորական փողոցներում թափված արյան ծովերի համար պատասխանատու յեն վոչ միայն չինական հակահեղափոխականները, այլև ամբողջ քաղաքակիրթ աշխարհի բուրժուական պետությունները, վորոնք ամեն կերպ ոգնում են և աջակցում չինական բանվորներին և գյուղացիների դահիճներին: Միակ խոշոր յեվրոպական պետությունը, վորը չի ուղարկել և չի ուղարկի իր զորքերը Զինաստանի կենդանի մարմինը հոշոտելու համար, վորը չի մասնակցել և չի մասնակցում այդ դժբախտ յերկրի աշխատավորության կեղեքմանն ու ճնշմանը, — դա ԽՍՀՄ-յունն է, ամբողջ աշխարհի բանվորների և գյուղացիների բարեկամը:

Սակայն, չին հակահեղափոխականները չբավականացան հեղափոխական կազմակերպությունները քարուքանդ անելով և հեղափոխական բանվորների և գյուղացիների արյունով ներկելով յերկրի գետերը, դաշտերն ու փողոցները: Իմպերիալիստներից զրգված, նրանցից կաշառված, նրանք վորոշեցին զինված ընդհարում առաջացնել ԽՍՀՄ հետ: Հյուսիսային Մանջուրիայով անցնում է Զին-Արեվելյան յերկաթուղին, վորը միացնում է Անդրբայկալը Վլադիվոստոկի հետ: Մինչև հեղափոխությունը այդ յերկաթուղու տերն էր ցարական Ռուսաստանը, իսկ Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո այդ յերկաթուղին կառավարում էին վորոշ պայմանազրի հիման վրա ԽՍՀՄ և Զինաստանը միասին: 1929 թ. ամառը չին գեներալները հարձակվեցին Մանջուրիայում գտնվող բոլոր խորհրդային հիմնարկների վրա, հեռացրին բոլոր խորհրդային ծառայողներին, նրանցից վոմանց աքսորեցին Զինաստանի սահմաններից, իսկ շատերին ել ձերբակալեցին և բանտարկեցին: Մեր Միություն սահմանները շարժվեցին չինական զորքերը և սպիտակ-զվարդիական բանդաները:

Խորհրդային իշխանությունը մի քանի անգամ նախագգուշացրեց այդ կողոպտիչներին, վոր, չնայած իր խաղաղասիրությունը, նա կկարողանա պաշտպանել իր սահմանները չին և սպիտակ վոնմակների հարձակումներից և իր քաղաքացիներին — հետապնդումներից: Սակայն, չին գեներալները, իմպերիալիստներից զրգված, շարունակում էին թշնամական գործողությունները: Այն ժամանակ մեր հերոսական Հատուկ Հեռավոր-արևելյան կարմիր բանակը, պաշտպանելով բանվորա-գյուղացիական յերկրի սահմանները, ջախջախիչ հարված հասցրեց չինական և սպիտակ-զվարդիական զորքերին: Զինական գեներալները ի վիճակի չեյին այլևս կռվելու և ստիպված յեղան հաշտություն կնքելու մեր Միության հետ:

Համաշխարհային բուրժուակիրայի փորձը — հարված հասցնել ԽՍՀ Միությանը և պատերազմի մեջ քաշել մեզ — չհաջողվեց: Իսկ Զինաստանում, բանվորների և գյուղացիների սոսկալի շարդից հետո 1927 թվին, նորից ծայր առավ հեղափոխական շարժումը: Գյուղացիական հեղափոխական ջոկատները կոմունիստների ղեկավարությամբ պատերազմ են մղում Գոմինդանի գեներալական վոնմակների դեմ, որեցոր նոր գավառներ ու շրջաններ միացնելով Խորհրդային Զինաստանին: Կանտոնում, ուր կոմունիստները չինական օրերին բանվորական արյան գետեր էյին նայի ընկճման որերին բանվորական տարեղարձին կայացավ հոսել, 1929 թվի Հոկտեմբերյան տարեղարձին կայացավ բանվորական հսկայական ցույց — կոմունիստական կուսակցության ղեկավարությունը:

Զին աշխատավորությունը շատ լավ է հասկանում, վոր խորհուրդների կարմիր բանակը չինական սահմանազլխին պաշտպանում է վոչ միայն ԽՍՀՄ-յան գործը, այլև Զինաստանի հեղափոխական բանվորների և գյուղացիների գործը:

Հարուստ անգլիացի միտաբար խեղճը շատ է ձանձրա-
նում այս կիրակի մենակ՝ Շանհայում: Ընտանիքը ամա-
ռանոց է գնացել, ինքը գնալու տեղ չունի—սոսկալի տոթի
պատճառով բոլոր թատրոններն ու կինոները փակ են: Նա
վորոշեց անցնել քաղաքի փողոցներով: Վերջրեց իր հետ և
շանը — Գրիգին: Նրա յեակից, վորոշ տարածութեան վրա,
գնում էր նրա անձնական քարտուղարը և թարգմանը:

Արագ շարժումները, թեթև քամին վերջ դրին վատ
տրամադրութեանը, փարատեցին անհաշիվ թախիծը: Միտաբար
խեղճը ուրախ է: Նա մտքում հաշվում է այն յեկամուտը,
վոր ստանալու յե եժանագին անգլիական կտորեղենը այս
բարբարոս չինացիներին ծախելուց: Ելի մի 2-3 այսպիսի
հաջող գործ, և հնարավոր կլինի թողնել վայրենիների այս
յերկիրը ու լիքը գրպանով անցնել հայրենի Անգլիան:
Ցանկութուն զգաց խոսելու քարտուղարի հետ:

— Այլո, միտաբար Ռիչարդ, ինչպէս էք ապրում:
Քարտուղարը, վոր սովոր չէր այդորինակ ուշադրու-
թեան, զարմացած բարձրացրեց հոնքերը: Բայց պատաս-
խանեց հարգանքով ու շնորհակալութեամբ՝

— Շնորհակալ եմ, սեռ, լավ եմ: Իսկ դուք, սեռ, ինչ-
պէս էք զգում ձեզ:
— Ո՛ր, շատ լավ:

Հանդարտ նրբափողոցը անսպասելիորեն դուրս բերեց
նրանց արխատոկրատական Նանկլին-ուողը, Շանհայի գլխա-
վոր փողոցը: Իսկույն լավեց վառվող բենզինի, խանութ-
ների, մարդկային ջրտնքի և կիգիչ արևի տակ հալչող
ասֆալտի ծանր հոտը: Փողոցը տրամվայների, ավտո-
ների, ուղիղների անընդհատ հեղեղ էր ներկայացնում:

Խեղճը կանգնեց անկյունում: Շանհայը միշտ հիվան-
դոտ հետաքրքրութուն էր առաջացնում նրա մեջ: Զննում
էր ուշադրութեամբ, ասես ուսումնասիրելով, աղմկող ամ-
բոխը, վորը բաղկացած էր գլխավորապես չինացիներ-
ից—իրենց հատուկ աղմկով, իրենց հատուկ հոտերով:
Հայացքը ուղղեց Գոնկոնգ-Շանհայի բանկի մարմարյա
մասսիվ սյուներին, գիշատիչ աբծվին, վոր հոշոտում էր
յերկրագունդը ամերիկական Ինտերնացիոնալ բանկի դռան
վերև, և ապա դարձյալ խայտաբղետ ամբոխին:

Այո, սա Շանհայն է, համաշխարհային կահավորված
սենյակները, բոլոր ազգութայունների, ցեղերի, կուլտուրա-
ների, կրոնների այդ միջանցիկ բակը: Սա Շանհայն է,
վոսկի հատակ, ավետյալ յերկիր ամբողջ աշխարհի խաբե-
լաների, խաչագողների ու բախտախնդիրների համար, վո-
րոնք գալիս են այստեղ՝ նավերի կեղտոտ հատակում կծկ-
ված, իսկ հեռանում են այստեղից «կապույտ եկսպրեսի»
մետաքսածածկ վագոններում: Սա Շանհայն է, գրեթե
միակ քաղաքը աշխարհիս յերեսին, ուր ընդհարվում են
դեմ առ դեմ չինացին և ֆրանսիացին, յապոնացին և անգ-
լիացին, ինդուսն ու գերմանացին, մալայացին և ռուսը,
աննամիտը և շվեդացին:

Մեկի արմունկը ուժգին թափով կպավ միտաբար խեղճի
կողերին և սթափեցրեց նրան իր մտածկոտութունից: Նա
կուրծքը ցցեց և բոկսյորի գիրք ընդունեց, ասես հար-
կուրծքը ցցեց և բոկսյորի գիրք ընդունեց, ասես հար-
վածի սպասելով: Զինացին, վոր նրան հրել էր, բարձրա-
վածի սպասելով: Զինացին, վոր նրան հրել էր, բարձրա-
ցրեց բնորոշ ուսանողական գլխարկը և մրթմրթաց շատ
չոր ներողութուն: Միայն այդքան: Խեղճը չտեսավ
չոր ներողութուն: Միայն այդքան: Խեղճը չտեսավ
նրա աչքերի մեջ չինացիների սովորական հպատակու-
թյունը և շան հնազանդութունը: Ընդհակառակը:
Միտաբար խեղճը պատրաստ էր յերգվելու, վոր այդ
Միտաբար խեղճը պատրաստ էր յերգվելու, վոր այդ
վառվուուն նեղ աչքերի մեջ կար արհամարհական թշնա-

մանք: Շփելով ցաված կողքը, միտաբեր լեռնաբեր հիշեց այդ առավոտ կարդացած հոգևածը պետութիւններէ հաստատուն քաղաքականութեան մասին Չինաստանում: Մտածեց չարանենգ խնդրութեամբ, նայելով հեռացող ուսանողի կունակին՝ «Սպասեցե՛ք, մենք ձեզ ցույց կտանք: Մենք ձեզ խելքի կբերենք»: Սթափված այդ հարվածից, նա նայեց փողոցին ուշադրութեամբ: Նրան զարմացրեց անսովոր աշխուժութիւնը, վոչ սովորական ամենորյա կենդանութիւնը: Մարդկանց դեմքերին չեյին նկատվում ջղային շտապողականութիւն և առորյա հոգսեր: Այն բոլոր գործայինը, կոպիտը, ազանը, վոր սախլում եր ամեն որ կույր շտապողականութեամբ հեղեղել քաղաքի փողոցները, կորել եր անհետ, փոխարինվելով խոժոռ ինքնամփոփումով և գաղտնի, ամոթխած արտմութեամբ: Զարմացած դարձավ քարտուղարին՝

- Ի՞նչ կա. այսոր տո՞ն ե դրանց:
- Վհչ, սեռ, ընդհակառակը:
- Այսինքն ի՞նչ:
- Սգի որ ե, սեռ: Մահվան տարեդարձը...
- Ո՞ւմ մահվան:
- Դրանք, սեռ, ի հարկե հիմարութիւններ են, — վախեցած կմկմում եր քարտուղարը, շեղելով մեղապարտ հայացքը մի ինչ-վոր ցուցանակի:
- Դե՛ — և միտաբեր լեռնաբեր գծգոհութեամբ կրտեց հոնքերը:

Խուսափելով իր պետի հայացքին հանդիպելուց, քարտուղարը մըթմըթաց՝

— Այսոր գոկտոր Սուն-Յաթ-Սենի մահվան տարեդարձն ե: Դրան գուզընթաց, նրանք ցույց են կազմակերպում... յեվրոպացիներէ դեմ... Դուք հասկանում եք, սեռ, ինչու՞ն ե բանը...

Լեռնաբեր հասկացավ: Նա թթվեցրեց դեմքը, ասես մի դղալ քացախ գոռով լեցրած լինեյին նրա բերանը: Յեվ իսկույն կորավ հաճելի տրամադրութիւնը: Զգաց միանգամից, թե ինչ վատ սեղմում են կոշիկները, խեղդում ե ոճիքը, իսկ հանգած ծխամորճը այրում ե բերանը նիկոտինի կծու դառնութեամբ: Հեռվից ծանրորեն լողաց խուլ աղմուկը: Նա մոտենում եր, վորտաով դղրդացող ալիքներով, կորչում եր և ապա նորից վերագառնում հնչյուններէ փոթորիկով: Բայց անա դղրդումը լեցրեց փողոցը: Անկյունից դուրս սողաց մարդկանց առաջին շարքը: Գորշ պատերի ֆոնի վրա ցնծագին ծածանվեցին դրոշակները: Կարծես նայում եր տառերի կայտառ վոլորներին, աշխարհը նայում եր տառերի կայտառ վոլորներին: Նա տելով լուծել այդ անծանոթ բառերի գաղտնիքը: Նա զգում եր, վոր այդ բառերը ասում են ինչ վոր հատկապէս կարևոր, ցասմնալից և գայրագին բան: Հարցրեց քարտուղարին՝

- Ի՞նչ ե գրված դրանց վրա:
- Քարտուղարը թարգմանեց ընդհատվող ձայնով՝ — «Մաքրվենք ազգային խայտառակութիւնից»:
- Ելի՛:
- «Կորչեն բռնագրավիչ յեվրոպացիները»:
- Ուսերը թափ տվեց և շուռ յեկավ: Դղրդում եյին նվազախմբերը: Պղնձյա հնչյունները նեղվում եյին փողոցի ձեղքերում: Նրանք զարնվում եյին տների պատերին, ցրվելով անհամար արձագանքների և, վոստնելով տանիքների վրայով, թռչում եյին դեպի ազատ արձակը: Նրբափողոցներից նանկին-ռոզն եյին թափվում մարդկանց նոր ու նոր շարքեր: Փողոցը տնքում եր նրանց քայլերի տից յուծված ուղիներ, անհայտ բանակների զինվորներ, նավահանգստային կուլիներ, յերկաթուղային բանվորներ,

Չուխակագործներ, նավավարներ, դարբիններ և ուսու-
րանների ծառայողներ: Բայց ամենից ավելի շատ էին
բանվորները՝ ձախ, գործարանային ափից: Խեյզը առաջ
էլ տեսել էր այդ ծակոտած շապիկները, բայց վոչ այդ-
պիսի քանակով: Տեսել էր նրանց գետի ձախ ափին, բան-
վորական թաղերում: Այնտեղ էր նրանց տեղը: Բայց
թողնել նրանց յեվրոպական Նանկին-ոող փողոցը: Չի
նշանակում, արդյո՞ք, դա, բաց թողնել վայրի գազաննե-
րին իրենց վանդակներից:

Վոտաբորիկ ուկրաիներ և կեղտոտ, ճարպակալած շա-
պիկներով կուլինների շարքերի միջև տեսավ հանկարծ աշա-
կերտուհիների փողբիկ խումբ՝ սև զգեստներով և մաքուր
գոգնոցներով:

— «Նրանք էլ մասնակցում են ցույցին» — զարմացավ
Խեյզը:

— Այո, սեռ, նրանք ևս, — հնազանդ ու տրտում նկա-
տեց քարտուղարը:

Միտորը Խեյզից յերկու քայլ տարածության վրա ընդ-
հարվեցին յերկու տղամարդ: Մեկը, ըստ յերևույթին,
բանվոր էր. — նրա ամբողջ հագուստն էր լայնեզր հարդյա
գլխարկը և ճարպոտած վարտիքը: Մյուսը հագնված էր
միանգամայն յեվրոպական տարազով — չեսուչայե շրջա-
զգեստ և գունավոր կոշիկներ: Յերկուսը միաժամանակ
ներողութուն խնդրեցին: Յեվ հանկարծ, ի մեծ զարմանա
Խեյզի, սկսեցին յերկար իրարու ձեռք թոթվել, ինչպես
անում են յեվրոպացիները (չինացիները ձեռք չեն սեղ-
մում): Նկատելով Խեյզի զարմանքը, նրանցից մեկը, նա,
վոր բանվորի յեր նման, սկսեց բացահայտ թշնամությամբ
դիտել յեվրոպացիներին: Խեյզը խստորեն սեղմեց շրթունք-
ները և շուռ յեկավ այնպիսի շարժումով, վոր, ասես, մի
կտրուկ սահման գծեց իր ու նրա միջև: Իսկ Գրիզը, կար-

ծես պաշտպանելով տիրոջը, առաջ շարժվեց և կասկա-
ծանքով հոտոտեց ճարպոտած վարտիքը: Բարձրացրեց
դողդոջուն շրթունքները, սրեց ժանիքները և... անսպա-
սելիորեն բարձր փուշտաց: Չինացին հանկարծ բարձր ծի-
ծաղեց, մի ինչ-վոր հանդուգն բան կանչեց ուղիղ Խեյզի
յերեսին և, սուր սուրոց արձակելով, խառնվեց ամբոխի
մեջ: Խեյզը անզուսպ ցանկութուն զգաց ուղղելու նրա
վրա Գրիզին, բայց ժամանակին զսպեց իրեն, հիշելով,
վոր այդպիսի հաճույք կարելի յե ստանալ միայն յեվրո-
պական անձեռնմխելի թաղամասում: Մարմինների պատը
հանկարծ անսպասելիորեն նրան կպավ, տեղից պոկեց,
պտտեցրեց և տարավ: Մի ինչ-վոր տան դարպասի սյու-
նակին կառչելով, նա դժվարությամբ կարողացավ մնալ
իր տեղում:

Վախենալով ամբոխի նոր գրոհից, Խեյզը բարձրացավ
թումբի վրա և կանգնեց մեկ վոտքի, բռնելով լապտերա-
սյունից: Շարժելով ազատ ձեռքը, մի կերպ հավասարա-
կշռութուն էր պահպանում, զգալով իրեն անվստահ ու
հիմար վիճակում: Չար, ջղային մրթմրթոցով դիմավորեց
ամբոխի միջից դեպի նա անցած քարտուղարին: Մոլորված
Գրիզը վոռնում էր հեռվում, հագիլ լսելի ձայնով: Կան-
չել նրան չհամարձակվեց: Վախեցավ իր վրա դարձնել այդ
ոտար, անհասկանալի մարդկանց ուշադրութունը: Իր առաջ
խռնված ամբոխի վրայով միտորը Խեյզը տեսնում էր ամ-
բողջ փողոցը: Հանկարծ նա ցնցվեց: Ոտար, անհասկա-
նալի բառերի անհեթեթ աղմուկը ձեռքեց ծանոթ, հարա-
զատ լեզուն: Անհանգստությամբ շարժեց գլուխը և տե-
սավ նրանց: Դրանք նավաստիներ էին: Չեռք-ձեռքի,
յերկար շարքերով լողում էին նրանք ընդհանուր հեղեղի
մեջ: Նրանք յերգում էին մարտերի յերգը, բարբիկադ-
ների յերգը, վորը կանչում էր բոլոր ստրուկներին և սո-

վածներին քանդել, քայքայել հին, փտած, ատելի աշխարհը: Նրանց քայլերը ամուր են ու հաստատ — լուրջ ու խիստ:

Մոռացած իր դիրքի անհեթեթու թյուներ, խեղճ գոռաց ամբողջ ուժով՝

— Կանգ առեք, կանգ առեք:

Նավաստիների շարքը, ասես հրամանով, շուռ յեկավ դեպի գոռացողը և չորս տասնյակ աչքեր զարմանքով հառեցին այդ պարոնին, վորը մեկ վոտքով պար եր գալիս թուճի վրա: Միտըրը խեղճ վազեց դեպի նավաստիները:

— Յես ձեզ հրամայում եմ, կանգ առեք:

Շարքը կանգ առավ: Նավաստիները շրջապատեցին խեղճին, կատաղորեն թափահարելով սեղմած բուռնցքները, խեղճ գոռում եր —

— Ինչպես եք հանդգնում: Դուք, նորին մեծության հպատակներդ, դուք յերգում եք ըմբոստ յերգեր և մասնակցում եք այս ասիական վայրենիների ցույցերին: Իսկույն գնացեք ձեր նավերը: Այդ հրամայում եմ յես — Վիլյամս խեղճս: Դե, մարշ, շուտ:

Մուռ վոտքերով մի կարմրահեր նավաստի առաջ անցավ և ընդհուպ մոտեցավ միտըրը խեղճին: Նա յերկար ժամանակ համառորեն նայում եր խոսողին: Յեվ հանկարծ, բռնելով նրա ուճիքից, լուելյայն թափ տվեց:

— Լսիր, բարեկամ, — ասաց նա հանգիստ, — յեթե դուք այնտեղ, մեր հայրենիքում թույլ չեք տալիս մեզ վոչ միայն գործելու, այլև մտածելու մեր ուզածի պես, ապա այստեղ դուք այդ չեք արգելի: Վոչ, սեռ, Ապա ուրեմն, կորիք այստեղից: Դու այստեղ ավելորդ ես:

Մագոտ ձեռքի մի արագ, կայծականման հարված, և խեղճը զարմանքով զգաց, վոր թռչում ե մի ինչ-վոր տեղ:

Ընկավ յետևում կանգնած մարդկանց գիրկը. բայց մարդիկ մի կողմ քաշվեցին, և նա կպավ տան պատին, ցավեցնելով գլուխը սուր անկյունին... Բարձրացրեց ընկած գլխարկը և մթագնած հայացքով շուրջը դիտեց: Տեսավ միայն փողոցը, վորը նորից գլուխների և դրոշակների անընդհատ հեղեղով հոսում եր նրա առաջից: Քայլերի դոփյունը և յերգերի հնչյունները բուժ ցավով արձագանքում եյին գլխում: Նրան թվում եր, թե բավական ե, վոր ընդհատվի այդ համաչափորեն յերերվող գլուխների անվերջ շարանը, վորպեսզի թեթևանա ինքը, անցնի խեղճի, մահացու թախծի զգացմունքը և հանգստանան լարված ջղերը: Բայց նրբափողոցները փողոց եյին նետում նոր ու նոր շարքեր: Յեվ նրանց վերջ չկար: Արդեն լապտերները վառվել եյին, յերբ նա, վերջապես, դուրս յեկավ ծանոթ լուռ փողոցը:

Անկյունում, յերկու քայլ չհասած իր տանը, կանգ առավ: Վերհիշեց այդ որվա բոլոր ապրուսեները և պարզորեն զգաց, վոր որը վերջնականապես փչացած ե, վոր չի ազատվելու նա այլևս այն խեղճից, վոր սեղմել ե իր սիրտը:

ՅԱՊՈՆԻԱ

«ԶԻՆՈՒԿՆԵՐԸ» ԸՆԴԼԱՅՆՈՒՄ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ԳՈՐԾՆԵՅՈՒՅՑՈՒՆԸ

— Ալեքսանդրա Պավլովնա, Միմիկի յեղբայրը ուզում է տալ մեզ իր գեկուցումները և նկարները Յապոնիայի մասին մեր ցուցահանդեսի համար, — հայտարարեց Հոբիսիկը, յերբ «չինուկները» նորից հավաքվեցին հետևյալ անգամ:

— Ե, ինչ կա վոր, վերցրե՛ք: Բայց այնքան ել լավ չե, վոր մենք ունենք մեր ցուցահանդեսում յերկրորդ աստիճանի աշակերտի աշխատությունները:

— Վոչինչ, Ալեքսանդրա Պավլովնա, — կանչեցին յերեխաները, — չէ՛ վոր նա մեր նե — Միմիկի յեղբայրն է և մեր դպրոցի աշակերտը: Թող նա մեր շեֆը լինի:

Յապոնիային վերաբերյալ նյութերը բերին և շտապ կարգով տեղավորեցին արևելյան ցուցահանդեսի համար հատկացված դասարանի ազատ անկյունում: Միմիկի յեղբայրը — Գրիգորը, վոր վեցերորդ խմբակի աշակերտ էր, ոգնում էր փոքրիկներին կարգի բերելու իր բերած պատկերներն ու հողվածները:

— Յեկեք, յերեխաներ, — ասում էր նա, — ամեն ինչ ըստ կարգի տեղավորենք: Նախ և առաջ կախ տանք Յապոնիայի քարտեզը:

Քարտեզին յերեխաները կցեցին հետևյալ բացատրական հողվածը:

«Յապոնիան խոշոր ասիական պետություն է: Նա գտնվում է, ինչպես յերևում է քարտեզից, կղզիների վրա: Վեց հարյուրից ավելի կղզիներ մտնում են այդ պետության կազմի մեջ, նրանցից ամենակարևորներն են հետևյալ չորսը՝ — 1) Սոնսյու — Տոկիո և Յոկահամա գլխավոր քաղաքներով, 2) Կյուսյու, վորի վրա գտնվում է ամենակարևոր նավահանգիստ Նագասակին, 3) Միկոկու և 4) Սոկկայդո: Ամբողջ յերկիրը շատ լեռնոտ է և ունի մեծ քանակությամբ գործող հրաբուխներ: Այստեղ շատ հաճախ յերկրաշարժ է լինում: Միջին հաշվով տարեկան լինում է 1.461 յերկրաշարժ, այսինքն որական 4 յերկրաշարժ. մեծ, քայքայիչ աղետներ լինում են յուրաքանչյուր 5—6 տարին մի անգամ: 1923 թ. սեպտեմբերին Յապոնիայում տեղի ունեցավ սոսկալի յերկրաշարժ, վորը կոչվեց «մեծ յերկրաշարժ»: Նա քանդեց Տոկիոն — յերկրի մայրաքաղաքը բազմաթիվ ֆաբրիկաներով ու գործարաններով, Յոկահաման — այդ խոշոր ծովափնյա քաղաքը, վորով անակահաման — այդ խոշոր ծովափնյա քաղաքը, վորով անակահաման — այդ խոշոր ծովափնյա քաղաքը, վորով անակահաման, զին քանակությամբ ապրանք է տարվում արտասահման, այլ և շատ ուրիշ քաղաքներ ու գյուղեր:

Բնական հարստությունները: Յապոնիայում շատ քարածուխ կա, թեև նրա վորակը բավական ցած է: Կան պղնձահանքեր և ծծումբ, բայց համարյա չկա արծաթ և վոսկի, այլ և, վոր ավելի վատ է, շատ քիչ յերկաթ կա ու նավթ, յապոնացիք ստիպված են այդ նյութերը ներմուծել ուրիշ յերկրներից: Նավթը անհրաժեշտ է Յապոնիային բազմաթիվ ֆաբրիկաների և գործարանների համար, այլ և նավերի: Նրա բացակայությունը մեծ հոգս է պատճառում արդյունաբերողներին ու զինվորականներին. այդ պատճառով նրանք ամեն կերպ ձգտում են պահել իրենց ձեռքին նավթով հարուստ Սախալին կղզին, հեղ իրենց ձեռքին նավթով հարուստ Սախալին կղզին, վորը մինչև 1905 թ. պատկանում էր ամբողջովին Ռուս-

սաստանին, իսկ ռուս-յապոնական պատերազմից հետո ցարական կառավարութիւնը, պարտութիւն կրելով, ստիպւած յեղավ նրա հարավային մասը զիջելու Յապոնիային:

Յապոնական ծովերում կան անապին քանակութեամբ բազմազան ձկներ: Անտառների թիվը նույնպես շատ մեծ է և հնարավորութիւն է տալիս զարգացնելու լուցկու, թղթի և փայտի մշակութեան արդյունաբերութիւնը: Կամֆարայի ծառը, վորը բնութում է առավելագույն Ֆորմոզա կղզու վրա, մեծ յեկամուտ է տալիս յերկրին. ամբողջ աշխարհը գնում է կամֆարա կամ Յապոնիայում և կամ Չինաստանում: Շատ կան Յապոնիայում նաև թթի ծառեր, վորի վրա բազմանում են մետաքսի վորդերը. այդ պատճառով էլ յերկիրը վոչ միայն կարիք չի զգում մետաքս ներմուծելու, այլ և ինքը արտահանում է Ամերիկա մետաքս — հումուլթ և մետաքսյա կտորեղենի ցած տեսակները:

Բույսերից Յապոնիայում շատ տարածւած են բրինձը, գարին, ցորենը և բակլան: Կան նաև թեյի պլանտացիաներ, բայց այստեղ նրանք այնպիսի մեծ նշանակութիւն չունեն, ինչպես Չինաստանում: Բամբակ քիչ կա:

Յապոնիայի բնական հարստութիւնները հնարավորութիւն տվին նրան զարգացնելու արդյունաբերութեան ամենաբազմազան ճյուղերը: Յապոնական արդյունաբերութիւնը սկսեց աճել և ծաղկել վերջին 50 — 60 տարիների ընթացքում, յերբ այդ ասիական յերկիրը սկսեց վճռահանորեն յուրացնել և արմատացնել իր մեջ յեվրոպական տեխնիկան և կուլտուրան: Այսպես, 1926 թ. արտադրւած է 31,400 հազար տոննա քարածուխ (59 անգամ ավելի, քան կես դար առաջ) և 822 հազար տոննա չուգուն (հարյուր անգամ ավելի, քան կես դար առաջ): Պողպատ Յապոնիայում առաջ բուրովին չեր արտադրւում, իսկ 1926 թ.

արտադրւած է 1,131 տոննա: Նույնքան գորեղ թափով զարգացել է և տեխստիլ արդյունաբերութիւնը, վոր վերամշակում է մետաքսը և բամբակը: 50 տարվա ընթացքում տեքստիլ արդյունաբերութեան արտադրանքը ավելացել է գրեթէ 500 անգամ: Մոտավորապես նույնն ենք տեսնում քիմիական, թղթի, փայտագործական և արեւնք տեսնում քիմիական, թղթի, փայտագործական և արեւնք տեսնում քիմիական, թղթի, փայտագործական և արեւնք տեսնում քիմիական այլ ճյուղերի մեջ: Չեռնարկութիւնների դրուճանակները արագ աճումը տեղի յե ունեցել համաշխարհային պատերազմի շրջանում: Գործարանների գուզընթաց աճել է նախաշինարարութիւնը և ստեղծվել է գորեղ ու հարուստ ռազմական և առևտրական նավատորմիդ:

ՅԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ՅԱՊՈՆԻԱՅՈՒՍ

— Ահա, յերեխաներ, յերկու նկար, վորոնք պատկերացնում են, թե ինչ է կատարվել Յապոնիայում վերջին յերկրաշարժի ժամանակ, — շարունակեց Գրիգորը: — Մ եկ վրա քանդված յերկաթուղագիծն է իսկ մյուսի վրա — շուռ յեկած գնացքը:

— Ահ, ինչ հետաքրքական է — բացականչեց Հովիփիկը: — Պատմիր մեզ վորևէ բան յերկրաշարժի մասին:

— Վոչ, յես ժամանակ չունեմ, — պատասխանեց Գրիգորը, — յես տղաների հետ կողպեբատիվ եմ գնալու գնումներ անելու:

Ոգնութեան հասավ ուսուցչուհին:

— Յեթե ուզում եք, յես ձեզ կկարդամ մեծ յերկրաշարժի մասին, վորը տեղի ունեցավ Յապոնիայում մի քանի տարի սրանից առաջ, — ասաց նա:

— Խնդրում ենք, Ալեքսանդրա Պավլովնա, ինչդրում ենք, — վրա բերեց Հովիփիկը: — Յես այնքան սիրում եմ լսել պատմվածքներ կենդանիների մասին և սարսափելի բաների մասին — փոթորիկների, ժայթքումների, յերկրաշարժերի:

Վոչ մենակ Հոբիսիկը — մյուս աղջիկները ևս սկսեցին
խնդրել ուսուցչուհուն կարդալ վորևէ հետաքրքրական բան:
Ուսուցչուհին հանեց պահարանից անգլիական գրող Պե-
րիսի գրքույկը և սկսեց ընթերցումը.

«Շաբաթոր, որվա կեսին, լավեց առաջին ուժեղ ստոր-
յերկրյա ցնցումը: Յերկրի մակերևույթը յերերաց ծովի
պես, իսկ աները վեր ու վայր ցատկեցին, ինչպես փոք-
րիկ նավակները մեծ նավի առաջացրած ալիքների վրա:
Ապա շենքերը վայր ընկան, կոտորվելով բեկորների, ասես
մի մեծ մուրճի հարվածներից: Շենքերից մի քանիսը դան-
դաղ նստում էին իրենց կտուրների ծանրության տակ,
իսկ մյուսները միանգամից տապալվում էին: Մի մեծ
հյուրանոց Յոկահամա քաղաքում փլվեց միանգամից, ասես
թղթատնակ, իսկ նրա բնակիչները վերին հարկից ուղղակի
գետնի վրա թափվեցին, զարմացած, սակայն անվնաս: Մի
կին մնաց ամենավերևը — պատի մի բեկորի վրա, վաննա-
յում, ուր վրա յեր հասել յերկրաշարժը: Նրան ազատեցին:

Ահագին ճեղքվածքներ կտրում էին փողոցները, իսկ
յերկրի ներսը տնջում եր ու դղրդում, ասես բյուր-բյու-
րավոր քարեր, վոր գլորվում են ինչ վոր հսկայական
թմբուկի մեջ: Շուտով առաջին հարվածին հետևեց յեր-
կրորդը, վոր ավարտեց սկսված ավերումը: Յերբ փայլեց
կեսորվա արևը, խտաբնակ քաղաքների, քանդված շենքերի
վրա բարձրացավ դեղին մառախուղ: Իսկ փայտաշեն տները
վրա, վորոնք իսկույն հրկիզվել էին, բարձրանում էին
սև ու գորշ ամպեր: Ուժեղ քամի յեր փչում, և կես ժա-
մից Տոկիոն վառվեց 50 տարբեր տեղերում:

Հրդեհը ծավալվում եր, իսկ դեռ չհանգստացած գե-
տինը շարունակում եր ցնցվել: Տարբերքի վոռնոցն ու դղր-
դոցը սարսափեցնում էին մարդկանց, սպառնալով նորա-
նոր աղետներ: Ամբոխները շարժվում էին մեկ առաջ,

մեկ յետ, քարշ տալով իրենց հետ վոչ միայն յեր խան-
րին, ծերերին և հիվանդներին, այլ և ամբողջ իրենց գույ-
քը — շորերը, անկողինները, արկղները՝ ու կողովները,
դիզած սայլակների վրա կամ տղամարդկանց ու կանանց
ուսերին: Սկզբում նրանք դանդաղ էին շարժվում, վորով-
հետև Տոկիոյի բնակչութունը սովոր է յերկրաշարժերի ու
հրդեհների, բայց հետո նրանց հանկարծ յերկյուղ պատեց,
նրանք հասկացան, վոր կատաղել է անեղ տարերքը:

Յեվ ամբոխները վազեցին: Ընտանիքները կորցնում
էին իրարու և մարդկային մարմինները՝ այդ քառսի մեջ
կոխկրտում էին յեր խանքերին, վայրենի աղաղակներ էին
լսվում, ամբոխները վազում էին մեկ այս, մեկ այն կողմը:

- կրակը մեզ վրա յե գալիս. յետ, դեպի յետ:
- Այնտեղ անվտանգ է, գնանք այնտեղ:
- Ոգնության հասեք, ոգնության:
- Մենք չենք կարող ոգնել. մերոնք վտանդի մեջ են:
- Դեպի գետը, դեպի գետը. գետի մյուս ափին և
փրկութունը:

Սուճապի մատնված ամբոխները վազում էին դեպի
գետը, գունատ յերեսները յերկինք բարձրացրած և վայրի
հայացք ձգելով ծխի սև ամպերին: Տները ավերակների
տակից հուսահատորեն յերկարած ձեռքերը բռնում էին
նրանց վտանքից ու շորերից, և կենդանի թաղված մարդ-
կանց աղիողորմ ձայները փրկութուն էին աղերսում:
Լսվում էին աղերսանքի և հուսալքության սրտակտուր
աղաղակներ: Բայց ժամանակ չկար: Յետևից վրա յեր հաս-
նում բոցերի այրող շունչը: Նրանք զոհ են մտալու կրակին:

- Դեպի գետը, դեպի գետը:
- Բայց ո՞ւր են կամուրջները:

Նրանք բոլորը փլել-ընկել են, բացի մեկից, վորի յեր-
կաթե մի ձողը մնացել է: Տոկիոյի միջով հոսող գետը լայն

ե ու խորը, և շատ չեյին այն համարձակները, վորոնք սիրտ արին սողալու այդ միակ նեղ շավղով դեպի մյուս ափը, դեպի անվտանգութունը: Մյուս բոլորը կանգնած էին ափին, սպասում էին ու վրոնում: Իսկ յետևից կրակը մոտենում էր: Արդեն կայծերը թռչկոտում էին մարդկանց գլուխների վրա, ընկնում էին նրանց վրա և կծում, ինչպես չար միջատներ: Կրակը, անընդհատ ճարճատալով, անհագուրդ ագահությամբ լիզում էր չքավորների խրճիթների չոր տախտակները և այդ անզուսպ ճարճատյունը հնչում էր, ասես մի այլ, սոսկալի ամբոխի հեռավոր ձայներ...

Գետի ափին մահվան սպասողների թիվը ավելանում էր հարյուրավոր ու հազարավոր անգամ, և փախստականների ամեն մի նոր ավիջ մոտեցնում էր ամբողջ մասսան մի քայլ ևս առաջ դեպի գետը և ապա նորից յետ եր նահանջում հուսաթափ, Դատապարտվածների մասսայի այդ տանջալից տարուբերումները սոսկալի էին:

Յե՛վ ապա բռնկեց վերջին տնակը ամբոխի մոտ: Վերջին անգամ առաջ խուժեց ամբողջ զանգվածը: Վրոնոցը վերածվեց վայրենի ճիչերի, վորը հանկարծ լռեց միանգամից: Շարքերը շարքերի յետևից շուրն էին թափվում, ասես մարդկային հակեր, վոր հնձում էր վերևից անտեսանելի գերանդին: Վրա հասավ գիշերը, բայց չմթնեց: Գիշերը լուսավոր էր ցերեկվա նման, բայց վողջ պարուրված կարմիր կրակով, վորը վրոնում էր ինչպես մրբիկը: Վառվում էր քաղաքի յերկու յերրորդը: Կուղան բլրի վրայից դեպի հարավ նայելիս, այնպես էր թվում, թե բացվել է յերկրագունդը և յերևում է նրա հրահալ միջուկը: Քամին անգամ հրային էր թվում, իսկ քաղաքը կրակի ծով էր իր մեջ ծամածուփող հրեշներով: Յերբեմն նրանք բարձրացնում էին գլուխները, հրե պսակով շրջակալված, և ապա նորից կորչում վարդագույն ծխի ամպերի մեջ:

Սոսկալի պատմություններ էյին անցնում բերնից բերան այն փախստականների մոտ, վոր սպաստան էյին գտել հասարակական պուրակներում. ամբողջ ընտանիքների մասին, վորոնք յեփվել էյին շրանցքներում, բոցերի սյունով ողբ բարձրացած և այլևս գետին չիջած մարդկանց մասին, խոնձում այրված փախստականների մի ամբողջ բանակի մասին, ուր 34 հազար մարդ կործանվել են մի քանի րոպեյում:

Մի կերպ մահվանից փրկված մարդիկ հավաքվեցին պուրակներում: Շատերը նրանցից կորցրել էյին թանկագին հարազատներ անասելի վողբերգական պարագաներում: Նրանց զգեստները պատառոտած էյին, մաղերը խանձված, իսկ աչքերը կարմրել էյին ու գրեթե կուրացել ծխից և տապից: Բայց նրանք համբերատար էյին և նույնիսկ աշխատում էյին մի կերպ ոգնել յերեխաներին, ծերերին և թույլերին, վորոնց վերաբերմամբ յապոնացիները միշտ հոգատար են ու բարի»:

ՅԱՊՈՆԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԸ

— Այս ի՞նչ բան է, Գրիգոր, — հարցրեց ուսուցչունին, թերթելով բերած տետրակները: — Զեկուցում յապոնական քաղաքի մասին:

— Այո, աշխարհագրության ուսուցչի առաջադրանքով յես վերցրի Հաուզների «Չտեսնված Յապոնիան» գիրքը և մասամբ արտագրեցի, մասամբ էլ իմ խոսքերով շարանյութեցի այդ գրքից յերկու գլուխ:

— Այդ պեսը ե գետեղել մեր ցուցահանդեսում: Հետևյալ որը յերեխաները կարդացին Գրիգորի գեկուցումը:

Յերբ անագին կայարանից դուրս եք գալիս Տոկիո, դուք մի րոպե մոռանում եք, վոր գտնվում եք Յապոնիայում: Չեր առաջ յեվրոպական մայրաքաղաք ե բացվում: Անագին շենքեր, ասֆայտով լեցված և չուզուհի վոլորուն լապտերներով զարդարված հրապարակներ: Անկյուններից հանդիսավոր կերպով դուրս են սահում բարձր կանաչ տրամվայները, տակսիները լույսի պայծառ ճառագայթներ են գցում իրենց առաջից: Այդ փարթամության միջով ե տանում ձեզ արամվայը մոտ հինգ րոպե: Հետո շենքերը հանկարծ իջնում են տասը հարկից մինչև յերկուսը: Այժմ ձեր առաջ են մի շարք ցեմենտե տնակներ նոր յապոնական վոճով, իսկ մի տասը րոպեյից դուք տեսնում եք բազմաթիվ հին յապոնական տնակներ թղթե շրջանակների մեջ: Մի քիչ ել անց դուք ավելի ու ավելի հաճախակի կհանդիպեք դարավոր բուդդայական տաճարների*: Դուք յեկել եք անցյալ դարի վայրը: Այստեղ տրամվայը փոխում ե կոնդուկտորին և վերադառնում ե դեպի ժամանակակիցը:

Լիովին յեվրոպական և ժամանակակից ե հանդիսանում Տոկիոյում միայն կենտրոնական առևտրական թաղամասը: Այստեղ շարված են հսկայական շինություններ, վորոնք զբաղված են բազմաթիվ առևտրական ֆիրմաների անթիվ գրասենյակներով:

Այդ շենքերը ապրում են առավոտյան ութից մինչև յերեկոյան հինգը: Մյուս ժամերին նրանք անմարդաբնակ են: Նրանց միջանցքները խողաղ են ու ամայի նույնիսկ աշխատանքի ժամերին: Յերեք ընդարձակ լիֆտ բարձրացնում են այցելուներին, վորոնք իսկույն աննետանում են կիսապակյա դռների յետևը: Ժամանակ առ ժամանակ սպա-

* Տաճարներ, նվիրված ասիական հին աստծուն — Բուդդային:

սուհիները կապույտ կիմոնոյով* և սևահեր բոյերը** վաղում-անցնում են փայտե մատուցարաններով, վորոնց վրա շարված են յապոնական թեյով բաժակները: Գրասենյակներից մեկի դուռը բացվում ե: Ներսում ամեն ինչ սովորական ե բուրժուական քաղաքի համար — սեղան, բարձր գրասեղան շարժական խփով, մեքենագրուհու փոքրիկ սեղան, վրան դրած պուդրայի տուփը: Մեքենագրուհին, վոր կիմոնոյի վրա կապույտ խալաթ ե հագած, դիտում ե սևագիրը և հովհարով զովանում: Բոյը սենյակն ե ավրում բամբուկե փայտին ամրացրած ավելով: Գրագիրները, թևերը քշած, առանց պիդժակի, լեցնում են մատյանները:

Ֆիրմաների դարպասներին շարքերով կանգնած են ուղիշաները: Նրանց գլխին դրված են հին-յապոնական, անիվների չափ անագին, գլխարկները, վոր, ասես, սավառնում են գլխի վրա: Նրանք գլխին չեն հագցրած, այլ ամրացված են գանգը շրջակալած յերկաթե թիթեղի վրա: Գլխարկի յեզրին սպիտակ թվերով նշանակված ե ուղիշայի համարը — 2782, Դրանք, իսկապես, գլխարկ ել չեն, այլ հովանոց, վորոնց նպատակն ե պաշտպանել անձրևից և արևից: Յապոնիայում ամեն ինչ պատվանդանի վրա յե. կոշիկները պատվանդանի վրա յեն, վոր 10 սանտիմետրով բարձր ե գետնից. տներն ել պատվանդանի վրա յեն: Յապոնիան աննից. տներն ել պատվանդանի վրա յեն: Գրագիրներով են, ձրևի յերկիր ե: Ուղիշաները շատ կարճ վարտիկներով են, յերկարասրունք ձիու վոտներով և ամբակներով: Բանը նրանումն ե, վոր յապոնական գուլպաները, դուրս ցցված բթամատով, զարմանալիորեն նման են ամբակներին: Իսկ ուղիշաները հագնում են նրանց առանց կոշիկի, վորպեսզի ավելի թեթև վազեն:

* Ազգային յապոնական զգեստ:

** Բոյ — ծառայող տղա:

Ռիկչանը վազում են փողոցներով, ճարպիկորեն շարժվելով տրամվայների և ավտոմոբիլների միջև: Ռիկչանների միջև սլանում են հեծանիվները: Տոկիոյի հեծանիվավորները աշխարհի ութերորդ հրաշքն են: Նրանք կատաղի արագությամբ թռչում են ուղղակի ձեր վրա և վերջին մոմենտին, մի սանտիմետր տարածության վրա, յերբ դուք արդեն մտածում եք այն մասին, թե վորքան պիտի ծախս պահանջի կոտրած վտառիդ բուժումը, վայրկենապես կանգնում ե յետևի անիվի վրա և անփութորեն անցնում ե ձեր մոտով, միաժամանակ շտկելով գլխարկը և վառելով ծխախոտը: Յես պատահել եմ մի հեծանիվավորի, վորը թռչելով գլխավոր փողոցով, ավտոների և տրամվայների քառսի միջով, վարում եր ձախ ձեռքով, իսկ աջ ձեռքում բռնած ուներ մի մատուցարան, լիքը ուտելիքներով, դարսված յերեք հարկի վրա: Ի՞նչ անես — ուեստորանի տերը չի պահի այն բոյին, վորը չկարողանա ճաշը տեղ հասցնել տաք վիճակում:

Կենտրոնական փողոցները շատ աշխույժ են: Մայթերը լիքն են շտապող, զբոսնող կամ դարպասներում անհետացող ամբոխներով: Բայց ամբոխը այստեղ միապաղաղ ե: Սյուսեղ չկա համաշխարհային մայրաքաղաքների — Պարիզի, Լոնդոնի, Մոսկվայի ֆանտաստիկ բազմազանությունը:

Ահա անցնում ե փողոցի մեկ կողմից մյուսը մի պարոն մոխրագույն շորերով: Նա զբոսենյակից շտապում ե ուեստորան՝ ճաշելու: Սյուսր նա ճաշում ե յեվրոպավարի, դա նշանակում ե, վոր $1\frac{1}{2}$ յենայով ($1\frac{1}{2}$ ուուբլի) նրան տալիս են հինգ տեսակ կերակուր — վարդագույն, կանաչ, կապույտ, մսից ու կանաչեղենից պատրաստած, և զարմանալի սպիտակ հաց, վորի վրա կարելի յե գրել և վորի մեջ կարելի յե փաթաթել ուտելիքներ: Նա արագ ուտում ե, վառում ե ծխախոտը և շտապ վերադառնում

զբառենյակ: Նա այնպես շտապում ե, վոր ընդհարվում ե կիմոնոյով ձեռուկի հետ, վորը դանդաղ զբոսնում ե:

— Ներեցեք, — և պարոնը շարունակում ե իր ճանապարհը:

Ծերուկը դժգոհությամբ դիտում ե կիսայեվրոպական ամբոխը. նա նորություններին դեմ ե, նա կողմնակից ե հին Յապոնիային: Նրան վրդովում են յեվրոպական ուեստորանների փայլուն ցուցանակները, վորոնց յետևում նստած են մսակերները: Հին ժամանակները յապոնացիները մսեղեն չէին գործածում: Ծերուկը թոթվում ե զլուխը և շտկում ե սև կտորը, վորով ծածկված են նրա բերանն ու քիթը. դա պաշտպանում ե փոշուց: Սյուսի փաթթոցներով մարդիկ շատ են Տոկիոյի փողոցներում. նրանք ուզում են իրենց պաշտպանել ամեն տեսակ հիվանդություններից, փողոցային փոշու մեջ վխտացող բացիլներին:

Լրագրավաճառները փողոցների անկյուններում թափ են տալիս պղնձե գանգուլակների կապոցը: Վոստիկանը, սև մուսլիքով և սպիտակ ձեռնոցներով, փոշուց պաշտպանող փաթթոցով, բարձրացնում ե ձեռքը և միանգամից կանգ ե առնում ամբողջ փողոցային շարժումը: Փողոցով անցնում ե գիմնագիտաների (միջնակարգ դպրոցի աշակերտների) շարքը, թափահարելով բեզբոլի կաշվե ձեռնոցները: Բեզբոլը յապոնական սպորտամենների հերթական մոլությունն ե:

Քաղաքի ծայրամասն ե: Տնակների շարան, վորը ձեղբում ե փողոցը և բաղմաթիվ նրբափողոցները: Մոսկվայի անթիվ խառնիխուռն, ծուռ ու մուռ նրբափողոցները անհին փողոցներ են, համեմատած Տոկիոյի նրբափողոցների հետ: Սրանք այնքան նեղ են, վոր իրար դեմ առ դեմ զանված անակների շեմքերից կարելի յե իրարու ձեռք

սեղմել, այնքան խճողված են, վոր նրանց մեջ մոլորվում է նույնիսկ բնիկ տոկիոցին, հարևան փողոցի բնակիչը:

Այդ նրբափողոցները լի յեն միհարկանի և յերկհարկանի տնակներով: Տնակները պատուհան չունեն, իսկ նրանց առջևի պատերը միշտ ներս են քաշված: Յերբ անցնում ես այդպիսի նրբափողոցով, տեսնում ես միայն պատերի շարանը, տախտակե շրջապատն: Ըր և նրանցից դուրս ցցված ծառերը: Ահա մի այդպիսի յերկհարկանի տուն: Նրանում ապրում է միջին կարողության տեր բուրժուական ընտանիք: Տեսնենք, թե ինչպես է այրում նա:

Նկ. 1. Յապոնացի կանայք զբաղվում են սպորտով:

Առավոտ է, ժամը ութը: Աղախինը արգեն լվացել է խոնանոցը և պատրաստել է բրինձ: Տանուտերը հագնում է կիմոնոն և դուրս է սողում մոսկիտներից պաշտպանող ցանցի տակից, վորը թափանցիկ կանաչ քողով վարագուրում է ննջարանը: Յեվրոպական սենյակից նույն ձևով դուրս են սողում ցանցի տակից նրա վորդիները — վարաիկներով, մերկ մարմնով, վերի սենյակից դուրս է սողում, բարձրացնելով ցանցի ծայրը, աղջիկը — առավոտյան կիմոնոյով:

Լվացվելուց հետո, բոլորը նախաճաշում են: Նախաճաշից հետո վորդիքը հագնում են վորոշ ձևի բաճկոնները պղնձե կոճակներով, հավաքում են գրքերը և գնում գրմապահա: Տանուտերը զանդաղ ծխում է: Տատիկը ձեռքերն է տաքացնում վառարանի մոտ: Ռադիոն խուստ ձայնով նորություններ է հաղորդում:

Ապա զարթնում է և ինքը տունը:

Նա ձուցցով դեն է ձգում իր վրայից գիշերվա փայտե վերարկուն: Յապոնական տունը ցերեկը թղթ է յե, իսկ վիշերը — փայտե: Նա շրջապատված է նեղ պատշգամբներից: Վորոնց անկյուններում լայն, մեջը դատարկ պատերով, վորոնց անկյուններում լայն, մեջը դատարկ պատեր են: Այդ պատերի մեջ դրված են ծալված փայտե շիրմաները: Գիշերը նրանք դուրս են քաշվում և այդպիսով կազմվում է յերկրորդ փայտե պատը: Առավոտյան տանտիրուհին և աղախինը նորից ծալում են նրանց և պահում: Նրանք քաշում են նաև թղթե պատերը և ներս է խուսնում պարտեզը: Ապա նրանք հավաքում են ցանցերը և անկողինները, վերմակները և բարձերը և դարսում են պատի մեջ շինած պահարաններում: Սենյակները դատարկվում են: Յապոնական տունը նման է կրկնակի հասակ ունեցող չեմոզանի:

Նախասենյակում հատակը մի քիչ բարձրացած է: Նրա տակը, քարերի վրա, զբաղված են կոշիկները և յապոնական փայտե վոտնամանները — գետան, տուն մտնելիս, նրանց հանում են — սենյակներում ման գալ կարելի յե միայն զուլպաներով և տուֆլիներով:

Նկարագրված տան առաջին հարկում յերեք սենյակ կա: Նրանցից յերկուսը միաժամանակ թե սեղանատներ են և թե ննջարաններ: Սեղանատուն են դառնում նրանք և նաև թե ննջարաններ: Սեղանատուն — քնելու ժամանակ: միայն ճաշի ժամանակ, իսկ ննջարան — քնելու ժամանակ: Սովորաբար նրանք բոլորովին դատարկ են — բացի հատա-

կից ու պատերից վոչինչ չկա: Պատերը նույնպես քաշվում են և այն ժամանակ մարդիկ նստում են բարձր հատակի վրա, ինչպես բեմի վրա, պարտեզի կենդանի դեկորացիայի մեջ, ուր տնկված են մի քանի ծառ, յերկու թուփ և շինված է փոքրիկ ավազան վոսկե ձկնիկներով:

Հատակը ծածկված է փափուկ հարդյա ծածկոցներով, վորոնց վրայով յապոնացիները քայլում են, վորոնց վրա նստում են, աշխատում և քնում: Սենյակներում վոչ աթոռներ կան, վոչ նստարաններ: Նստում են մարդիկ բարձերի

Նկ. 2. Յապոնական հարուստ տան ներքը:

վրա, վոտքերը հենելով հատակին, ճաշում են փոքրիկ, ցածրիկ սեղանների վրա, վորոնք հետո պահում են պատի պահարաններում: Սենյակները պարզարում են միայն ծաղիկներով՝ ծաղկամանների մեջ, շիրմաներով և նաշխված նկարներով:

— Գիտե՞ք, յերեխաներ, — ընդհատեց ընթերցումը ուսուցչուհին, — պարտիզպանությունը և ծաղկաբուծությունը շատ են տարածված Յապոնիայում: Այդ յերկրում յեղած մարդիկ պատմում են, վոր յապոնական պարտեզ-

ները ներկայացնում են իրենցից իսկական արվեստի ստեղծագործություն, իսկ ինքը ծաղկաբուծությունը — մեծ ու բարդ գիտություն: Սակավահողության պատճառով ինչպես քաղաքներում, նույնպես և գյուղերում պարտեզների համար հատկացվում են շատ փոքրիկ հողամասեր: Այդ պարտեզներում բացվում են թզուկային բույսեր, վորոնք համաշխարհային հոշակ ունեն: Ծառերը այնպիսի վարպետությամբ են խուզվում, վոր ստանում են թռչունի, կապի, նավի կամ տաճարի ձև:

Հոշակավոր ֆրանսիական գրող Ֆարերը նկարագրում է յապոնական այդ պարտեզներից մեկը:

«Մա մի փոքրիկ հրապարակ էր, յերկարությամբ 10 մետր, շրջապատված յերեք պատերով: Սակայն այդ փոքրիկ հրապարակի վրա պատկերացված էին լեռներ ու հովիտներ, անտառ ու ջրվեժ, քարայր ու լիճ, — այդ բոլորը, իհարկե, ամենափոքրիկ չափերով: Ծառերը թզուկային էին, ամենամեծը — վոչ բարձր հացաբույսի հասկից: Միայն Յապոնիայում գիտեն այդպիսի բույսեր բացնել: Այստեղ բնում էին փոքրիկ բալխիներ, ծածկված անուշաբույր վարդազույն ծաղիկներով: Լեռներ էին ներկայացնում մեծ վարպետությամբ շինված փոքրիկ հողակույտերը, իսկ լիճը — վոսկի ձկնիկներով մի բանկա, շրջապատված գեղածիծաղ սփերով, մեկ ծաղկազարդ, մեկ ժայռոտ»:

— Բայց, յերեխաներ, չկարծե՞ք, վոր այդպես են սպրում Յապոնիայում բանվորները: Դուք չունե՞ք հողված բանվոր դասակարգի դրության մասին այդ յերկրում, ուստի յես ինքս գրեցի այդպիսի մի հողված ձեզ համար: Յեկե՞ք, կարդանք միասին:

ԲԱՆՎՈՐ ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ԴՐՈՒՅՅՈՒՆԸ ՅԱՊՈՆԻԱՅՈՒՍ

(Ուսուցչուհու հոգիածր)

Յապոնիայի քարտեզին կցած ծանոթության մեջ դուք
ինքներդ եւս գրեցիք, վոր այդ յերկրի արդյունաբերու-
թյունը վերջին կես դարի ընթացքում չափազանց աճել է:
Ճարրիկների և գործարանների թվին զուգընթաց աճում է,
իհարկե, և բանվորների թիվը: Ներկայումս նրանց թիվը
հասնում է 10 միլիոնի: Յապոնական պրոլետարների թվում
բավականին խոշոր տեղ են գրավում կանայք և յերեսա-
րունակվում է 12 ժամ և ավելի: Բայց կան նաև Ֆաբրիկ-
ներ ու գործարաններ, ուր աշխատանքը տևում է 10, 9
և նույնիսկ 8 ժամ, սակայն այդպիսիները շատ քիչ են:

Ամեն մեկը, ով առիթ է ունեցել դիտելու բանվոր
դասակարգի կյանքը Յապոնիայում, — գրում են այդ հարցը
ուսումնասիրած մարդիկ, — չի կարող չհամաձայնել, վոր
նա չափազանց ծանր է: Նազասակիյում, Կոբեյում, Յո-
դիտել նավերի քարածուխով բեռնավորելու պրոցեսը, վո-
րին մասնակցում են ամենափոքրիկ յերեսաներ, կանայք
և գառամյալ ծերունիներ: Նրանք կանգնում են տախտա-
կամածների վրա և ձեռքից-ձեռք են հանձնում քարածու-
խով լիքը կողովները, ներքևում կանգնում են ամենից
թույլերը, իսկ ավելի վեր — ամենից ուժեղները: Յերե-
խաները վերցնում են դատարկ կողովները և տանում են
լեցնելու: Աշխատանքը կատարվում է սաստիկ արագ մի
քանի ժամ շարունակ առանց վորևէ ընդմիջումի, և դուք
տեսնում եք, թե վորչան ծանր է և հյուժիչ քարածուխի
փոշիով թափանցված այդ սղում աշխատելը: Մոտավորա-
պես նույն պայմաններում տարվում է աշխատանքը հին

Ֆաբրիկներում և գործարաններում. այդ իսկ պատճառով
յապոնական բանվորների խոշոր տոկոսը հիվանդանում է
Քոքախտով:

Մի յապոնական գրող էր «Տոկիոյի հատակում» գրքի
մեջ ասում է — «Մայրաքաղաք Տոկիոյի բանվորական թաղի
փողոցներից մեկը ներկայացնում է իրենից կեղտի և քայ-
քայման աննկարագրելի աստիճան: Նրբափողոցները նման
են կեղտոտ ջրի ճահճուսների, սասկած մկները նեխվում
են արևի տակ, արտաքնոցները չեն մաքրվում: Հնամաշ
փայտե վոտնամանների, փտած բրնձի և ձկան ամբողջ
լեռներ թափված են չորսդին, կտուրները կարկատված են
հին խտրների կտորներով. այդ բոլորը միասին վերցրած,
նման է անապատում ընկած բերդի, վոր ծակոտվել է
ուռւմբերով ու փամփուշտներով»:

Բանվորների ցեցերն են մանր վաշխառուները և գրավ
ղնողները, վորոնք գրավ են վերցնում բանվորներից նրանց
շորերը, անկողինները, տակառները, յերկաթե կաթսաները,
հովանոցները, ճաշի ցածրիկ սեղանները, դուլերը, սան-
դալները, նույնիսկ նրանց բաց շապիկները, վոր տալիս է
գործատերը (դա յուրատեսակ սպեցգզեստ է, վորի մեջքի
կամ կրծքի վրա խոշոր սև տառերով գրված է Ֆիրմայի
անունը): Այդ բոլոր իրերի համար չքավոր բանվորը ստիպ-
ված է լինում հետո կրկնակի վճարելու, վորպեսզի յետ
ստանա: Վաշխառուները, բացի դրանից, տալիս են նրանց
վարձով այն իրերը, վորոնց կարիքն է զգում բանվորը,
բայց գնել չի կարող, և դրանով ևս ահազին փող են վաս-
տակում:

Մեծ թվով բանվորներ զբաղված են տեկստիլ արդյու-
նաբերության մեջ, ապա — յերկաթապողպատային և նավա-
շինարարական. արտադրության մի քանի ճյուղերում կա-
նանց թիվը շատ ավելի մեծ է, քան սողամարդկանց, որի-

հակ, տեկստիլ արդյունաբերութեան մեջ 1 տղամարդ բան-
վորին ընկնում է 5 կին-բանվորուհի: Տնայնագործական
արհեստների մեջ կանանց թիվը 2/3 անգամ ավելի յե, քան
տղամարդկանց: Բանվորուհիները գրությունը զգալի չափե-
րով ավելի վատ է, քան բանվորները: Նրանք շատ ավելի
քիչ աշխատավարձ են ստանում և հաճախ ավելի յերկար
են աշխատում, քան իրանց ամուսինները և յեղբայրները:
Բազմաթիվ բանվորուհիներ ապրում են ֆաբրիկային հան-
րակացարաններում: Կերակրվում են նրանք գլխավորապես
յեփած ըրնձով, իսկ յերբեմն ավելի ևս վատ — ըրնձին
խառնում են ավելի եփան գարին, կորեկը կամ քաղցր
կարտոֆելը: Շաբաթը մեկ-յերկու անգամ դրան ավելա-
նում են բանջարեղենները, միսը կամ ձուկը, բայց կան
և այնպիսի ֆաբրիկներ, ուր ամբողջ տարվա ընթացքում
վոչ մի անգամ չեն տալիս վոչ միս և վոչ ձուկ: Փոքրիկ
ֆաբրիկները չունեն նույնիսկ հատուկ հանրակացարան-
ներ բանվորների համար և նրանք ստիպված են լինում
ապրելու նախասենյակներում կամ ֆաբրիկային արհես-
տանոցներում: Այդ սենյակները չեն յենթարկվում ողա-
փոխութեան, նրանք մութն են և այնքան նեղ, վոր շնչելն
անգամ դժվար է: Յեթե բանվորը այստեղ հիվանդանում
է, նա պետք է կամ մնա այդ ընդհանուր սենյակում, կամ
գնա, ուր վոր ուզի, վորովհետև այդ ֆաբրիկներին կից
չկան վոչ հիվանդանոցներ և վոչ էլ ամբուլատորիաներ:

Դեռահասներն ու յերեխաները նույնպես աշխատում
են ձեռնարկություններում, թեև որենքը սահմանափակում
է մանկական աշխատանքը: Յերեխաները աշխատում են
գլխավորապես բամբակա-թղթային, մանվածային, դերձանի,
ապակու, կաղմարարական և լուցիու գործարաններում:
Աղջիկներին ծնողները շատ ավելի հաճախ են ուղարկում
գործարան, քան տղաներին, վորոնց ձգտում են դպրոց

ուղարկել: Յերբեմն ձեռնարկութեան մեջ աշխատող յե-
րեխաների ընդհանուր թիվի 80% աղջիկներն են կազմում
և միայն 20% — տղաները:

Յապոնիայի բանվոր դասակարգի բոլոր առողջ ու գի-
տակից տարրերը վաղուց ի վեր ձգտում էյին կազմակերպ-
վելու միությունների մեջ — իրենց դասակարգային շա-
հերի և իրավունքների պաշտպանութեան համար: Ստեղծ-
վեցին մեծ քանակութեամբ բանվորական միություններ,
բայց յերբ ամբողջ Յապոնիայում ծավալվեց բանվորական
գործադուլների և հուզմունքների շարժումը, կառավարու-
թյունը սկսեց պայքար մղել պրոլետարական միություն-
ների դեմ:

Նկ. 3. Գործադուլավոր տեկստիլ բանվորների ցույցը:

Յապոնիան միակ յերկիրն է Ասիայում, վորը վոչ միայն
կախում չունի յեվրոպացիներից, այլ և ինքը փորձում է յեն-
թարկել իրեն հարևան յերկրները — Չինաստանը, Կորեյան:
Յապոնական պրոլետարիատը ստիպված է, իր դասակար-
գային շահերի և իրավունքների պաշտպանութեան համար,
պայքարել վոչ թե ոտարյերկրյա կապիտալիստների դեմ,
ինչպես Չինաստանում, այլ սեփական կապիտալիստների
դեմ: Կապիտալիստները շատ ուժեղ են ու կազմակերպ-
ված, իսկ բանվոր դասակարգի ուժերը դեռ ևս ջլատված

են, ցրված ու անկազմակերպ: Բազմաթիվ ֆարքիկներում և գործարաններում աշխատում են 5 միլիոնից ավելի արդյունաբերական բանվորներ, իսկ պրոֆմիությունների մեջ կազմակերպված են միայն 300 հազար բանվորներ: Այդ յերևույթի պատճառներն հետևյալն են՝ —

Առաջինը. պատերազմի ընթացքում Յապոնիայի արդյունաբերությունը չափազանց աճեց, վորովհետև Յապոնիան զրեթե չեք մասնակցում կռիվներին և կատարում եր մյուս պատերազմող յերկրների ռազմական պատվերները: Արդյունաբերության ծագկման հետ միասին աճեց նաև բանվոր դասակարգը, վորը սկսեց կազմակերպվել պրոֆմիությունների մեջ և վորոշ չափով բարելավել իր կյանքի ու աշխատանքի պայմանները:

Սակայն, պատերազմը վերջանալուց հետո արդյունաբերության գրությունը վատացավ, մանավանդ 1920 թ. հետո: Շատ բանվորներ մնացին առանց աշխատանքի: Կործազրկությունը մինչև այսօր ել զգալիորեն վնասում է յապոնական պրոլետարիատին:

Յերկրորդ. յապոնական արդյունաբերողները կազմակերպել են բազմաթիվ ֆաշիստական, սևհարյուրակային ընկերություններ, վորոնք միշտ լրտեսում են բանվորներին ու հեղափոխականներին, բռնությամբ ցրում են բանվորական ժողովները, թախում են և նույնիսկ սպա-

նում հեղափոխական բանվորներին և պրոֆմիութենական գործիչներին:

Յերրորդ. յապոնական կառավարությունը վերջին տարիներս ամեն կերպ արգելք է հանդիսանում բանվորական հեղափոխական կազմակերպությունների ստեղծմանը, հետապնդում է պրոլետարական քաջ ու համարձակ մարտիկներին, մահապատժի յե յենթարկում կոմունիստներին և ընդառաջում է, աջակցում բանվորական այն չափավոր համաձայնողական կազմակերպություններին, վորոնց գլուխն են անցած յապոնական մենշևիկները, սոցիալ-դավաճանները, սոցիալ-ֆաշիստները:

Սակայն, չնայած այդ բոլոր դժվարություններին, յապոնական բանվորները մղում են քաղաքական ու տնտեսական պայքար — գործադուլներ են սարքում, անդամագրվում են ձախ բանվորա-գյուղացիական կազմակերպությանը, պատգամավորներ են ուղարկում, ընտրողական պայքար մղելով, յապոնական պարլամենտը:

Յապոնական պրոլետարիատը, հեղափոխական պրոֆմիությունների մեջ կազմակերպված, դեռ յերկար ու համառ պայքար պետք է մղե կոմունիստական կուսակցության և կոմիստերնի ղեկավարությամբ:

Ընթերցանության ժամանակ վերադարձան տղաները և բերին թղթեր, գունավոր մատիտներ, կնոպեկաներ և այլ նյութեր ցուցահանդեսի համար:

Ընթերցումը ընդհատվեց: Յերեխաները կախ տվին պատից յապոնացիների պատկերները — յեվրոպական և ազգատից յապոնացիների պատկերներ — կիլին տարագով հազնված յապոնուհիների պատկերներ — կիմոնոյով և բոլոր այդ պատկերների տակ փակցրին փոքրիկ ծանոթություն՝ —

Նկ. 4 Յապոնական հայտնի կոմունիստ ընկ. Կատայամա:

«Յապոնացիք, ինչպես և չինացիները, պատկանում են դեղին ցեղին, բայց արտաքինով նրանք չինացիներին չեն նմանում: Նրանց մազերը սև են: Կին ժամանակները տղամարդիկ շատ բարդ ու յուրատեսակ սանրվածք եյին կրում, իսկ այժմ խուզվում են և ածխվում յեվրոպական ձևով: Կանայք մինչև այժմ ել շատ բարդ սանրվածք են կրում, վորի համար ահագին ժամանակ են կորցնում: Յապոնացիները — թե տղամարդկանց և թե կանանց — ազգային գգեստն և ուղղաձիկ իսլաթը գույնզգույն մետաքսից կամ այլ կտորից — կիմոնո, վորը տղամարդիկ կապում են մեջքից մետաքսյա գոտիով, իսկ կանայք — յերկար ու լայն գունավոր ժապավեններով: Վտաքերին կրում են հատուկ ձևի կոշիկներ, վորը շունևորները փոխարինում են բոբիկ վոտներին կապած հարդե տապանով: Գլուխները ամառը չեն ծածկում, բայց քաղաքի բնակիչները կրում են յուզաթղթե կամ մետաքսի տափակ հովանոցներ բամբուկե կոթերով»:

* * *

- Յեկեք, յերեխաներ, կարդանք յապոնական գրող Սայասիի պատմվածքը, վոր կոչվում է «Սննձորներ», — առաջարկեց մի որ Ոննիկը:
- Իսկ նա շատ յերկար չե, — անհանգստությամբ հարցրեց Հոբիսիկը:
- Վոչ, շատ յերկար չե, — հանգստացրեց նրան Ոննիկը: — Մեծ յեղբայրս ասում է, վոր պատմվածքը շատ հետաքրքրական է. նա նշանակեց, թե վոր հատվածները կարելի յե բաց թողնել, վորպեսզի հնարավոր լինի մի անգամից կարդալ:

Հոբիսիկը հաշվեց եջերը և հանգստացալ,
 — Ին, կարդա, — ասացին յերեխաները:
 Ոննիկը նստեց սանդուխքի վրա և սկսեց կարդալ:

«Խ Ն Զ Ո Ր Ն Ե Ր»
 (Ըստ Սայասիի)

Չմեռ եւ: Խոկկայգոյի ունևոր բնակչին նա բերում է ձյունով զարդարված նոձիների գեղեցիկ տեսաբաններ և ճարճատող փայտերի պայծառ կրակը, շարտվող ձյունի հնչյուններ և գիշերային պատմություններ: Նույն այս ձմեռը բերում է Խոկկայգոյի բանվորին մրրիկ, սովատանջ վիճակ և յերկար ամիսների դորձազրկություն: Վորքան խորանում է ձմեռը, այնքան ավելի սաստկանում է գործազրկությունը յապոնական հյուսիսային Խոկկայգո կղզու նավահանգիստներում: Միակ փրկությունն է — գնալ ձրկնորսության Մերձծովյան շրջանը:

Նայեցեք ծովին. դուք կտեսնեք այնտեղ ապրանքատար նավեր ճերմակ սարքերով, կողքին փոքրիկ կատերով և բարձրացնող կրանով: Կայմի վրա դրոշակն է ծածանվում քամուց: Կամ դուք կտեսնեք, թե ինչպես յերերվում է ալիքների մեջ շխուռան դեղին կայմերով և ոժանդակիչ մեքենայով:

Յուրաքանչյուր տարի, նախատեսներով գորձազրկությունը, այդպիսի շխուռանները կամ ապրանքատար նավերը շտապ սարքավորվում են, հավաքում են բանվոր-ձկնորսներ և դառնում են ձկնորսական նավեր: Ուտելիքի ձախսը նավատերն է ծածկում, իսկ վորսված ձուկը — կետան — այնպես է բաշխվում, վոր մեկ մասը նավատերն է ստանում, իսկ յերկու մասը — բանվորները: Այդպիսով է ամեն մի բանվոր ստանում է առնվազն յերեսուն ձուկ:

է՛հ, ի՛նչ կա վոր: Քանի վոր կետաների մեջ պատահում են յերբեմն անազին ձկներ — մարդու հասակի մեծության, յեթե նույնիսկ շատ եժան ծախեն, հատին կընկնի 2 յենա 50 սեն (մեր վորով 2 ու. 50 կ.): Այդպիսով, հաջողվում է յերբեմն աշխատել ամեն մեկին 75 յենա (մոտ 75 ո.): Կարծես, սա ավելի լավ է, քան թե սառչել կամ մեռնել առանց աշխատանքի, քամիների և ձյունների մեջ: Այդպես են մտածում բոլորը:

Դեպքը պատահել է սրանից հինգ-վեց տարի առաջ: Այն ժամանակ յես յերիտասարդ բանվոր եյի և յեկել եյի կենտրոնական Յապոնիայից ձկնարդյունաբերական Ոթարա քաղաքը: Յես ուրախութեամբ դարձա կետա վորսացողներից մեկը: Համենայն դեպս, գոնե աշխատանք ճարեցի: Գոնե վորևե բարեհաջողութուն — դա յել լավ է սկզբում:

Բայց ծանր եր Հյուսիսային ծովում աշխատելը ձմեռով: Մենք տառապում եյինք սոսկալի փոթորիկներից: Նավի տախտակամածի վրա յես փխսում եյի անընդհատ և յերեք որ շարունակ հարց եյի տալիս ինձ — միթե յես դեռ կենդանի յեմ: Բայց և այնպես, հասանք ձկնորսության վայրը: Սկսվեց կետայի վորսը: Մեծ ուռկաններով, աղմկելով, հանում եյին մարդահասակ ձկներին: Այսպես, լուսավոր գիշերները, շրջելով Հյուսիսային ծովի վրա, անց եյրն կացնում անընդհատ աշխատանքի մեջ, ժամանակ չունենալով հանգստի համար... Առայժմ ամեն ինչ լավ եր գնում: Բայց սպասեցեք, այստեղից է միայն սկսվում իմ պատմութունը:

Պայմաններին համաձայն, մեզանից ամեն մեկը ստացավ յերեսուն հինգ ձուկ: Յեզ յերք վերադարձի ճամբան ընկանք, վերջապես, սկսվեց տարրինակ յերևույթ: Նավի վրա գանվող մարդիկ դեղնեցին: Որեցոր թուլանում եյինք: Չեռքերս ու վոտներս սոսկալի ուռեցին: Մենքի մեջ յերկար ժամանակ բանջարեղեն չլինելու պատճառով սկսվեց

ստրասափելի հիվանդութունը — ցինգան: Կապիտանը ասում եր՝ «Բանջարեղենը բոլորովին վերջացավ: Ճանապարհ ընկնելիս վերցրել եյինք, վորքան հնարավոր եր»:

Այժմ արդեն վորևե նավահանգիստ վերադառնալու հնարավորութուն չկար: Բայց յեթե փորձեյինք ել վերադառնալ, — քաղաքներն ու դաշտերը ծածկված եյին ձյունով: Հույս չկար թարմ բանջարեղեն ստանալու:

Շատ ծանր ժամանակ եր: Յես անընդհատ մտածում եյի, թե ինչ անել, ինչպես վարվել: Հո չի կարելի թողնել, վոր աննկատելի տղրուկները ծծեն մեր արյունը:

Յերբ նավի վրա սաստկացավ ցինգան, կապիտանը մի ինչ վոր տեղից դուրս բերեց մի տակառ խնձոր: Նա ասում եր, վոր համաձայն է խնձորները փոխելու ձկան, Ասում եր, վոր մարդահասակ մի ձկան փոխարեն, վորը, հաշված ամենացած գներով, արժեք յերկու և կես ուրբի, կտա մի խնձոր, վորը այնտեղ, ցամաքի վրա, արժե ամենաշատը տասը կոպեկ:

— Դե, համաձայն եք, — հարցնում եր մեզ կապիտանը: Այժմ մեկ խնձորի փոխարեն կառնեմ մեկ ձուկ, իսկ յեթե մի քիչ ել ուշացնեք, մեկ խնձորին յերեք ձուկ կպահանջեմ: Իսկ առայժմ դեռ համաձայն եմ փոխել խնձորը կետային, մեկը — մեկին: Համաձայն եք:

Ի՛նչ պետք է անեյինք: Յեթե չվերցնեյինք — ցինգա, մահ է սպառնում: Գիտեյինք, վոր դա նավատիրոջ սարքած ոյինն է: Յերեսուն ութը բանվոր խոր մտատանջության մեջ եյին: Յեզ վերջիվերջո բոլորը տվին կետան և վերցրին խնձորները: Յերբ մենք կերանք այդ խնձորները, մինչև վերջինը, կճեպից մինչև միջուկը, հասկանցանք, վոր նրանք կյանքի աղբյուր են յեղել: Յերբ յես վերադարձա Ոթարա, — վոչինչ չունեյի, ինչպես և մեկ-

ներուց առաջ: Սակայն, խնձորների շնորհիվ, փրկված երկյանքս: Ահա ինչ ոյին ե յեկել իմ գլխին»:

Բայց բանվորները ամեն անգամ չեն թողնում, վոր իրենց այդպես ստոր ձևով խաբեն: Նրանք մտնում են բաց և գաղտնի բանվորական միությունների մեջ, վորոնք դիմադրում են նավատերերի, գործարանատերերի, վաճառականների և այլ կապիտալիստների ստոր արարքներին, պայքարում են նրանց դեմ: Նույն այդ յապոնական ձրկնորսը, վորը պատմեց ինձ ձկների ու խնձորների պատմությունը, վորոչեւ ե արդեն, վոր մյուս անգամ նա թույլ չի տա, վոր իրեն խաբեն:

— Յես արդեն այն չեմ, ինչ վոր սրանից հինգ տարի առաջ եյի, — ասում եր նա: — Ծծկեր մանուկն ել յերեք տարուց յերեք տարեկան ե գառնում: Վերջին ժամանակներս իմ աչքերն ել մի քիչ բացվել են: Չե վոր կապիտանը, մեքենավարը և ձկնորսական նավի այլ վարչությունը ընդամենը հինգ-վեց մարդ են, իսկ մենք, բանվորներս, առնվազն յերեսուն: Յեմ յեթե մեզ ասեն, վոր վերջացել ե բանջարեղենը, մենք կհարողանանք վերցնել նրանցից խնձորները: Այդպիսով թե մեր աշխատած կետան մեզ կմնա և թե կարիք չենք զգա ցինգայից վախենալու: Առաջ, յերբ յես դեռ ծանոթ չեյի այդ պարզ թվաբանությանը, ինձ թվում եր, վոր անհնարին ե այդպես վարվել, իսկ այժմ յես կկարողանամ կազմակերպել բանվորներին վախառու կապիտանի դեմ»:

Սրանով Ունիկը վերջացրեց պատմվածքը:

— Յես ել բերել եմ ծովափնյա քաղաքի կյանքի փոքրիկ նկարագրությունը, — ասաց Սաշան և հանձնեց յերեխաներին հետևյալ հատվածը Հաուզների գրքից:

...«Յակոնաման աշխարհի ամենամեծ նավահանգիստներից մեկն ե: Բայց և այնպես այդ նավահանգիստը կարելի յե անցնել մեկ ափից դեպի մյուսը առանց վտար թրջելու, — անցնելով տախտակամածից - տախտակամած: Այդքան լեցուն ե նա նավերով: Նավերը այստեղ կանգնած են կողք-կողքի: Նրանց ծխնելույզները ծխում են անընդհատ, և հեռվից կարծում ես, թե դա քաղաքի ամենախիտ բնակած թաղն ե:

Ամբողջ աշխարհի դրոշներն են ծածանվում ծովի վրա. գերմանական արծիվները այստեղ սվելի շատ են, քան ճապերը, թրքական կիսալուսինը բարձրանում ե ամերիկական աստղերի վրա, խորհրդային կարմիր դրոշը վառվում ե, ինչպես արշալույս, իսկ նրա կողքին ծագում ե յապոնական արևը: Յերեք նավաստի, վորոնց թողել են նավից, նակն-ձեռքի տված գրոսնում են նավահանգստում: Մալայացին՝ սպիտակ մանյակները ականջներին, պատառոտած շապիկով, սև բանվորի ձեռքերի ահազին թաթերով, տափակ ջրով նեզրը, ցանցաշապիկով և ահազին, ասես փղի վտտներից հանած վարտիքով, բարձրաստի ու կռացած ինդուսը տափակ շրթունքներով, — բոլորը իջնում են նավահանգստին մոտ թաղերի խավարի մեջ: Այստեղ նրանց ընդգրկում ե խեղճության, աղքատության շնչառությունը: Նրանք մտնում են կիսամութ ճաշարանը, վորը կպած ե, թոչունի բուլնի պես, ահազին գործարանի պատին: Կապույտ գազի շիթը լուսավորում ե կարտված սեղանները (նրանցից մեկի վրա ծուռ ու մուռ տառերով փորագրված ե «Ինտերնացիոնալի» քառյակը) և մութ ստվերներ ե «Ինտերնացիոնալի» քառյակը) և մութ ստվերներ ե ձգում դեմքերին: Ճաշարանի տերը, խորամանկ աչքերով չինացին, լայն գործված գոտիով և փափուկ վտտամաններով, փայտի կտորով շուռ ե տալիս թավայի վրա աղած մսի կապտավուն կտորները, վոր անց են կացված բարակ

փայտիկները վրա: Ամեն մի տեսակ ուտելիք արժե հինգ կոպեկ: Չինացիները սեղանի տակից մի շիշ սակե — բրնձի արաղ և լեցնում ե մատնոցի մեծությամբ բաժակների մեջ:

Վարագույրը (վոր դուռն ե փոխարինում) բարձրացնելով, ճաշարան են մտնում յապոնացի բանվորները սև ունիտուզներով և ձեռնարկության դրոշմը իրենց շապիկների կոնակին: Սկսվում ե խոժոռ գրույց վատ կապիտանների, չար վերահսկիչների մասին, հարևան գործարանի վիժված գործադուլի մասին, վորից հետո հինգ հարյուր բանվոր փողոց են շարավել:

Յես դուրս եմ գալիս ճաշարանից և լապտերի կաթնագուռն լույսի տակ տեսնում եմ յապոնական բանվորագյուղացիական կուսակցության նախընտրական պլակատը — փակցրած գործարանի պատին. պլակատի վրա խորհրդային կարմիր աստղն ե փայլում և նկարված ե բանվորը, մուրճը սպառնալիորեն բարձրացրած:

ՅԱՊՈՆԱԿԱՆ ԳՅՈՒՂԱՅԻՆԵՐԸ

Արդեն մի քանի շաբաթ եր անցել այն օրից, վոր յերեսները սկսել ելին աշխատել իրենց արևելյան ցուցահանդեսի վրա: Մի օր Գրիգորը յեկավ տեսնելու, թե ինչ գրության մեջ ե գործը, և նկատեց, վոր ցուցահանդեսում վոչինչ չկա յապոնական գյուղացիների մասին:

— Յես ձեզ կբերեմ հոգված յապոնական հողագործների մասին, — խոստացավ նա յերեսներին: — Իսկ դուք ինքներդ պետք ե կազմեք զեկուցում յապոնական դպրոցի մասին:

Յեվ իրող, մի քանի օրից նա բերեց «չինուկներին» իր խոստացած հողվածը:

*

Գյուղացիները կազմում են Յապոնիայի ազգաբնակչության մեծամասնությունը: Ապրում են նրանք մոտավորապես նույն պայմաններում, ինչպես և չինական գյուղացիները:

Շատ հին ժամանակներից հողագործները Յապոնիայում վայելում ելին հարգանք ու պատիվ: Բայց հողը պատկանում եր ազնվական-զինվորականներին, իսկ ինքը գյուղացին չքավոր եր և ապրում եր շատ վատ պայմաններում: Անցյալ դարի կեսերին հողերը գրավվեցին խոշոր սեփականատերերից և նրանց մի մասը՝ ծախվեց գյուղացիներին, բայց արդեն յերեսուն տարուց գյուղացիները հողատերերից վերածվեցին վարձակալներին, իսկ հողերի տեր դարձան հարուստ կալվածատերերը: Գյուղացիների հոժ մեծամասնությունը պետական անտանելի հարկերի ճնշման տակ ստիպված յեղավ գրավ դնելու և ապա կորցնելու իր հողամասերը: Յապոնիան, ինչպես մենք կորցնելու իր հողամասերը: Յապոնիան, ինչպես մենք արդեն գիտենք, վերջին հիսուն տարիների ընթացքում մի շարք զարմանալի հաջողություններ ունեցավ ինչպես արդյունաբերության ասպարիզում, նույնպես և կուլտուրական կյանքում առհասարակ: Այդ բարելավման ու նվաճումների ծախսերի ծանրության չորս հինգերորդը ընկնում եր գյուղացիության վրա: Յերկրի ամբողջ յեկամուտի ութսուն տոկոսը տալիս եր գյուղացին: Այն բոլորից, ինչ վոր ստանում ե գյուղացին ամբողջ տարվա իր ծանր աշխատանքով, իր և իր տնտեսության համար, նա կարող ե ծախսել միայն կեսը, իսկ մյուս կեսը նա պետք ե տա պետությանը այս կամ այն հարկի կամ տուրքի տեձևով: Յերկրի մի քանի շրջաններում այդ հարկերի տեձակները ու անունները թիվը հասնում ե քառասուն չորսի: Յապոնական հայտնի կոմունիստ ընկ. կատայաման իր գրքի մեջ ապացուցում ե, վոր յապոնական գյուղացին,

թե հողատերը և թե վարձակալը, չի կարողանում ծայրը
ծայրին հասցնել: Նա հարկադրված է ամեն տարի մի
կերպ վորեն տեղից միջոցներ ճարել, վորպեսզի կարողանա
կերակրել իրեն և իր ընտանիքը, վերանորոգել ու տաքա-
ցնել իր տունը, պարարտացնել հողը, վճարել հարկերը:
Փոքրիկ հողամասի յեկամուտը, նույնիսկ տարեկան կրկնակի
բերքի պայմաններում, չի կարող ծածկել բոլոր այդ ծախ-
սերը: Գյուղացին հարկադրված է լինում ծախելու և գրավ
դնելու իր շարժական ու անշարժ կայքը, իր վորդիներին
ու աղջիկներին ուղարկելու քաղաք — աշխատանքի:

Այդպես է պայքարում յայտնական գյուղացին կարիքի
դեմ: Իր փոքրիկ հողամասը նա մշակում է մեծագույն
խնամքով — չէ վոր նրանից նա տարեկան յերկու բերք
պեռք է ստանա: Բայց հողը դրանից հյուծվում է, հար-
կավոր է լինում պահպանել նրա պտղաբերությունը
ուժեղ պարարտացումով, վորը վոչ մի յերկրում այնչափ
ուշադրություն չի գրավում, վորքան Յապոնիայում:

Յապոնական տանտիրուհին, նույնիսկ քաղաքաբնակը,
խոհանոցային բոլոր թափթիուկները, մոխիրը, կեղտոտ
սապնոտ շուրջ հավաքում է հատուկ տակառների մեջ,
վորպեսզի հետո այդ բոլորը ծախի գյուղացիներին, վորոնք
սովորաբար ամեն յերեկո յերկար շարանով քաղաքից գյուղ
են դիմում լիքը դույլերը ձեռներին կամ ուտերի վրա:
Յապոնական քաղաքների ու ավանների փողոցներում և
բակերում այն բոլորը, ինչ վոր պարարտանյութի բնույթ
է կրում, խնամքով հավաքում են, հատուկ ուշադրություն
դարձնելով, վորպեսզի այդ նյութերը չկորցնեն իրենց
սննդարար հատկությունները:

Ամենից ավելի յայտնական գյուղացիները ջանք են
թափում բրնձի մշակության վրա: Բրնձից հետո ամենից
ավելի տարածված հացաբույսերն են զանազան տեսակի

դարին և ցորենը: Գարին Յապոնիայում ուտում են մար-
դիկ. չքավորները խառնում են այդ ավելի եժան բույսը
բրնձի հետ: Բացի դրանից Յապոնիայում գործածվում է
կորեկը, զանազան տեսակի բակլաներ և կարտոֆիլ, իսկ
աղդյունաբերական բույսերից — ինդիգո (կապույտ ներկ
պատրաստելու համար), ծխախոտ, բամբակ և կանեփ:
Անասնապահությամբ և անասնաբուծությամբ յայտնական
գյուղացիները գրեթե բոլորովին չեն զբաղվում, միայն
կառավարությունը կազմակերպում է ձիաբուծարաններ և
որինակելի կաթնատնտեսական ֆերմաներ: Յերկիրը շատ
հարուստ է թեյի պլանտացիաներով, թարգարծեք կամֆա-
րային անտառներով Փորմոզա կղզու վրա, վորոնք տարե-
կան մինչև վեց միլիոն յեկամուտ են տալիս, և բամբու-
կով: Յապոնիան ուսումնասիրած մեկը ասում է, վոր
կովար է գնահատել բամբուկի անտեսական նշանակու-
թյունը յերկրի համար: «Անհնարին է թվարկել բամբուկի
գործադրության բոլոր ձևերը, սկսած ջրմուղային խողո-
վակներից մինչև հովանոցների կոթը, մինչև նրա ջահել
ծիլերի գործածությունը սննդի համար, մինչև նրա տերե-
ների մեջ նախաճաշ փաթաթելը: Յապոնացին այնքան ըն-
տելացել է բամբուկին և այնքան հմուտ կերպով ոգտա-
գործում է այն, վոր կարելի յէ ասել առանց չափազանցու-
թյան, թե յեթե բամբուկը վերացվի — միաժամանակ կվե-
րացվեն յայտնացու տրամադրության տակ յեղած իրերի
90 տոկոսը»:

Թթի ծառը, վոր անհրաժեշտ է մետաքսի վորդի հա-
մար, նույնպես չափազանց տարածված է Յապոնիայում:
Շերամապահությունը յայտնացիների հնագույն զբաղ-
մունքն է. այդ գործում նրանք հասել են կատարելագոր-
ծության բարձր աստիճանին և կարող են համարվել մաս-
նագետներ առանց մրցակցության: Յապոնացիները զբաղ-

վում են շերամապահությամբ իրենց պատմության հենց սկզբից. այդ արվեստը նրանք յուրացրել են, յերևի, չինացիներին, բայց հետագայում նրանցից առաջ են անցել, վորովհետև չինացիք պահպանել են մետաքսի մշակման հին ձևերը, իսկ յապոնացիները բաց են արել շերամապահական լաբորատորիաներ, դպրոցներ, ցուցիչ կայաններ և նույնիսկ շերամապահական ինստիտուտ: Այդ բոլորը խոշոր չափերով նպաստել է մետաքսագործական արդյունաբերության բարելավմանը և զարգացմանը: Մեկ ու կես միլիոն ընտանիք զբաղված են շերամապահությամբ, իսկ թթի ծառերով բուսված հողերի տարածությունը հասնում է գրեթե կես միլիոն հեկտարի:

Ձկնորսութունը, բնականաբար, շատ է զարգացած այդ ծովափնյա յերկրում, վորի ափերին լողում են անազին քանակությամբ ամենաբազմազան ու թանգարժեք ձկներ: Սա ևս յապոնացիների հնագույն զբաղմունքներից մեկն է. ձկնորսության հետքեր կարելի յե գտնել Յապոնիայի նախապատմական բնակիչների մոտ: 1919 թվի տվյալներով Յապոնիայի ձկնորսական բնակչության թիվը հասնում էր վեց ու քառորդ միլիոն մարդու՝ ընտանիքներով, վորոնցից իրապես ձկնորսությամբ պարապում էին մոտ մեկ ու կես միլիոն մարդ, բայց ըստ եյուլթյան ձրկնորսությամբ զբաղվում է Յապոնիայի ամբողջ ծովափնյա բնակչությունը: Ձկնորսության ամբողջ արդյունքի արժեքը Յապոնիայում կարելի յե հաշվել մեկ ու կես միլիարդ յենա (յենան հավասար է 93 կոպեկի), վորը կազմում է պետական յեկամտի նշանավոր մասը:

Այսպիսով, ուրեմն, մենք տեսանք, վոր յապոնական գյուղացու-հողագործի ու ձկնորսի շրջությունը շատ ծանր է, վոր նա ստիպված է ծախելու իր հողը և քաղաք ձրգտելու, վորպեսզի այնտեղ աշխատանք ճարի ֆարրիկներ-

րում և գործարաններում: Մյուս կողմից, արդեն գործարանում աշխատող բանվորը յերբեմն, արդյունաբերության դադարման և ձեռնարկության փակման շնորհիվ ստիպված է նորից գյուղ վերադառնալ և փնտրել այնտեղ վորևե սպաստարան ու սնունդ: Ստացվում է շատ կենդանի և ամուր կապ բանվորների և գյուղացիների՝ միջև, քանի վոր քաղաքը և գյուղը մշտապես փոխանակվում են իրենց

Նկ. 5. Յապոնական գեղջկուհիները քաղաքից տանում են թափթփուկներով դուլերը՝

բնակչությամբ: Այդ կապի շնորհիվ յապոնական գյուղացիները լավ կազմակերպված են և ընդունակ են հասարակական յեյուլթյան: Յապոնիայում վաղուց ի վեր գոյություն ունեն գյուղացիական միություններ, առանձնապես շատ են հողագուրկ վարձակալ-գյուղացիների միությունները: Նրանք առանձնապես վատ են սպրում և այդ պատճառով ել յերբեք հանդիսա չեն մնում — նրանք հող-

վում են և խոտվություններ սարքում, առաջադրելով վոչ միայն տնտեսական, այլև քաղաքական պահանջներ: 1920 թ. տեղի յեն ունեցել 408 խոշոր գյուղացիական հուզմունքներ, 1921 թ. — 1255, իսկ 1922 թ. ավելի շատ — 1500: Ամենից ավելի գյուղացիները դժգոհ էին բարձր վարձագներին և վարձակալության ծանր պայմաններից, բայց լինում էին խոտվություններ նաև քաղաքական պատճառներով: Հեղափոխական խոտվություններ լինում էին այնտեղ, ուր կային շատ գործազուրկ բանվորներ կամ գորացրված զինվորներ: Պայքարելով իրենց իրավունքների համար, յապոնական գյուղացիները արտաբերում են մեծ պատասխանություն և դիսցիպլինա, վորոնց շնորհիվ շատ անգամ հաղթանակող են դուրս գալիս կալվածատերերի դեմ մղած պայքարում: Յապոնական կոմունիստ կատայաման պատմում է այդպիսի բազմաթիվ դեպքերից մեկի մասին: 1918 թ. խոշոր հողատերերից մեկը մերժում է գյուղացիների խնդիրը — պակասեցնել վարձագինը անբերրուլթյան պատճառով: Գյուղացիները թողնում են հողը և գնում են աշխատանքի անձրանքերը: Համառ կալվածատիրոջ հողերը մնում են անմշակ: Հարևան գյուղացիներից վոչ մեկը չի ցանկանում վարձով վերցնել այն հողամասերը, վոր թողել են իրենց ընկերները: Կալվածատերը փորձում է բերել հեռավոր շրջաններից վարձու դաշտային բանվորներ, բայց զրանից ևս բան դուրս չի գալիս, վորովհետև յապոնական գյուղացիները, ինչպես և յապոնական բանվորները, համերաշխ են և իրար ոգնում են պայքարի ժամանակ: Այդպես շարունակվում է յերեք տարի, մինչև վոր կալվածատերը բավարարում է գյուղացիների պահանջները:

Գյուղացիական միությունները այնպես են կազմակերպված, վոր նրանց վորոշումները բոլոր անդամները

պահպանում են անխախտ: Գյուղացիների հետ վատ վարված, նրանց պահանջները չբավարարած կալվածատերը մնում է գյուղում մենակ — բոլորը նրանից յերես են դարձնում, նրան բոյկոտի յեն յենթարկում: Նույնիսկ յեթև հրդեհ պատահի նրա կալվածում — գյուղից վոչ վոք նրան ոգնության չի հասնի: Յեթե մեկը շարունակի հարաբերությունների մեջ լինել բոյկոտի յենթակա կալվածատիրոջ հետ, — նա ինքը ևս բոյկոտի կենթարկվի ամբողջ շրջանում: Չքավոր գյուղացիության այդպիսի համերաշխությունը շատ հաճախ նպաստել է նրա հաղթանակին հողատերերի հանդեպ, թեև սրանք ևս սկսել են կազմակերպել իրենց միությունները: Բայց կալվածատերերի միությունները թույլ են և պակաս համերաշխ: Յերբ գյուղացիությունը սկսեց ներկայացնել վոչ միայն տնտեսական, այլև քաղաքական պահանջներ, յապոնական կառավարությունը շտապեց կալվածատերերին ոգնության: Մինչև 1922 թ. կառավարությունը զբաղված էր բանվորական շարժումը ճնշելով, բայց յերբ նա պարզ տեսավ և համոզվեց, վոր գյուղացիության մեջ ևս արմատանում է հեղափոխական վոզին, — սկսեց գյուղում ևս գործադրել պանագան վոտսիկանական միջոցներ:

Այսպես, որինակ, Գիֆույում գյուղացիական խլրտումների ժամանակ արգելված էր խփել վոչ միայն յեկեղեցական, այլև հրդեհաշեջային զանգակները, վորովհետև գյուղացիական միությունները սովորաբար զանգահարությամբ են հավաքում իրենց անդամներին. արգելված էին վոչ միայն ժողովները, այլև յերկու-յերեք գյուղացու հանդիպումը, իրարու տուն հաճախելը և այլն: Այդպիսի միջոցներով վոտսիկանական իշխանությունը ձգտում էր արմատախիլ անել գյուղացիական հեղափոխականությունը: Սակայն, այդ միջոցները իրական չէին և չեն, վորովհետև

գյուղացիական շարժումը իր արտաքին ձևերով քիչ եր
նման բանվորական յեղույթներին, վորոնց համար փոքոց
դուրս գալը և ցույցերը անխուսափելի յեն։ Գյուղացիները
ուղղակի չեն աշխատում կամ գնում են ուրիշ տեղ աշխա-
տելու... Յերբ կառավարությունը սկսեց հետապնդել գյու-
ղացիական շարժումը, առանձին մանր գյուղացիական
միությունները սկսեցին միանալ իրար հետ և կազմել
ավելի խոշոր միություններ, վոր ոգտավետ ե հեղափոխա-
կան շարժման համար։ Վերջին տարիներս բանվորական
միությունները ևս միջոցներ են ձեռք առնում գյուղա-
ցիականների հետ միանալու. յերբ այդ իրագործվի — «հո-
ղագուրկ գյուղացիությունը և պրոլետարիատը կկազմեն
մեկ ընտանիք, Յապոնիայի աշխատավորության մեկ մար-
տական կազմակերպությունը»։

Այդպիսի միավորման նշաններ արդեն կան. 1928 թ.
յապոնական պարլամենտի ընտրությունների ժամանակ
բանվորները, դաշնակցած հեղափոխական գյուղացիության
հետ, կարողացան, չնայած բոլոր դժվարություններին և
բոլոր հետապնդումներին, հավաքել իրենց բանվորա-գյու-
ղացիական կուսակցության ոգտին 192 հազար ձայն և
իրենց յերկու ներկայացուցիչներին ընտրել պարլամենտի
անդամ։ Այնքան կարևոր չե, վոր բանվորներն ու գյուղացի-
ները յերկու պատգամավորներ են ուղարկել բուրժուական
պարլամենտ, վորքան կարևոր ե այն, վոր աշխատավորական
մասսաները հեղափոխական պայքար են սկսել իրենց իմպե-
րիալիստական կառավարության դեմ։ Այդ պայքարի մեջ
բանվորա-գյուղացիական կուսակցությանը ոգնում եր պրոֆ-
միությունների ձախ թիւր — Խիոգիկայը, վոր միացրել ե ար-
դեն մի քանի տասնյակ հազար անդամներ։ Մեծ աջակ-
ցություն ցույց տվեց նաև յերիտասարդության լիգան,
վորը բողոքում եր Չինաստանի կողոպուտի դեմ՝ յապո-

նական իմպերիալիստների կողմից։ Վերջապես, ինչպես
ասում ե «Կոմինտերն» ժուռնալը, «1928 թ. ընտրողա-
կան կամպանիայի մեջ ամենակարևոր յերևույթն եր յա-
պոնական կոմունիստների յեղույթը, վորոնք կարողացան
վերականգնել կոմունիստական կուսակցությունը վոստիկա-
նական վայրագությունների և ֆաշիստական տերրորի պայ-
մաններում։ Յապոնական կոմունիստական կուսակցության
լոզունգները արձագանք եյին գտնում պրոլետարական լայն
մասսաների մեջ։ Յերիտասարդ կոմունիստական կուսակ-
ցությունը միանգամից դարձավ յապոնական պրոլետարիատի
ակտիվ հեղափոխական ուժերը զորահավաքող կենտրոն»։

Յապոնական հին կենցաղի մեջ ուժեղ թափով ներս ե
խուժում յեվրոպական տեխնիկան և կուլտուրան։

Ամբողջ Յապոնիան կտրտված ե յերկաթուղիներով.
Մնացել են շատ քիչ խուլ գյուղեր, ընկած յերկաթուղուց
50—60 կիլոմետր հեռավորության վրա։ Բայց այդ խուլ
գյուղերում ևս կան արդեն նորմուծություններ՝ — հազոր-
դակցությունը գյուղերի միջև կատարվում ե ավտոբուս-
ներով, գյուղական խճուղիներով թռչում են հեծանիվները։
Նույնիսկ հասարակ գյուղացիական սայլերի վրա կարող եք
տեսնել հին տարազով հագնված պառավ (լայն վարտիկ
կիմոնոյի վրա), հին սովորության համաձայն, սև ներկած
ատամներով, սակայն լրագիր կարգալիս։ Յապոնական
ամայի Ալպերի լեռնցիները, վորոնց մյուս բնակիչները
վայրենիներ են հաշվում, ձեռքերին ժամացույց են կրում։
Թե վոր չափով ժամանակակից յեվրոպական կուլտու-
րան մուտք ե գործել Յապոնիայի նույնիսկ ամենահեռավոր
անկյունները, կարելի յե դատել գերմանական գրող
Հաուզների պատմածից իր ճանապարհորդության մասին
դեպի հարավի այդ անմարդաբնակ լեռները։ Մի քանի

յեվրոպացի ճանապարհորդներ յերեկոյան դեմ մտացել են ամայի լեռների առաջ ձգված վերջին գյուղին: «Արդեն մթնել եր: Յապոնական տները լուսավորված են բոլոր չորս պատերով, ասես գետնին դրած լապտերներ լինեն: Մի ճաղատ պառավ, սև առամներով և վարտիկը հագին, վոր մեր դեմ եր գալիս, մեզ տեսնելուն պես ճշարով մի կողմ ե փախչում: Մենք անցնում ենք գյուղով, գիշերելու ոթե- վան փնտրելով: Գյուղի հիսուն կամ վաթսուն տները բա- ժանված են յերեք զուգահեռ փողոցների: Մենք անցնում ենք յերեք խանութի, պոստատան, դպրոցի, հյուրանոցի և ռեստորանի մոտով: Փողոցի մեջտեղում գտնվող լուսա- վորված բուղիկան գրավում ե մեր ուշադրութունը: Մո- տենում ենք նրան: Բուղիկայի մեջ գրված ե փողոցային ելեկտրական մի հսկա ժամացույց:

Այդպիսով, նույնիսկ այդ լեռնային վայրենի, յետ ըն- կած գյուղում, այդ զրեթե անմարդաբնակ լեռներում, կա և՛ պոստ-հեռագրային բաժանմունք, և՛ դպրոց, և՛ ելեկ- տրականութուն, և՛ փողոցային ժամացույց: Նույնիսկ ճա- նապարհի մի քանի սյուների վրա գծված ե այդ տեղերի քարտեզը: Դա նոր կուլտուրայի հետքերն են, վորը մուտք ե գործել Յապոնիա վերջին տասնամյակների ընթացքում:

* * *

— Ահա հայրիկս ինձ տվեց մի բացիկ յապոնական տեսարանով, — ասաց Սաշան, մեկնելով ուսուցչուհուն հետևյալ նկարը:

— Ո, դա շատ լավ ե, — ուրախացան «չինուկները», — մենք մինչև այժմ չունեյինք բոլորովին յապոնական բնու- թյան տեսարաններ:

— Այդ գեպըում, յերեխաներ, նկարների տակ զրեք արևի ծագելու նկարազրութունը Յապոնիայում: Այդ տողերը

պատկանում են ֆրանսիական գրող Ֆարրերին, վորը սիրում եր բնությունը և կարողանում եր լավ նկարագրել այն:

Արևելյան լեռնաշղթայի ակիբավոր գաղաթը ավելի ու ավելի սևին եր տալիս լուսավորվող յերկնքի վրա: Արշալույսը, հանկարծակի ու տիրող, հաստատում եր իշխանութունը: Յերևացին ամպերը — նախ կապ- տավուն, իսկ հետո հանկարծ ասես արնակոլով, կար- ծես ողային մի սուր ձեղքեց նրանց: Յեվ հանկարծ բոլոր գույները — և՛ ալ-կարմիր, և՛ մոխրագույն, և՛ կապույտ — լուծվեցին գուռ վոսիու մեջ, Ծովը փայ- լեց, խաղալով վարդագույն պղնձի և կապույտ պող- պատի պսպղուկներով: Յեվ, հանկարծակի հանդես գալով ամբերի ու ծովի վրա, ծագող արևը փայլեց Յապոնիայի վրա և, թվում եր, թե ամբողջ Յապո- նիան ցնցվեց ուրախութունից»:

«Դժոխք»

(Յապոնական գրող Կանեկոյի պատկածր)

— Մենք, յերեխաներ, կարդացինք ձեզ հետ պատմ- վածք յապոնական ձկնորսի մասին. իսկ այժմ կարդանք կանեկոյի «Դժոխք» վերնազրով պատմվածքը յապոնական գյուղացիների մասին, — ասաց ուսուցչուհին:

Ակսած հունիսի կեսից վոչ մի կաթիլ անձրև չեր թափ- վել: Որեցոր շարունակվում եր պարզ, սոթ յեղանակը: Սովորաբար Յապոնիայում հունիսի կեսերից սկսվում ե անձրևների շրջանը, վորը շարունակվում ե գրեթե մի ամիս: Գյուղացիները սպրում եյին այն հույսով, վոր

գուցե վաղը անձրև գա... Բայց որերն անցնում էին, իսկ գյուղացիների հույսը չէր արդարանում: Բրնձի ծիլերը սկսեցին թառամել: Հողագործները հարկադրված էին գետից ջուր բերել արտերի համար:

Գետը գտնվում էր ցածում — նասոս հարմարեցնելու հնարավորություն չկար: Հարկադրված էին իրենք կրել ջուրը: Կանայք, ծերունիները, յերեխաները — բոլորը աշխատում էին: Գյուղում յեղած բոլոր դուլերը գետափն էին տարված: Բայց զրանով գործին ոգնել անհնարին էր: Յերեք որ հագիվ էր անցել, յերբ բոլորը ուժասպառ յեղան: Հուսահատ հայացքով նայում էին գյուղացիները բրնձի մեռնող ցանքսերին — անհրաժեշտ էր թեկուզ մի մասը փրկել կորստից: Մերկ տղամարդիկ ու կանայք հավաքվում էին գետի մոտ, լեցնում էին դուլերը, բարձում ձիերի ու յեղների վրա և տանում արտերը: Հրավառ արևի տակ մարդիկ ու անասունները շնչասպառ, քրտնաթոր բարձրանում էին լեռը:

Բոլորի շղերը լարված էին: Գետը չորանում էր: Յեւ անա այն ժամանակ ճահճուտներից ջուր առնելու համար սկսվեց մանվան ու կյանքի կռիվ: Բայց այդ կռիվը յերկու որից ավելի չտևեց — կորավ պառակտումների պատճառը — ջուրը բոլորովին վերջացավ: Գյուղացիները վերջնականապես վնասվեցին:

Հետևյալ որը հրաման դուրս յեկավ, վորով արգելվում էր ջրհորի ջուրը ծախսել արտերի վրա — դա սպառնում էր մարդկանց կյանքին: Գյուղում 150-ից ավելի մարդ էր ապրում: Ութ ջրհորից յերկուսը պատկանում էին կալվածատեր Սակատային և գյուղացիները չէին կարող նրանցից ոգտվել, յերկուսը կեղատաված էին և նրանց ջուրը խմելու անպետք էր: Ամբողջ գյուղը պետք է ապրեր միայն չորս ջրհորով:

Ծանր է կորուստի մասնել բրնձի ցանքսերը, բայց ավելի թանգ է սեփական կյանքը: Այն էլ կա, վոր ջրհորի ջուրը արտի համար համազոր է տաք բարի վրա ընկած կաթիլին: Արտերի ամբողջ տարածությունն է 37^{1/2} ցիլոբու (ցիլոբու — մոտ մեկ հեկտար): Հողը գրեթե ամբողջովին հարուստ Սակատայի սեփականությունն է: Սակատայի ընտանիքը ունի, բացի դրանից, էլի 120 ցիլոբու բրնձի և հացի արտեր: Նա իր ձեռքն է առել նաև տաք աղբյուրը: Առաջ այդ աղբյուրը գյուղին էր պատկանում, բայց Սակատան իր ձեռքն առավ այն, տալով գյուղին դրա փոխարեն իր կառուցած դպրոցը, վորի վրա ծախսել էր 13 հազար յեն:

Գյուղացիները ամեն գիշեր անկողին էին մտնում, համառոտ են կրկնելով — «գուցե վաղը անձրև գա...», բայց լեռների վրա ամպի մի կտոր անդամ չկար, և վորոտում էր միայն «Դժոխքը»-ը, տաք աղբյուրը, ժայթքելով յգետնից:

«Գուցե անձրև լինի» — ապարդյուն հույսերով նայում էին մարդիկ գիշերային յերկնքին: Արտերը ճաքոտվել էին, լայն բաց արած ծարավոտ բերանները: «Ձուր» — ասես անքում էին նրանք, Բրնձի ծիլերը արդեն, ասես, մեռած լինեին: Գյուղացիների հուսահատությունը հասավ իր սահմանին: Անհրաժեշտ էր անհասպաղ մի վորևե բան անել:

— Իմ կարծիքով, մեզ այժմ մտնում է միայն դիմել Սակատային, — ասաց յերիտասարդ Սուկեձին գյուղացիներին, վորոնք խորհրդակցության էին հավաքված գյուղի պատվովոր մարդկանցից մեկի մոտ:

— Ճիշտ է, ճիշտ է — ձայն տվին մյուս յերիտասարդ տղամարդիկ, աչքերը փայլեցնելով:

— Իսկ ի՞նչ պիտի խնդրենք — հարցրեց ծերուկ կամբեյը, կնճռոտելով ճակատը և կիտելով աչքերին կախված ակնհեր հոնքերը:

— Նախ և առաջ — պակասեցնել հողի վարձի համար արվող բրնձի քանակը: Յեվ ապա, յեթե վոչինչ չբանի, բաց անել ամբարներից մեկը և բրինձը նվիրաբերել գյուղին:

— Մի լավ մտածիր, թե ինչ ես ասում: Միթե կարող ենք մենք դիմել կալվածատիրոջը այդպիսի անհեթեթ խնդրով. — ընդհատեց նրան Կամբեյը հանդիմանական շեշտով:

— Ի՞նչ անհեթեթ բան կա այստեղ. — գոռաց Սուկեծին: — Միթե չունի՞ նա բրնձով լիքը հինգ ամբար: Յերբ ամբողջ յերկրում յերաշտ ե և բրնձի գինը որեցոր բարձրանում ե, Սակատան հանգիստ պակասեց ե և հարստանում ե: Յեթե նա իր ամբարներից մեկը դատարկի յեւ մեզ համար — վոչինչ չի կորցնի:

— Իա ճիշտ ե, բայց լավ գործ չե դա, Սուկեծի-սան:

— Դե մի մտածիր, վորքան ենք տանջվել մենք այդ Սակատայի համար: Ո՞վ գողացավ գյուղից աղբյուրի իրավունքները. Սակատան: Ինչո՞ւ նա այդքան հարստացավ: Վորովհետև ճնշում ե մեզ, շահագործում:

Բայց ծերուկները շարունակում եյին առարկել:

— Ինչ ել վոր ասես, բայց Սակատան մեր գյուղի բարերարն ե: Ո՞վ կառուցեց մեզ համար այդպիսի հիանալի դպրոց. Սակատա-սանը: Վորտեղից են կամուրջներն ու ճանապարհները. ամեն ինչ նրա շնորհիվ ե: Յեվ արդարացի չե նրան թշնամի կոչելը:

— Այդ այնքան ել ճիշտ չե, Կամբեյ-սան, — առարկեց Խեյկիցին, աշխատելով վորքան կարելի յե հանգիստ խոսել: — Իուք ասում եք — դպրոց շինեց, բայց չե՞ վոր այդ դպրոցի փոխարեն նա վերցրեց աղբյուրը, վորը գյուղին եր պատկանում: Կարգի բերելով և սարքավորելով աղբյուրը, նա ստանում ե նրանից 50—100 հազար: Յերբ

մենք ասում ենք, վոր Սակատան ճարպիկորեն խաբել ե ձեզ — գյուղական վարչության անդամներից, դուք վոչինչ չեք կարող առարկել: Այլ բան ե, յեթե նա մեր գյուղում կուրորտ սարքեր: Բայց նա շատ լավ հասկանում եր, վոր յեթե կուրորտը մեր գյուղում լինի, նա ստիպված պիտի լիներ թույլ տալու գյուղացիներին ձրիաբար ջուրը իրենց տանել, իսկ նա ուզում եր մենակ ոգտվել ամեն ինչից: Իսկ ճանապարհներն ու կամուրջները նա իր փողերով չեր կառուցում. այդ բոլորը շինված ե գավառի ու նահանգի միջոցներով: Ինքը նշանակել ե գյուղական վարչության անդամներին և վարում ե գյուղի գործերը, ինչպես ինքն ուզի: Ձարմանալի չե, վոր նա կարող ե մի ինչ վոր կամուրջ կառուցել. — և Խեյկիցին մի արագ հայացք գցեց ծերունիների կողմը, բայց նրանցից վոչ մեկը չհամարձակվեց առարկել նրան: — Բայց դա չե կարելու: Յեթե յերաշտը շարունակվի և չհաջողվի բրինձը հավաքել, ի՞նչ ենք անելու: Իա ամենակարևոր հարցն ե, վոր պահանջում ե անհապաղ լուծում: Յեթե ուտելու բան չլինի — ի՞նչ եք մտադիր անելու: Սակատան շահում ե բորսայում, ի՞նչ կարժե նրան բաց անել իր ամբարներից մեկը. դրանով նա չի աղքատանա:

Յերկար վիճարանություններից հետո գյուղացիները վորոշեցին գնալ Սակատայի մոտ: Բայց նա քաղաք եր գնացել: Պետք եր սպասել մի քանի որ: Վերջապես լուր բերին — Սակատան վերադարձել ե յերեկ յերեկոյան, յեթե գործ ունեք — յեկեք: Ընտրված յոթը պատգամավորները գնացին Սակատայի մոտ:

* * *

Տաճարի բակում հավաքվել եյին բոլորը — մինչև վերջին մարդը: Գյուղացիները սարսափելի հուզված եյին:

Պատճառներ շատ կային: Ասում էին, վոր շուտով կսկսվեն անձրևները, լուրեր էին պտտում, թե Սահատան ծեծել է պատգամավորներին փայտով և նույնիսկ թքել է նրանց յերեսին: Գյուղացիների առաջ այժմ դրված էր իսկապես կարևոր հարց: Սահատայի ընտանիքը, վորին ասածուց ավելի սուրբ էին հաշվում, վորի առաջ խոնարհվում էին, միանգամից ընկավ գյուղացիների աչքերում: Այժմ, իրար հավասար, կանգնած էին դեմ առ դեմ միևնույն հողի վրա յերկու թշնամիներ — գյուղը և Սահատան:

— Ի՞նչ բան է վոր Սահատան: Լավ կլիներ այդ գարշելիքին բոլորովին գյուղից դուրս քշել:

— Յեթե նա փայտով է խոսում, մենք ել նրան կպատասխանենք փայտերով: Փորձենք կովել — տեսնենք — ո՞վ կհաղթի: Բոլոր այդ կալվածատերերը գազաններ են, վոր գյուղացու արյունն են խմում. — չարությամբ հայհոյում էին յերիտասարդները:

Բարձրանալով տաճարի առաջ գտնված քարի վրա, յերիտասարդ Տոմոձին խոսեց Սահատայի մոտ յեղած պատգամավորների անունից: Խարույկի բոցերից նրա դեմքը գունատ էր թվում: Ինչպե՞ս սկսել: Նա շատ էր հուզված, վորպեսզի կարողանար ամեն ինչ կարգով պատմել գյուղացիներին: Իր ամբողջ հասակով կանգնելով քարի վրա, մի քանի ժամանակ նա լուռ մնաց: Անցավ հինգվեց ըրպե: Յեվ հանկարծ նա սկսեց պատմել չարացած ու կրքոտ, թեթև կակազելով, և դա սաստկացնում էր նրա ճառի տաքությունը: Նրա գործածած խոսքերը այնքան էլ հասկանալի չէին գյուղացիներին:

— Յեվ Սահատան, և մենք ապրելու հավասար իրավունք ունենք... Նա շահագործում է մեր արտադրության արդյունքը...

Բայց հենց այդ անհասկանալի խոսքերը այժմ անազնի սպավորություն էին թողնում հուզված գյուղացիների վրա: Թող չհասկանան նրանք այդ խոսքերը, — նրանք անմիջականորեն իրենց սրտերով գգում էին պատմողի ապրումը: Տոմոձին կանչում էր.

— Յեթե վրա հասնի սովը և ամբողջ գյուղը դատապարտվի սովամահ լինելու, — Սահատայի պարտքն է բաց անել գյուղի առաջ իր բոլոր հինգ ամբարները — մինչև վերջինը: Բայց նա չխոստացավ նույնիսկ մեկը բաց անել: Այդ այն պատճառով է, վոր նա մեզ, գյուղացիներին, տավարից ել վատ է հաշվում: — Այստեղ ցասումի բացատվարից ել վատ է հաշվում: — Սահատայի կանչություններ լսվեցին և սպառնալիքներ Սահատայի հասցեյին: Տոմոձիյի ճառը ավելի կրակոտ էր դառնում. նա կանչում էր, ավելի ու ավելի բարձր ձայնով պատմելով բանակցությունների մանրամասնությունները:

— Մեզ, գյուղի ներկայացուցիչներին, նույնիսկ սենյակ մտնել չթողին: Ընդունում էին, ասես շուն լինենք: Վերջ ի վերջո նա թքեց մեզ վրա և դուրս քշեց... Մենք այդ վոչ մի դեպքում այդպես չենք թողնի: Վաղը մենք նորից կգնանք Սահատայի մոտ — արդեն վոչ թե խնդրելու, այլ պահանջելու: Յեվ յեթե դրանից վոչինչ դուրս չգա, մեզ մտում է կովել նրա դեմ, ինչպես թշնամու դեմ:

Բոլորը ծափահարում էին Տոմոձիյին:

— Խնդրում ենք, խնդրում — բղավում էին մի քանիսը: Աղմուկ, հայհոյանք, բացականչություններ լեցրին տաճարի բակը: Յեվ հանկարծ ուժեղ հուզմունք անցավ ամբոխի միջով. «Մորիգասկա լեռան վրա անձրևաբեր ամպեր են յերևացել» — ելեկտրական հոսանքի պես սլացավ ցնցող լուրը: Մարդիկ բարձրանում էին վոտների մատների վրա և հայացքները ուղղում մթազնած յերկնքին: Նրանք ուրախությունից ցնցվեցին:

Մորիզասկայի զագաթի սև ամպերը արագ աճում էին լայնանալով դեպի արևմուտք... Ամբոխի մեջ մեկը բարձր հեկեկաց ուրախությունից և հուզմունքից: Յեվ միանգամից խփեցին աղոթքի թմբուկները: Պարուհիները պտուկեցին սրբազան պարի մեջ: Գյուղացիները ծափ տվին վագևորված: Յեվ առանց կոկորդները խնայելու, ամբողջ ուժով վռնում էին.

— Վ-ւ-ւ... վ-ւ... Ա-ւ-ւ...

* * *

— Յեվ մի շիշ... — կամաց հրամայեց Սակատան,

Նրա խոսքերը հանդարտ էին, բայց աչքերը վառվում էին ցասումով: Յերբ յերիտասարդ գեղեցիկ կինը դուրս յեկավ սենյակից, թողնելով իր յետևից թանգարժեք բուրմունքի շիթը, Սակատան ձգվեց ամբողջ մարմնով: Նրա հարթ, փայփայլած դեմքի վրա յերևաց մի թթու ծամածռություն, վորը բոլորովին չեր համակերպվում նրան շրջապատող գեղեցկությանը:

Սակատայի տունը բլուրի վրա յեր, գյուղից կես կիլոմետր դեպի արևելք: Այն սենյակից, ուր նա այժմ խմում էր բրնձի արաղի (սակեյի) յերեկոյան բաժակը, ընդհանուր տեսարան էր բացվում ներքևում ընկած գյուղի վրա: Դա ամենագեղեցիկ սենյակներից մեկն էր այդ տան մեջ, վորը կառուցված էր միայն յերեք տարի առաջ Տոկիոյից հատկապես հրավիրված վարպետների ձեռքով: Սակատան ուզում էր հրավիրել նահանգապետին իր մոտ և փարթամ ընդունելություն էր պատրաստում: Տունը կառուցված էր ամբողջովին թանգարժեք խինոքի ծառից: Գյուղացիները անվանում էին այն «խինոքի պալատ»: Յերբ նա արդեն պատրաստ էր, տղետ գյուղացիները գալիս էին ստրկական վողջույններով՝ թարմ շենքի բուր-

մունքը հոտոտելու: Սակատան կարծում էր, վոր նոր տունը, զարդարած վոսկեզոծ զարդերով, հավիտենական հարգանքի աղբյուր կձառայե նրա համար տղետ գյուղացիների կողմից:

Նահանգի բոլոր կարևորագույն շինությունները Սակատայի հյուրասիրությունը վայելելուց հետո, կառավարությունը շինեց նրա համար սքանչելի ճանապարհ կայարանից մինչև «Դժոխք» կոչված տաք աղբյուրը: Խճուղին այնքան լավ էր շինված, վոր նրանով աղատ գնում էին ավտոմոբիլները:

Այժմ Սակատան մենակ նստած էր իր փարթամ սենյակում: Պատից կախ էր արված հայտնի նկարիչ Կոզիոյի նկարը: Սենյակի մեջ գտնված այլ իրերը մեծ փող էին արժու, բայց չափազանց անճաշակ էին: Այստեղ կարելի յեր տեսնել թե հին յապոնական իրեր և թե ամերիկական ճաշակով առորյա առարկաներ, իրապես սքանչելի յեր միայն տան պատահաններից բացվող տեսարանը:

Թթու քմծիծաղով Սակատան ուղղեց իր փայլուն աչքերը գիշերային յերկնքին: Յերկնքի ծայրը լուսավորված էր վառվող խարույկների վարդագույն շողերով: Հզոր թափով ցնցելով գիշերային հեղձուձիչ ողբ, լավում էր թրմբուկների տնջոցը — «դոն... դո-դոն...»: Թմբուկների վորտը ախորժ արձագանք էր գտնում նրա սրտում: Նա վերհիշում էր ամբողջ իր կյանքը, սկսած այն որից, յերբ ստացավ միլիոնավոր ժառանգություն: Այն ժամանակ նա քանյերկու տարեկան էր, իսկ այն որից անցել է արդեն քրեթե յերեսուն տարի: Այդ տարիների ընթացքում նա մի հաճույք, և այդ բոլորը նրան արդեն ճանձրացրել էր: Այժմ նրա կյանքը անցնում էր չոր ու միապաղաղ:

Յեվ այդ կյանքի մեջ հանկարծ ներս խուժեց ստրուկների անսպասելի բուխոր: Տասնյակ հանգիստ տարիներից

հետո այդ հարվածից յեռ յեկավ նրա արյունը: Նա ամբողջովին վառվում էր ցատումից: Նա նորից վերհիշեց գյուղացիների առավոտյան այցը: Նա հարցրեց նրանց գոռոզությամբ.

— Ինչո՞ւմն ե բանը:

— Խնդիր ունենք, — թեթև վողջույնով պատասխանեց Խեյկիցին:

— Ի՞նչ խնդիր ե դա:

— Ինչպես գիտեք, յերաշտը շարունակվում է: Գետը բոլորովին ցամաքել է: Բրինձը գրեթե ամբողջովին կորավ, մեր աշխատանքը ապարդյուն անցավ: Այդ պատճառով ել... — Խեյկիցին գլուխը բարձրացրեց և շեշտակի նայեց Սակատայի կարմիր յերեսին:

— Դե, և ի՞նչ:

— Մենք ուզում ենք, վորպեսզի դուք իջեցնեք կապալի գինը և բացի դրանից, յեթե բրինձ չբանի, մենք ուզում ենք, վոր դուք նվիրեք գյուղին բրինձ ձեր ամբարներից...

— Ի՞նչ, Բրինձ ամբարներից: Այդ ո՞վ ե նվիրելու:

Սակատան խորը վիրավորված գգաց իրեն: Այդ պահանջը համազոր էր նրան, վոր ցեխ չպրտեն իր յերեսին: Յերբ են այդքան վոխվել այդ ստրուկները: Ի՞նչ ե նշանակում նրանց այդ տեսքը, խոսելու այդ յեղանակը: Ինչո՞վ ե տարբերվում այդ իրար հետ հավատար մարդկանց միջև յեզող վեճերից ու բանակցություններից: Գյուղը մոռացել է Սակատայի տան սրբության մասին: Պետք է հիշեցնել:

— Յեթե յես չլինեյի, կարո՞ղ եր, միթե, գոյություն ունենալ ձեր գյուղը: Ո՞վ շինեց դպրոցը: Ո՞վ ճանապարհներ անցկացրեց: Յե՞վ միթե իմ գրպանից չեյին գնում ուսման գրեթե բոլոր ծախսերը: Յես — վերին պալատի

նախկին անդամ եմ, իսկ դուք — հասարակ գեղջուկներ: Միթե դուք չեք հասկանում, վոր մեր միջև յեղած տարածությունը այնքան է, վորքան յերկրի ու յերկնքի միջև: Սա ի՞նչ անթույլատրելի վարք ե: Ո՞վ ե իրագործելու ձեր այդ լկտի պահանջները: — Նրա ներսում ամեն ինչ յեռ էր գալիս: — Ո՞վ ե բանալու ամբարը ձեր առաջ. — նորից բղավեց նա ցատումից դողացող ձայնով:

«Բղավիր, վորքան ուզես, հիմար: Դա մեզ ձեռնառնել», — չարությամբ մտածեց Խեյկիցին, գապելով շրթունքներին: — Դե, իհարկե, պարոն, — ասաց նա բարձր, — մենք ուզում ենք, վորպեսզի դուք բաց անեք գյուղի համար ձեր հինգ ամբարներից մեկը...

— Նվիրել թե չնվիրել իմ ապրանքը — դա իմ գործն է: — Ուրեմն, դուք ուզում եք ասել, վոր ձեր գործը չե, յեթե գյուղում բոլորը կոտորվեն սովից:

— Սատկելու յես — թող սատկեն: Դա ինձ չի վերաբերվում. — կորցնելով ինքն իրեն, բղավեց Սակատան:

— Իհարկե, ձեր կամքն է — նվիրել բրինձը կամ չնվիրել, — պատասխանեց Խեյկիցին, — բայց այդ բրինձը դուք ունեք միայն մեր շնորհիվ:

— Ճիշտ է. — վոչ բարձր, բայց ազդեցիկ տոնով ոգնության հասավ Սուկեձին, վորը մինչ այդ խոսակցությանը չէր մասնակցում:

— Չիմարներ, խելագարվել եք, ինչ է: Արդեն չեք ել քարբերում, թե ուր ե ձերը և ուր — ստարներինը, — բղավում էր Սակատան, գործածելով կոպիտ խոսքեր, վորոնցից նա միշտ խուսափում էր, ինչպես ամեն մի լավ դաստիարակված յապոնացի:

— Վոչ, լավ ենք տարբերում... Չե՞ վոր բրինձը մեր քրտինքից է բուսել:

— Յեվ նրան պահանջելը — մեր իրավունքն է — ավելա-
ցրեց Տոմոձին, մի քիչ առաջ անցնելով և ատելությամբ
նայելով Սակատային:

Այդ խոսքերից պայթեց Սակատայի մինչ այդ զսպված
զայրույթը: Նա բոլորովին կորցրեց ինքն իրեն:

— Դուք ավագակներ եք, բանդիտներ: Չասե՞ք — ու-
սական բոյլշեիկներին եք վարակվել:

— Իսկ բոյլշեիկները ինչո՞վ են վատ. — ավելի ևս
բարձր գոռաց Սուկեձին, բոլորովին գունաթափ:

Մի ժամանակ ինչ վոր ժուռնալի մեջ, իր յեղբոր
տանը, Սուկեձին կարդացել էր մի քանի էջ, վորոնց մեջ
շատ էյին գովաբանում Խորհրդային Ռուսաստանը: Նա
արդեն բոլորովին մոռացել էր, թե ինչ էր գրված այն-
տեղ, բայց և այնպես կանչեց.

— Ռուսաստանում բոլորը աշխատում են: Այնտեղ վո՞չ
մի կալվածատեր չկա...

— Դուք այստեղից, դուք. — խելագարի նման բղա-
վում եր Սակատան, ձեռքերը շարժելով: — Չեզ հետ խո-
սելն ել զգվելի յե... Անասուններ... — Փրփուրը թռավ
նրա բերանից և ընկավ Մագոսուկեյի յերեսին, վորը
կանգնած էր յետևում և ամբողջ մարմնով դողում էր:

— Չի սազում ձեզ, այդպիսի պատվավոր պարոնի,
բղավել խելագարի նման. — սառնարյունորեն նկատեց
Խեյկիցին: — Վաղը մի անգամ ել կզանք, պարոն: Մինչև
վաղը մի լավ մտածեցե՞ք:

Խեյկիցին այդ հանդարտ նկատողությունը սոսկալի
հարված էր Սակատայի համար: Նա զգաց, վոր գետինը
շարժվում է վոտքերի տակ:

* * *

Բայց Սակատան չսպրեց մինչև վաղը: Նա վորոշեց,
գյուղացիական շորեր հագած և յերեսը ծածկած, գյուղը

մտնել և իր վրեժը հանել գյուղացիներից, մանավանդ
հանդուզն Խեյկիցինից, վիրավորանք հասցնելով գյուղի այդ
ներկայացուցչի կնոջը: Գյուղացիները սոսկալի հուզվեցին.
նրանք չճանաչեցին Սակատային այդ ծպտված խուլիզանի
մեջ և զայրույթի մեջ վորոշեցին նրան սպանել: Մեկը
գոռաց վրդոված՝ —

— Գցել նրան «Դժոխք»-ը, «Դժոխք»-ը, «Դժոխք»-ը:
— Ճիշտ է: Ուղիղ է. «Դժոխք»-ը դրան:

— Վ-ա-ա... — պայթեց ամբողջ կատաղի վռոնցով:
Խեյկիցին նույնպես գոռում էր: Այդ աղաղակը ակամա
պոռթկում էր նրա կրծքից: Նա ուզում էր կասեցնել ամ-
բոխի ցատումը: Մի բոպեյով ուզում էր փրկել թշվառին —
ընդհանուր թշնամուն: Բայց վո՞չ վոք չլսեց նրա աղա-
ղակը: Տասնյակ ձեռքեր մի կողմ հրեցին նրան և ազա-
նիչպես մի թեթև խաղալիք, գցեցին մարդուն իրենց
ուսերին և, լեցնելով ոգը անընդհատ վայրենի աղա-
ղակներով, վազեցին դեպի «Դժոխք»: Վազում էյին ձե-
րունիները: Վազում էյին կանայք: Վազում էյին յերե-
լանները նրանց յետևից: Յեվ հենց այն բոպեյին, յերբ խե-
լագարված ամբողջ հասավ դեպի «Դժոխք» տանող լեռ-
նային շառավիղին, լավեց լալացուցիչ կանացի ձիջ՝ —

— Անձրև:

— Անձրև, — վախեցած կրկնեց մեկը:

— Անձրև, — լավեցին բեկվող, դողդոջ ձայներ:

— Անձրև, — լավեցին մարդիկ, լսելով թափվող անձրևի աղ-
չետևյալ բոպեյին մարդիկ, լսելով թափվող անձրևից, նրանք
մոռլը, բոլորովին ցնորվեցին ուրախությունից: Նրանք
բարձրանում էյին վոտքերի մատների վրա, դեմ տալով
յերեսները սառը կաթիլներին: Վռոնում էյին: Լալիս: Հե-
կեկում:

— Անձրև... Անձրև յեկավ...

Նրանք չեյին մտածում, թե ինչ են անում այժմ, թե ինչ չար վիճակ է սպասում նրանց վաղը... Նրանք, ասես, գառանցանքի մեջ լինեյին, յերազի մեջ... Յեվ ասես խալազարների մի ամբողջ, ցատկելով ու պար գալով, նրանք վագեցին դեպի անարկու «Դժոխքը»...

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐԸ ՅԱՊՈՆԻԱՅՈՒՍ

— Շարքերի. — հնչում են դպրոցական հրապարակում տղաների զիլ ձայները:

Խիում է դպրոցական զանգը: Գարնանային թարմ առավոտի ժամի ութն է: Յեվ այնքան ծանր է փոքրիկ տղաներին թողնել իրենց խաղերը: Նրանք բոլորը մուգ-կապույտ կիմոնո յեն հագած, վորոնք կապված են վոլորուն մանվածային գոտիներով: Ավելի ունևորները բաց-կապույտ գուլպաներով են — հատուկ բաժանմունքով մեծ մատի (բթամատի) համար, վորպեսզի նա կարողանա անցնել մեր սանդալների նման փայտե վոտնամանների (գեթաների) կաշվի օղակով: Նրանց գլուխներին սրածայր գլուխարկներ են դրված: Բայց մեծամասնությունը բոբիկ է և գլխաբաց: Դրանք ամուր փոքրիկներ են, լայնաթիկունք, կլոր, վարդագույն, փոսիկներով թշերով: Նրանք գրավում են իրենց տեղերը, կազմելով յերկու կարգ:

— Ուշադրություն:

Մեծ տղաները յուրաքանչյուր դասարանում հաշվում են իրենց ընկերներին, նշանակելով բացականերին:

— Դեպի աջ. — լսվում է հրամանը. — Առանջ, մարշ. արագ քայլերով:

Ասես փոքրիկ զինվորներ, բոլոր այդ յերեխաները, վորոնցից մի քանիսը հագիվ հինգ տարեկանից մեծ լինեն, շարժվում են դեպի դասարանները: Դռների մոտ նրանք

կանգ են առնում և իրենց փայտե գեթաները փոխում են հարդյա գորիներին-տուֆիներին: Ապա նրանք մտնում են դասարան և լուռ կանգնում են, մինչև վոր նրանց յետևից յեկող ուսուցիչը գրավում է իր տեղը ամբիոնի առաջ: Դասարանի ավագը, վորի տեղը յետին նստարանների վրա յե, վորպեսզի հետևի կարգ ու կանոնին, հրաման է տալիս —

— Վողջո՛ւյն:

Ամբողջ դասարանը վողջունում է, իսկ ուսուցիչը պատասխանում է վողջույնին: Դրանից հետո սկսվում է դասը: Յերեխաները նստում են յերկտեղ նստարանների վրա: Առաջին տարին տղաներն ու աղջիկները միասին են սովորում, բայց հետո նրանց բաժանում են տարբեր դասարանների: Տարրական դպրոցում նրանք սովորում են կարգալ, գրել, թվաբանություն, յերգեցողություն և մարմնամարզություն: Ավելի ուշ նրանք սկսում են սովորել պատմություն:

Դպրոցներում առաջին իսկ դասերից փոքրիկ դպրոցականներին ներշնչում են, թե պետք է սիրել թագավորին և ամեն բանում հնազանդվել նրան: Յպտոկադոն, այն ինչ գրեթե ամբողջ աշխարհում ժողովուրդները տապալել են թագավորներին և քանդել են զահերը: Նույնիսկ հարևան Չինաստանում հաստատված է, ինչպես դուք գիտեք, հանրապետություն: Ճիշտ է, այդ բոլոր յերկրներում իշխանությունը գտնվում է կապիտալիստների, բուրժուազիայի ձեռքում, վորքնք շահագործում են ու տանջում բանվորներին ու աշխատավոր գյուղացիներին, ապրում են նրանց աշխատանքի ու ջրտինքի գնով, բայց և այնպես միապետություն, թագավորներ այնտեղ չկան և բանվոր դասակարգին ու աշխատավորությունը մնում է

մի քայլ ևս անել — տապալել կապիտալիստների տիրապետութիւնը, վերցնել իշխանութիւնը իր ձեռքը և հետևելով Խորհրդային Միութեան որինակին, կառուցել սոցիալիզմ: Իսկ Յապոնիայում թագավորը — միկադոն դեռ բավականին ուժեղ է:

Թագավորի ծննդյան ուրը դպրոցներում հանդիսավոր ծեսեր են կատարվում, ներբողներ յերգում, յերկար կյանք են մաղթում և այլն:

Յերեխաներին այնպիսի անհեթեթ մտքեր են ներշնչում թագավորի վեհութեան և նշանակութեան մասին, վոր նրանց գլխում ամենավայրենի հարցեր են ծագում: Այսպես, որինակ, յապոնական դպրոցականներից մեկը մի այդպիսի հանդեսից հետո հարցնում էր մի ուրիշին՝ «Ի՞նչ ես և թագավորը. արդյոք շնչում ե նա, ինչպես բոլոր հասարակ մահկանացուները. հիվանդանում ե նա յերբեիցե, նա, արդյոք, վորևէ բան ուտում ե և խմում ե, թե՛ նա ողի նման ե»:

Բայց յապոնական յերեխաներին պատվաստում են վոչ միայն սեր զեպի թագավորը: Փոխանակ ներշնչելու նրանց հարգանք զեպի բոլոր աշխատավորները, — նրանց մեջ դաստիարակում են պտելութեան զգացմունք զեպի այլ ազգութիւնները: Այսպես, ժողովրդական դպրոցներում հաճախ այսպիսի տեսարանների յենք պատահում.

*

«ժամանակ առ ժամանակ, ձմեռը, — պատմում ե Պերիսը, — յերբ ձյունը թափված էր գետնին հաստ շերտով, ուսուցչուհին դիմում էր դասարանին՝ —

Այդ խաղերի ժամանակ հաճախ դպրոցական հրապարակի վրա պատկերացվում էր փոքրիկ չափերով չինական պատերազմը: Յուրաքանչյուր խումբը աշխատում էր

մյուսի վզին փաթաթել չինացիների դերը, վորովհետև վոչ վոք չէր ուզում, ինարկե, ներկայացնել այդ արհամարհելի ազգութիւնը: Այն ժամանակ յերկու խմբերն էլ շինում էին ձյունից մի անագին գունդ, իրենց չափ, և ապա — յերկրորդ, ավելի փոքր գունդը, վորը դնում էին առաջինի վրա: Այդ վերին գնդի վրա թանաքով նշանակում էին քիթը, աչքերը, բերանը և այդ բոլորը անվանում էին Լի-Սուն-Չանգ — չինական այն հայտնի փոխթագավորի անունով, վորը մոտ յերեսուց տարի առաջ Յապոնիայի համար անախորժ պայմանագիր էր կնքել: Նրա վրա ձգում էին ձյուն, ցեխ, ինչ վոր ձեռքերին գար, և ապա թողնում էին, վոր հալչի, կեղտոտ, մոռացութեան տրված, հրապարակի մի անկյունում:

Փոքրիկ յապոնացիներին սովորեցնում են զինվորական կարգապահութիւնը, դաստիարակում են նրանց մեջ հավատարմութիւն դեպի թագավորը և ազգային գոռոզութիւնը, — այդ բոլորը յերկրի միապետական կարգերի հետևանքն է, ուրիշ ժողովուրդների վրա իշխելու ձգտման արդյունք: Բայց մյուս կողմից, յապոնական դպրոցականներին փոքր հասակից ընտելացնում են հասարակական կյանքի, վորպեսզի պատրաստեն նրանց աշխատելու իրենց կապիտալիստական յերկրի պետական հիմնարկներում: Յապոնիային ծանոթ մարդիկ պատմում են, վոր հոետորական արվեստը զարգացնելու համար թույլ են տալիս նույնիսկ նախադրուցական հասակի յերեխաներին ժողովներ հավաքել ձուռեր արտասանելու համար: Հաճախ կարելի յե տեսնել, թե ինչպես 8—10 տարեկան տղաներ ձուռեր են արտասանում փոքրիկ ամբիոններից, ըստ վորում ձառախոսի առաջ անպայման դրված ե լինում ջրամանը՝ ջրով լի և բաժակ:

Փոքրիկները քննում են իրենց ընթացիկ կյանքի բոլոր հարցերը, ընտրելով իրենց ժողովներում նախագահ-և քարտուղար: Այդպիսով, մանուկ հասակից յապոնացիները ընտելանում են հասարակական կյանքին, այլ և, ի միջի այլոց, ճառեր արտասանելուն, վորը շատ են սիրում նաև հասակ առնելուց հետո:

Սեր դեպի լրագիրը նույնպես պատվաստվում է յապոնացուն մանուկ հասակից, և ուսման յերրորդ տարվա ընթերցանության գրքի մեջ կարելի յե տեսնել լրագիրը ներբողոյ հետևյալ — վոտանավորը.

Մայրաքաղաքի անցքերը, գյուղի գործերը,
հեռու յերկրներում պատահած դեպքերը
մի հայացքից հասկացող լրագիր:

Ո՞ր, այդ հարմարությունը — լրագիրը:
Մեծ հրդեհ է պատահել թե գողություն,
կամ թե յեկել է անեղ համաճարակը, —
ամեն ինչի ուշադրություն է դարձնում լրագիրը:

Ո՞ր, սիրալիւ լրագիր:
Մարդկանց անհայտ բարիքն և արտացոլում,
սովերի մեջ թաղնված չարիքն և արտացոլում
հայելու նման, լրագիրը,
ն, լուսավոր լրագիր:

Ա Մ Փ Ո Փ Ո Ւ Մ

Մեր ծանոթ դպրոցի 4-րդ խմբակի աշակերանները վերջացնում էին իրենց ցուցահանդեսի սարքավորումը, իսկ կոստյան և կոլյան ճեպընթաց գնացքում սլանում էին դեպի տուն: Կրկին սլացան նրանց առաջից գերմանական մաքուր ու կոկիկ քաղաքներն ու գյուղերը, սլացավ աղ նրանք արդեն խՍՀՄ-յան սահմանները:

Նրանց հիշողության մեջ մնաց ծերուկ գերմանական բանվոր-կոմունիստի հրաժեշտի ճառը Բեռլինում, նրանց մեկնելու ժամանակ: Այդ ճառը ուղղված էր հավաքված յերկաթուղային բանվորներին, վորոնք իրենց աշխատանքի վայրերն էին գնում, բայց մեր տղաները այդ ժամանակ գտնվում էին կայարանում և լսում էին այդ ճառը:

*

Ուր ել վոր մենք յեղանք — Լոնդոնում, Պարիզում, Բեռլինում, Նյու-Յորկում կամ Շանհայում — ամեն տեղ մենք տեսանք, վոր ազգաբնակչությունը շատ խիստ կերպով բաժանված է հարուստ դասակարգերի, վորոնք ապրում են փարթամության և առատության մեջ, և չբավորների, վորոնք պատապարված են զաղրելի, կեղտոտ ու աղքատ թաղամասերում: Անողոք բաժանումը աղքատների ու հարուստների, բաժանում, վոր վոչ միայն չի վերանում, այլ քանի գնում ավելի ուժեղանում է և խորանում, — անառաջին յեզրակացությունը, վորին հանդում ենք մենք մի

շարք կապիտալիստական յերկրներ ուսումնասիրելուց հետո: Ընդհանուր սպառազինումներ, բոլորի յերկյուղը բոլորից, նոր համաշխարհային ավելի ևս սոսկալի պատերազմի նախապատրաստութիւն — անա մեր յեզրակացութիւնը: Յեզ, վերջապես, յերրորդը — յերկրագնդի վրա ամեն ինչ սերտ կապված է իրար հետ, յուրաքանչյուր խոշոր քաղաքական և տնտեսական անցք արձագանք է գտնում աշխարհի ամենատարբեր անկյուններում:

Սրանից արդեն պետք է պարզ լինի, թե վորպիսի անազին նշանակութիւն ունի աշխարհի բոլոր մասերի համար բանվորական պետութիւն գոյութիւնը Յեզրոպայի Արևելքում: Ամբողջ աշխարհի պրոլետարիատը տեսնում է, վոր հնարավոր է տապալել կապիտալիստների իշխանութիւնը և կյանքը կառուցել նոր ձևով: Վերցնենք առայժմ միայն մի որինակ. Անգլիայում, Գերմանիայում, Ֆրանսիայում ավելանում է բանվորական որը: Այնտեղ հեղափոխական փոթորիկների ճնշման տակ մտցված 8-ժամյա բանվորական որը փոխարինվում է 9 և 10-ժամյա որով: Այդ կատարվում է հարուստ և առաջավոր յերկրներում, իսկ աղքատ ու յետամնաց յերկրներում — Չինաստանում, Հնդկաստանում և այլ ասիական ու աֆրիկական յերկրներում բանվորներին ստիպում են աշխատել որական 16 և նույնիսկ 18 ժամ: Իսկ Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութիւններ Միութիւն մեջ կիրառվում է 7-ժամյա բանվորական որը:

Համաշխարհային պրոլետարիատը տեսնում է այդպիսով, վոր կապիտալիստական իրավակարգը խլում է նրանցից նույնիսկ նվաճված իրավունքները, մինչդեռ խորհրդային կարգերը բարձրացնում են նրանց ղեպի վեր — աստիճան առ աստիճան: Բազմաթիվ բանվորական պատգամավորութիւնները, վորոնք աշխարհի բոլոր ծայրերից այցի յեն գալիս ԽՍՀՄ, տեսնում են, վոր այնտեղ աշխատավոր-

ները առաջին տեղն են գրավում: Ընտրողական իրավունքը, մասնակցութիւն պետական վարչութիւն մեջ, գյուղատնտեսութիւն կոլեկտիվացում, արդյունաբերութիւնը գացում, տուրքերի նպատակահարմար բաշխում, նպաստներ գործազուրկներին և անաշխատունակներին, բնակարանային և կուրորտային գործ, ժողովրդական լուսավորութիւն — ամեն ինչ յենթարկվում է բանվորների և աշխատավոր գյուղացիների շահերին: Լինելով ԽՍՀՄ-յան մեջ կամ լսելով իրենց ընկերներից Խորհրդային յերկրում կատարած ճանապարհորդութիւնը, Արևմուտքի և ճանապարհորդութիւնը նկարագրութիւնը, Արևելքի բանվորներն ու գյուղացիները տեսնում են այն անչափելի տարբերութիւնը, վոր կա իրենց յերկրի, որը կառավարում են կապիտալիստները, և Խորհրդային Միութիւն միջև, ուր իշխանութիւնը աշխատավորներին է պատկանում: Արևմուտքի և Արևելքի կապիտալիստները և իրենց կողմից ատեսնում են հանձինս ԽՍՀՄ-յան մշտական սպառնալիք իրենց գորութիւնը և իրենց հարստութիւններին ու նախք իրենց գորութիւնը իրենց ուժերը վերջին ու վճռապատրաստ են միացնելու իրենց ուժերը վերջին ու կապիտալիստական կովի համար, — կովի աշխատանքի ու կապիտալի միջև:

Վերջապես, Խորհրդային Միութիւն միջազգային հակայակական նշանակութիւնը կայանում է նրանում, վոր նրա հասարակակարգը հնարավոր է դարձնում կոմունիստական ինտերնացիոնալի բացահայտ գոյութիւնը նրա սահմաններում, կոմունիստական ինտերնացիոնալի, վորը համաներում, կոմունիստական ինտերնացիոնալներն ընդհանուր խմբում է ամբողջ աշխարհի կոմունիստներին ընդհանուր նպատակի և ընդհանուր պայքարի համար, այլ և Պրոֆեսիոնալ Միութիւններ կարմիր ինտերնացիոնալի և գյուղացիական հեղափոխական միութիւններ ինտերնացիոնալի գոյութիւնը: Ամբողջ աշխարհի բանվորները, գյուղացիները, հեղափոխականները ունեն այստեղ իրենց կեն-

շարք կապիտալիստական յերկրներ ուսումնասիրելուց հետո: Ընդհանուր սպառազինումներ, բոլորի յերկյուղը բոլորից, նոր համաշխարհային ավելի ևս սոսկալի պատերազմի նախապատրաստութիւն — անս մեր յեզրակացութիւնը: Յեզ, վերջապես, յերրորդը — յերկրագնդի վրա ամեն ինչ սերտ կապված է իրար հետ, յուրաքանչյուր խոշոր քաղաքական և տնտեսական անցք արձագանք է գտնում աշխարհի ամենատարբեր անկյուններում:

Սրանից արդեն պետք է պարզ լինի, թե վորպիսի ահագին նշանակութիւն ունի աշխարհի բոլոր մասերի համար բանվորական պետութեան գոյութիւնը Յեզրոպայի Արևելքում: Ամբողջ աշխարհի պրոլետարիատը տեսնում է, վոր հնարավոր է տապալել կապիտալիստների իշխանութիւնը և կյանքը կառուցել նոր ձևով: Վերջնանք առայժմ միայն մի որինակ. Անգլիայում, Գերմանիայում, Ֆրանսիայում ավելանում է բանվորական որը: Այնտեղ հեղափոխական փոթորիկների ճնշման տակ մտցված 8-ժամյա բանվորական որը փոխարինվում է 9 և 10-ժամյա որով: Այդ կատարվում է հարուստ և առաջավոր յերկրներում, իսկ աղքատ ու յետամնաց յերկրներում — Չինաստանում, Հնդկաստանում և այլ ասիական ու աֆրիկական յերկրներում բանվորներին ստիպում են աշխատել որական 16 և նույնիսկ 18 ժամ: Իսկ Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութիւնների Միութեան մեջ կիրառվում է 7-ժամյա բանվորական որը:

Համաշխարհային պրոլետարիատը տեսնում է այդպիսով, վոր կապիտալիստական իրավակարգը խլում է նրանցից նույնիսկ նվաճված իրավունքները, մինչդեռ խորհրդային կարգերը բարձրացնում են նրանց դեպի վեր — աստիճան առ աստիճան: Բազմաթիվ բանվորական պատգամավորութիւնները, վորոնք աշխարհի բոլոր ծայրերից այցի յեն գալիս ԽՍՀՄ, տեսնում են, վոր այստեղ աշխատավոր-

ները առաջին տեղն են գրավում: Ընարողական իրավունք, մասնակցութիւն պետական վարչութեան մեջ, գյուղատնտեսութեան կոլեկտիվացում, արդյունաբերութեան զարգացում, տուրքերի նպատակահարմար բաշխում, նպաստներ գործազուրկներին և անաշխատունակներին, բնակարանային և կուրորտային գործ, ժողովրդական լուսավորութիւն — և կուրորտային գործ, ժողովրդական լուսավորների և աշխատավոր ամեն ինչ յենթարկվում է բանվորների և աշխատավոր գյուղացիների շահերին: Լինելով ԽՍՀՄ-յան մեջ կամ լսելով իրենց ընկերներից Խորհրդային յերկրում կատարած ձանապարհորդութեան նկարագրութիւնը, Արևմուտքի և Արևելքի բանվորներն ու գյուղացիները տեսնում են այն անչափելի տարբերութիւնը, վոր կա իրենց յերկրի, որը կառավարում են կապիտալիստները, և Խորհրդային Միութեան միջև, ուր իշխանութիւնը աշխատավորներին է պատկանում: Արևմուտքի և Արևելքի կապիտալիստները ևս իրենց կողմից տեսնում են հանձինս ԽՍՀՄ-յան մշտական սպառնալիք իրենց գորութեանը և իրենց հարստութիւններին ու պատրաստ են միացնելու իրենց ուժերը վերջին ու վճռական կովի համար, — կովի աշխատանքի ու կապիտալի միջև:

Վերջապես, Խորհրդային Միութեան միջազգային հակայակական նշանակութիւնը կայանում է նրանում, վոր նրա հասարակակարգը հնարավոր է դարձնում կոմունիստական ինտերնացիոնալի բացահայտ գոյութիւնը նրա սահմաններում, կոմունիստական ինտերնացիոնալի, վորը համախմբում է ամբողջ աշխարհի կոմունիստներին ընդհանուր նպատակի և ընդհանուր պայքարի համար, այլ և Պրոֆեսիոնալ Միութիւնների կարմիր ինտերնացիոնալի և գյուղացիական հեղափոխական միութիւնների ինտերնացիոնալի գոյութիւնը: Ամբողջ աշխարհի բանվորները, գյուղացիները, հեղափոխականները ունեն այստեղ իրենց կեն-

տրոնական կազմակերպությունը, աշխատավորների ան-
ծայրածիր բանակի մարտական շտաբը:

— Այո, յերեխաներ — ասաց ուսուցչուհին: — Մենք
պետք է սովորենք լավ կազմակերպել տնտեսական և ար-
դյունաբերական կյանքի զանազան ճյուղերը, բարձր զար-
գացման հասցնել կրթությունն ու կուլտուրան, ոգտագոր-
ծել մեր յերկրի բնական հարստությունները և խնայող
լինել նրանց նկատմամբ, վորպեսզի ամենակարճ ժամկե-
տում հասնենք Յեվրոպային ու Ամերիկային և նրանցից
առաջ անցնենք:

Չեմ կասկածում, վոր մենք դեռ ականատես կլինենք
կապիտալիստական կարգերի անկմանը հին ու նոր աշխարհի
բոլոր բուրժուական պետություններում և աշխատավոր-
ների համաշխարհային յեղբայրություն — սոցիալիզմի վերջ-
նական հաղթանակին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

	Եջ
Առաջաբան	3
Զինատան:	
Իպրոցականները պատրաստում են Չինաստանին նվիր- ված յերեկույթ	4
Գյուղացիները	7
Գյուղացիները	21
Չինական քաղաքը	27
Չինական Չիկագոն	33
Կուլի № 204	39
Յերեխաների վոլըրը	52
Փչացած որը	52
Յ ա պ ո ն ի ա:	
«Չինուկները» ընդլայնում են իրենց գործնկյությունը	60
«Չինուկները» ընդլայնում են իրենց գործնկյությունը	63
Յերկրաշարժը Յապոնիայում	67
Յապոնական քաղաքը	76
Բանվոր դասակարգի գրությունը	83
«Խնձորներ»	88
Յապոնական գյուղացիները	99
«Դժոխքը» (յապոնական գրողի պատմվածքը)	112
Իպրոցականները Յապոնիայում	117
Ս. մ. Կոբու	117

ԼՈՒՅՍ ՏԵՍԱՆ ՆՈՒՅՆ ՇԵՂԻՆԱԿԻ

Պրակ I. ԱՆԳԼԻԱ, ԳԵՐԹՄԱՆԻԱ, ՖՐԱՆՍԻԱ

Պրակ II. ՀՅՈՒՍԻՍՏՅՈՒՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻՍՍՈՒՐԻ

«Հ Ազգային գրադարան»

NL0187581

70 ԿՊՊ. 36233

Цена 70 коп.
У. 14.

В. ПЕТРОВА
ПО ЧУЖИМ СТРАНАМ
КИТАЙ и ЯПОНИЯ
(перевод с русского)

На армянском языке

ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ СССР.
Москва, центр, Никольская, 10.